

LA DEFENSA CIVIL NOVIOLENTA

GENE SHARP

ICIP

EINES DE PAU,
SEGURETAT I JUSTÍCIA
#22

Gene Sharp

Amb la col·laboració de Bruce Jenkins

LA DEFENSA CIVIL NOVIOLENTA

Per afrontar invasions i cops d'estat

#22

Aquest llibre també ha estat editat en PDF i ePub seguint criteris de sostenibilitat.

Els llibres de la col·lecció «Eines de Pau, Seguretat i Justícia» volen ser, sobretot, un suport útil per a les persones que, amb diferents graus d'implicació, se senten compromeses amb el treball per a la pau. Amb aquesta col·lecció volem posar a l'abast del públic llibres curts, clars i pràctics, llibres que proporcionin tant una visió crítica de les relacions internacionals i els conflictes en el món actual com orientacions i guies per a l'activisme en favor de la pau i la justícia; tot un repte que esperem assolir posant a mans dels lectors i les lectores les traduccions d'obres de reconeguda qualitat i també de producció pròpia.

Aquesta col·lecció està codirigida per Tica Font i Elena Grau.

© Gene Sharp, 2018

© D'aquesta edició: Institut Català Internacional per la Pau (ICIP), 2018

© Jordi Vidal, per la traducció de l'anglès, 2018

© Martí Olivella, pel pròleg i la revisió tècnica, 2018

Titul original:

Civilian-based defense. A post-military weapons system

Autor: Gene Sharp

Disseny gràfic: Arianne Faber

Maquetació: Arianne Faber

© Il·lustració de la coberta: Arianne Faber

Realització editorial: líniazero edicions

Col·lecció «Eines de Pau, Seguretat i Justícia»

Institut Català Internacional per la Pau

C. Tapineria, 10, 3a planta

08002 Barcelona

T. 935 544 270 / icip@gencat.cat

www.icip.cat

Dipòsit legal: B 5367-2018

Aquesta obra està sota una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons. Per veure'n una còpia visiteu <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/>. Es permet la còpia, distribució i reproducció d'aquesta obra sempre que sigui sense ànim de lucre, se n'acrediti l'autoria i es mantingui la nota de llicència.

IN MEMORIAM

Gene Sharp (North Baltimore, 21 de gener de 1928) va morir als noranta anys a Boston, el 28 de gener del 2018. Va ser professor de Ciències Polítiques a la Universitat de Massachusetts Dartmouth i professor de la Universitat de Harvard. L'any 1983 va fundar l'Albert Einstein Institution. En el moment de la seva defunció, vivia a Boston, on aquesta institució hi té la seu. Va ser candidat quatre vegades al premi Nobel de la pau i va guanyar el premi Right Livelihood (2012).

Reconegut àmpliament pels acadèmics i els activistes de tot el món com el més gran teòric de l'acció no violenta des de Mohandas K. Gandhi, va fundar el camp d'investigació acadèmica sobre la teoria i la pràctica estratègica de l'acció no violenta, estudiant la lluita no violenta i documentant-ne l'ús al llarg de la història de la humanitat. Els seus nombrosos llibres i articles sobre el tema s'han traduït a més de cinquanta llengües i s'han divulgat arreu.

El llibre més conegut de Gene Sharp (1973), *La política de l'acció no violenta*, proveeix una anàlisi política pragmàtica de l'acció no violenta com un dels mètodes d'utilitzar el poder en un conflicte. Sharp va encunyar el terme «*political jiu-jitsu*» que consisteix a fer caure l'oponent, que té més poder i més recursos, mitjançant un desequilibri amb una tàctica política estratègica o una maniobra. L'argument clau de Sharp és que el poder no és monolític; això vol dir que no deriva d'una qualitat intrínseca d'aquells individus que han accedit al poder. Per a Sharp, el poder polític, el poder de qualsevol estat –independentment de la seva organització estructural interna–, deriva dels individus de l'estat. La seva creença fonamental és que qualsevol estructura de poder es basa en l'obediència dels subjectes a les ordres dels dirigents. D'aquesta manera, si el subjecte no obeeix, els líders no tenen poder.

El llibre més popular del doctor Sharp, *De la dictadura a la democràcia*, va ser publicat per primera vegada a Birmània el 1993. Des de llavors

ha estat traduït a trenta-quatre llengües, com a mínim, i ha estat utilitzat per les campanyes d'Otpor de Sèrbia, Kmara de Geòrgia, Pora d'Ucraïna, KelKel de Kirguizistan i Zubr de Bielorússia.

Acusat d'orientar moviments per promoure l'imperialisme dels Estats Units, va ser defensat per més d'un centenar de reputats intel·lectuals i activistes –entre ells Howard Zinn i Noam Chomsky– crítics amb els governs dels EUA per intervenir en els afers d'altres estats. L'any 2008 van fer pública una «Carta oberta en suport de Gene Sharp i l'acció estratègica noviolenta»* que, entre altres coses, afirmava:

El doctor Sharp és àmpliament reconegut com una de les principals autoritats del món en estratègies noviolentes i com a fundador i acadèmic sènior de l'Albert Einstein Institution, una petita organització sense ànim de lucre dedicada a l'estudi i la utilització de conflictes noviolents en defensa de la llibertat, la justícia i la democràcia [...].

El doctor Sharp i l'Albert Einstein Institution no són una eina de l'imperialisme. La investigació i els escrits del doctor Sharp han inspirat generacions d'activistes a favor de la pau; dels drets humans, laborals i feministes, i del medi ambient i la justícia social, tant als Estats Units com arreu del món.

* http://stephenzunes.org/wp-content/uploads/2010/12/Open-Letter_Academics_Zunes.pdf

SUMARI

Pròleg, per Martí Olivella	10
Prefaci	16
1. Una defensa sense guerra?	20
La necessitat d'un sistema de defensa	20
La defensa civil noviolenta	24
Prototips històrics	26
Lluites improvisades contra cops d'estat	30
Lluites improvisades contra invasions	35
Una base per al desenvolupament sistemàtic	41
2. L'explotació de les fonts de poder	44
Capacitats inesperades	44
Governants dependents	46
La identificació de les fonts de poder	48
Dependència dels governats	50
Repressió insuficient	52
La possibilitat de resistència col·lectiva	55
Requisits per a l'aplicació	56
La base estructural del control popular	57
La base estructural de la llibertat	59
Els orígens socials de la defensa	60
3. L'exercici del poder	64
Un sistema d'armes noviolent	66
Els mètodes d'acció noviolenta	68

L'exercici del poder	79
La importància de l'estratègia	83
La importància dels nodes de poder	84
Els problemes dels adversaris	86
Repressió	87
Disciplina noviolenta combativa	89
El <i>jiu-jitsu</i> polític	92
Quatre mecanismes de canvi	95
Factors que influeixen en la coerció i la desintegració	101
La retirada de les fonts de poder	102
Èxit o fracàs?	110
Canvis en el grup de lluita	115
Fins i tot contra les dictadures	115
4. La defensa civil noviolenta	124
El desenvolupament d'una nova política de defensa	124
Agressió per ocupar territori o genocidi	125
El càlcul dels objectius i l'èxit dels agressors	127
Dissuasió en la defensa civil noviolenta	129
Capacitat de lluita de la defensa civil noviolenta	132
Manteniment de la legitimitat i la capacitat d'autogovern	134
Selecció d'estratègies de defensa	137
Resistència a la violència dels agressors	141
Dues estratègies per a la fase inicial	142
Estratègies per al curs de la lluita defensiva	151
Suport internacional a la defensa civil noviolenta	161
Èxit i fracàs	163
5. Cap al transarmament	172
Lluita noviolenta improvisada i defensa civil noviolenta	172
Motius per dur a terme la defensa civil noviolenta	173

Calen canvis fonamentals com a condició prèvia per a la defensa civil noviolenta?	174
Un plantejament multipartidista de la consideració de la política	181
El procés de transarmament	184
Mètode per avaluar i adoptar la política del transarmament	188
La defensa civil noviolenta i les superpotències	204
Beneficis potencials d'una política de defensa civil noviolenta	208
Consideracions addicionals sobre aquesta opció	215
Lectures complementàries sobre defensa civil noviolenta	220

Pròleg

Els països bàltics –Lituània, Letònia i Estònia– van declarar la independència el 1990 i van haver d'afrontar el gener del 1991 un intent d'agressió per part de les autoritats soviètiques que volien recuperar-ne el control. Durant aquesta crisi, els tres governs van dependre en gran mesura dels mètodes de resistència no violenta que havien après dels escrits de Gene Sharp. El ministre de Defensa de Lituània, Andreus Butkevicius, el 1991 deia: «Mai tindrem un exèrcit prou fort com per defensar-nos d'un agressor estranger. El nostre objectiu només pot ser el de derrotar-lo moralment, econòmicament i políticament, no físicament.» I citant el llibre de Gene Sharp, proclamà: «Prefereixo tenir aquest llibre que una bomba atòmica.»

Gene Sharp a *Civilian-based defense. A post-military weapons system* recull i fa balanç dels conflictes més significatius que han estat afrontats espontàniament amb mitjans no violents fins al 1990. Per tant, malauradament, no recull gran part de les revolucions de colors ni les primaveres àrabs, de les quals amb els seus llibres ha estat inspirador. Però no es queda en l'anàlisi. També exposa les claus que permetrien fonamentar una resposta civil no violenta als dos tipus de conflictes que continuen sent molt habituals en el món: els cops d'estat i les invasions.

Han passat gairebé dues dècades i molts fets han continuat corroborant en nombrosos conflictes les propostes que Gene Sharp feia, però les nostres ments, acostumades a les inèrcies del passat, no ens deixen veure els canvis que s'estan produint. S'obren grans oportunitats per fer front a aquestes dues amenaces que pateixen molts pobles del món i existeix una resposta possible que és a les mans de qualsevol d'ells, sobretot si la preparen.

El 1995 la versió francesa amb el títol *La guerre civilisée. La défense par actions civiles* incorporava ja alguns dels conflictes posteriors que havien estat afrontats amb la força de la gent.

En aquesta edició del 2017 hem optat per un títol: *La defensa civil no violenta. Per afrontar invasions i cops d'estat*, que creiem que reflecteix l'esperit original i, a més, encaixa amb la cultura explícitament no violenta de l'actual context de Catalunya en què ha augmentat el prestigi de la no violència i l'ús social del terme.

En ple conflicte català, aquestes pàgines semblen escrites per aportar respostes a alguns dels grans reptes que tenim: Com enfortir el moviment pacífic i democràtic perquè tingui capacitat d'atènyer els seus objectius? Què pot aportar la defensa civil no violenta en un nou context? Com defensar el país d'intents d'usurpació i de bloqueig? I, en cas que la força no violenta de la gent aconsegueixi els seus objectius, com mantenir-la organitzada perquè la futura defensa no caigui en els tradicionals sistemes de defensa militar?

Les idees força d'aquest llibre són al nostre abast. Conèixer-les i aplicar-les poden ser claus per a un o altre desenllaç.

D'entre les nombroses publicacions que l'ICIP està fent per al públic català sobre camins per enfortir la pau, n'hi ha quatre més que posen les bases per plantejar el present i el futur de la defensa per mitjans civils contra les amenaces que habitualment s'han confiat a la defensa militar:

- Seminari Estat de Pau. *Construir un estat segur i en pau*, 2016.
- Gene Sharp. *De la dictadura a la democràcia. Un marc conceptual per a l'alliberament*,
- Gonzalo Arias. *El antigolpe. Manual para una respuesta no violenta a un golpe de estado*, 2016.
- Rubén Campos Palarea. *Un servei civil no violent: viabilitat i característiques*, 2013

Un estudi articulat entre les diferents propostes que plantegen pot posar els fonaments d'un sistema de defensa civil noviolent per fer front, sense haver de recórrer a la violència dels exèrcits, als greus problemes que impliquen les dictadures, els genocidis i les guerres.

El debat sobre la necessària seguretat en una Catalunya independent fins ara ha estat plantejat per dos grups diferents: els que creuen que s'ha de sustentar en unes forces de defensa militar i els que consideren que aquestes forces no són necessàries perquè existeixen alternatives de seguretat i de defensa possibles, eficaces, eficients i més convenients. Amb una coincidència: actualment, a Catalunya, el risc d'una invasió militar, caldria afegir que no sigui peninsular, és irrellevant. I si no ho fos? Sembla clar que amb la defensa militar no hi ha, ni hi hauria cap possibilitat de defensa efectiva. En relació amb la segona opció, cal intentar-ho, encara hi som a temps.

Ara bé, el món fa moltes voltes i el que un dia és inversemblant l'endemà pot ser una amenaça. D'aquí la importància de bastir un sistema de seguretat i defensa adequat als riscos i a les amenaces reals, però també als riscos possibles, per bé que avui siguin poc previsibles. Un exemple: els fets ocorreguts el darrer trimestre del 2017 a Catalunya no eren previsibles i, per tant, no s'havia preparat cap resposta per afrontar el que algú pot considerar una usurpació del poder civil i potser també una mena d'ocupació.

El món canvia i els problemes, els perills i les amenaces també, per això calen visions, estratègies i plantejaments diferents per resoldre'ls, cosa que no fan els sistemes de seguretat basats en la força militar, com ho evidencia la incapacitat dels exèrcits més poderosos del món (els Estats Units, el Regne Unit, França...) per evitar atemptats terroristes o cibernètics, o per fer front al tràfic d'armes, amb múltiples conflictes interestatals i guerres de «baixa intensitat» que generen massius i tràgics desplaçaments de persones.

En aquest context, si algun dia emergeix una república catalana tindrà la responsabilitat de garantir la seguretat en tots els aspectes, defen-

sant-se de perills reals del segle XXI, tot emprant mitjans ajustats a la seva gravetat i adients a la seva tipologia i característiques. No haurà de bastir un sistema de defensa de perills hipotètics, que es justifiquen –i pretenen resoldre– aplicant plantejaments i mitjans obsolets basats en conceptes que ja formen part del passat; mitjans que han demostrat sobradament que no han resolt els problemes de fons ni d'origen i, que, sovint, acaben causant nombrosos i greus danys materials, humans i socials molt superiors als que pretenien resoldre.

Pel que fa a la seguretat pròpia d'un país petit –que inclou la vigilància habitual de l'espai aeri, marítim i terrestre– no sembla que justifiqui la creació d'una institució militar. Aquestes funcions poden ser cobertes pel Cos de Mossos d'Esquadra, ampliant les seves funcions, adequant la seva estructura i dotant-lo de l'equipament necessari –de doble ús (civil/emergències) i de control (policia/fronterer)– per als nous serveis, sense que signifiqui militaritzar-los.

Respecte a la seguretat comuna, per participar en els organismes de seguretat i defensa de la Unió Europea (UE), l'Organització de Seguretat i Cooperació Europea (OSCE) i la Política Comuna de Seguretat i Defensa (PCSD) no cal la incorporació –forçosament reduïda– d'armament i contingents militars catalans, ja que, actualment, els de tots els països de la UE sumen més d'un milió de soldats, tot i que és obvi que un sistema de defensa convencional militar necessitaria moltíssims menys efectius. Ara bé, potser cal anunciar que el dia que hi hagi un únic sistema defensiu europeu podríem aportar-hi les capacitats necessàries a la defensa comuna proporcionals al nostre pes i amb les funcions que millor puguem realitzar. En aquest sentit recollim algunes de les aportacions que fa Gene Sharp al final del llibre.

En els darrers anys, la PCSD ha efectuat 23 missions fora de les fronteres de la UE, 17 de les quals han estat de naturalesa civil. Moltes de les intervencions militars efectuades podien ser perfectament realitzades per forces de policia de seguretat amb un alt nivell de preparació i formació especialitzada que les fa més eficaces per establir situacions

pre i postconflicte i per protegir la població civil, un fet habitual en moltes operacions de pau de la UE i de les Nacions Unides.

És en aquest espai i formes d'intervenció on Catalunya podria participar i destacar, amb organitzacions o equips de personal civil experts en prevenció de conflictes –abans que desemboquin en crisi armada– mediació, establiment i manteniment de la pau, rehabilitació social i humana postconflicte, i suport a la democratització i instauració dels drets humans. Tots ells són requerits amb insistència, donada la poca disponibilitat, en missions de pau.

Voler resoldre els conflictes violentament, amb la força de les armes, els allarga en el temps i anorrea vides i recursos. Haver de refer tot el que s'ha destruït físicament, en els aspectes social, moral i humà comporta enormes sacrificis que pesen sobre més d'una generació. No és hora de canviar? Tenim l'oportunitat d'intentar-ho?

MARTÍ OLIVELLA, 22 de desembre de 2017

Prefaci

Aquest llibre –*La defensa civil noviolenta*– pretén presentar els fonaments d'una política de defensa basada en l'acció organitzada de la ciutadania a partir d'un sistema de defensa civil i noviolent. En comptes d'armes militars, la defensa civil noviolenta aplica el poder de la mateixa societat per dissuadir i defensar-se d'usurpacions de poder il·legítimes internes i d'invasions externes. Les armes emprades són psicològiques, socials, econòmiques i polítiques, i són esgrimides ja sigui per la població o per les organitzacions de la societat.

Les dues proposicions d'aquest llibre són: d'una part, que es poden desenvolupar polítiques i mètodes civils de defensa civil noviolenta contra cops d'estat interns i agressions externes, i, de l'altra, que es poden evitar dictadures i opressions amb la capacitat d'oposar una lluita noviolenta enèrgica i eficaç. La no-cooperació i el desafiament massiu han de procurar impedir que els atacants estableixin un control efectiu sobre la societat que es defensa, tot evitant que els atacants atenyin els seus objectius i tot destruint, alhora, la confiança dels comandaments i de les forces armades assaltants.

Aquest llibre s'ofereix per a l'estudi, la investigació i la valoració pública i governamental. En alguns països ja s'han incorporat aspectes concrets de la defensa civil noviolenta a polítiques de defensa existents.*

* Nota actualitzada. A Suècia, des del 1994 la Comissió de Defensa per Accions Civils està inclosa en el Consell Nacional de Defensa Psicològica. Suècia ha estat el primer país a adoptar oficialment la Defensa Civil com a part del seu sistema de defensa global. Aquesta decisió fou el resultat de setze anys de llarg i pacient treball de reflexió al més alt nivell. Mostra com un projecte de Defensa Civil pot obtenir el suport de tot el món polític i militar, sempre que es presenti amb moderació i de manera constructiva. Jean MARICHEZ i Xavier OLAGNE: *La guerra per accions civils*, 1998.

El meu objectiu ha estat, en part, redactar un llibre que fomenti la reflexió entre els membres de la població en general que cerquen millors solucions als nostres problemes de defensa. El propòsit ha estat, també, presentar informació, idees i opcions noves que mereixin l'atenció dels analistes de defensa, especialistes en seguretat, funcionaris del govern, autoritats militars, estratèges de la lluita noviolenta, erudits, estudiants i membres d'organitzacions voluntàries de la societat que tindrien funcions indispensables en la defensa civil noviolenta.

Aquest volum se centra en els grans problemes de seguretat que poden afrontar molts països, no només els d'una sola part del món, a diferència del meu llibre anterior, *Making Europe Unconquerable*. Així doncs, si es dona un desig de democràcia i d'independència, aquesta presentació de la defensa civil noviolenta pot interessar a països molt diversos. Totes les nacions, sigui quina sigui la seva situació política o econòmica, s'han de preocupar per la possibilitat d'una invasió estrangera o una usurpació interna del poder. Aquests són els problemes que s'aborden en el llibre que teniu a les mans. Servint-se d'aquesta presentació general, la gent de pràcticament tots els països podrà jutjar la possible aplicabilitat de la defensa civil noviolenta a les seves societats concretes, cadascuna amb les seves pròpies tradicions, amenaces a la seguretat i opcions militars.

Aquest llibre me'l va suggerir inicialment Sanford Thatcher, de la Princeton University Press, uns anys enrere. El seu estímul, recomanacions perspicaces, comentaris crítics, suport i paciència han permès que finalment el projecte hagi fructificat. D'ençà que Thatcher se'n va anar de la Press, Gail Ullman, en qualitat d'editora de ciències socials, ha revisat competentment l'original al llarg de les últimes etapes. Charles Ault, de la Press, ha fet unes recomanacions editorials excel·lents.

Durant el darrer any he tingut la immensa sort, a l'Albert Einstein Institution, de rebre la utilíssima ajuda de Bruce Jenkins en la redacció d'aquest llibre. La seva recerca, les seves crítiques i els seus suggeriments perspicaços i importants, a més de les seves competències editorials, han fet aquest llibre molt millor de com hauria estat altrament.

Dono les gràcies a l'Albert Einstein Institution i als seus donants i treballadors per haver fet possible aquesta obra. Amb un suport més ampli a aquesta mena d'organitzacions, es podran fer molts altres estudis de la naturalesa i les possibilitats de la lluita noviolenta com a substitut de la violència contra l'agressió, les dictadures, el genocidi i l'opressió.

Durant la dècada del 1980 vam presenciar l'extensió més important arreu del món de l'ús pràctic de la noviolència que s'hagi esdevingut mai. De Tallinn a Nablus, de Rangun a Santiago de Xile, de Pretòria a Praga, de Pequín a Berlín, gent d'arreu del món està emprant cada cop més la lluita noviolenta per reivindicar els seus drets a la llibertat, la independència i la justícia. Ara calen investigacions acadèmiques, avaluacions rigoroses i anàlisis estratègiques complexes per entendre més bé aquesta tècnica i augmentar-ne l'eficàcia. Aquest llibre és només un dels molts que s'han d'escriure sobre la naturalesa, els problemes i el potencial de la lluita noviolenta. Aquests llibres ens ajudaran a valorar quines funcions poden complir la lluita noviolenta i la defensa civil noviolenta a l'hora d'abordar i resoldre els problemes de la dictadura, el genocidi, l'opressió i la guerra.

GENE SHARP

Albert Einstein Institution

1430 Massachusetts Avenue

Cambridge, Massachusetts 02138

10 de gener de 1990

1. Una defensa sense guerra?

La necessitat d'un sistema de defensa

Hi ha dues coses segures sobre el futur de la política i de les relacions internacionals: el conflicte és inevitable i es necessita un sistema de defensa eficaç contra els usurpadors interns i els agressors externs.

Cap societat no vol ser víctima d'aquests atacs i necessita, entre d'altres coses, una política de seguretat i algun sistema d'armes per lluitar. Aquesta política i aquest sistema d'armes han de poder complir dues missions: dissuadir i defensar.

En primer lloc, el sistema d'armes ha de ser prou fort i ha d'estar prou ben preparat perquè tingui una probabilitat elevada de desencoratjar un possible intent d'usurpació interna o d'agressió internacional. Es tracta de poder dissuadir —és a dir, *des-convèncer*— els potencials atacants que la seva acció els pot produir conseqüències molt costoses, entre les quals la impossibilitat d'aconseguir els seus objectius. El fet de desencoratjar l'atacant és una part crucial del procés molt més ampli de dissuasió; pretén induir els atacants potencials a abandonar la seva intenció d'atacar gràcies a diverses formes d'influència, entre les quals la negociació, els arguments, la pressió moral i psicològica i les intervencions no provocadores. Tanmateix, hi ha un problema important: la dissuasió pot fallar, i no existeix cap mesura per desencoratjar l'ocupant que tingui garanties d'èxit. Per tant, s'ha de poder pal·liar el fracàs de la dissuasió i de les armes emprades.

Segon, si la dissuasió fracassa, el sistema d'armes ha de poder assegurar una defensa eficaç. Cal entendre literalment la defensa com a protecció, preservació i supressió del perill. Els mitjans emprats per defensar-se han de ser capaços de neutralitzar i posar fi a l'atac, però no han

de destruir la societat que es defensa. La capacitat defensiva ha de poder fer que, o bé els atacants desisteixin i es retirin, o bé siguin derrotats i es restableixin les condicions prèvies de pau i d'autonomia, així com el règim constitucional escollit per la societat.

La majoria de la gent i dels governs han cregut que només els mitjans militars poden impedir l'agressió externa i defensar-se contra ella. Hi ha diversitat d'opinions sobre l'adequació de les mesures militars per complir aquesta tasca i sobre la gravetat dels problemes que ocasionen. Aquestes opinions inclouen el parer, d'una banda, que els mitjans militars potents constitueixen l'única opció realista davant les amenaces internacionals i que afeblir, o encara pitjor, eliminar aquests mitjans és irresponsable tant políticament com moralment. D'altra banda, trobem la idea pacifista que la guerra és, per si mateixa, pitjor que qualsevol altre mal polític i que, per tant, individus i societats senceres haurien d'oposar-se i negar-se a participar en qualsevol acció i preparatiu militar. Entre aquests dos extrems hi ha molts altres punts de vista i combinacions d'opinions.

Aquest llibre no tracta cap d'aquests punts de vista. La valoració dels mèrits i la pertinència de l'anàlisi que recull no depèn de les opinions particulars sobre l'adequació relativa de les polítiques militars o de les conviccions personals pel que fa a l'acceptabilitat de les «guerres justes» o del «pacifisme». De fet, tant l'una com l'altra d'aquestes posicions extremes poden ser avui dia inadequades o incompletes des de la perspectiva tant política com ètica. L'aspecte important d'això és que en l'actualitat pràcticament ningú no afirma que els mitjans militars siguin perfectes ni nega que estiguin vinculats amb problemes i perills molt greus. A més, pràcticament ningú no sostindria que els recursos militars sempre han assolit els seus objectius. Deixant de banda la devastació massiva, la derrota sempre és possible.

L'extrema capacitat destructiva de la tecnologia militar moderna ha suscitat una gran diversitat de reaccions i alternatives proposades. D'aquestes, poques intenten impedir o limitar atacs i destrucció i, alhora, fornir una defensa tal com l'hem definit.

Una resposta ha consistit a reclamar la reestructuració de les forces armades seguint criteris estrictament defensius, també anomenada «defensa defensiva», «defensa no ofensiva» o «defensa no amenaçadora». Aquesta aproximació ha estat ben desenvolupada a l'Europa Occidental i presenta semblances importants amb la tradicional política de defensa de Suïssa. En la política d'aquest país, tant les armes com la planificació estratègica estan concebudes exclusivament per a usos defensius, sense preparatius ni capacitats per contraatacar el territori dels possibles agressors.

Els exponents d'aquesta aproximació, que té diverses variants, han proposat forces militars equipades amb armes menys destructives que tinguin una mobilitat i un abast limitats, la qual cosa les fa inadequades per a fins ofensius. Per exemple, es prioritzen les armes antitancs sobre els mateixos tancs, i es prefereixen els avions de combat de curt abast als bombarders o als coets de llarg abast. Alguns exponents també han proposat l'adopció d'estratègies estrictament defensives per utilitzar aquest material, sense plans d'emergència ni preparatius per a atacs ofensius o ni tan sols contraatacs. Afirmen que aquestes forces estructurades defensivament reduirien la percepció de l'amenaça d'altres països, la qual cosa faria menys probables els atacs preventius. En alguns països, com a l'Alemanya Federal, aquestes idees han obtingut una certa credibilitat. Mereixen una anàlisi crítica seriosa com una proposta de política que fomenti la dissuasió i la defensa sense armes de destrucció massiva.

No és possible fer aquí una crítica detallada de la «defensa defensiva», però cal assenyalar que aquest enfocament conté clarament alguns problemes greus. En primer lloc, el risc d'escalada bèl·lica és sempre una possibilitat. Per la banda dels agressors, si les limitades mesures defensives militars resultessin un obstacle seriós per a una agressió reeixida, segurament els atacants intensificarien el rigor i la capacitat de destrucció de la seva ofensiva. Per la banda dels defensors, si es considerés que les seves limitades mesures defensives militars són inadequades, aleshores hi hauria pressió, si existís la capacitat (o es pogués generar o aconseguir ràpidament) per fer servir armes més destructives.

D'altra banda, les mesures de «defensa defensiva» possiblement garantirien moltes baixes entre la població civil. Un conflicte bèl·lic sense un front tradicional i amb nombroses unitats militars petites àmpliament disperses arreu del territori augmenta la possibilitat d'una gran quantitat de baixes. (La proposta per reduir aquest perill declarant les zones urbanes com a «ciutats obertes» –és dir, que no es defensarien militarment–, no elimina aquest problema). En determinats aspectes, l'enfocament de la «defensa defensiva» és fonamentalment una modificació de la guerra de guerrilles per a la defensa, generalment combinada amb armes militars d'alta tecnologia per llançar atacs precisos contra els invasors. Els problemes bàsics inherents a la guerra de guerrilles afecten la «defensa defensiva»; per tant, aquesta política, si s'aplica, pot presentar semblances importants amb l'experiència de les lluites de guerrilles a diversos països, entre els quals Iugoslàvia, zones ocupades de la Unió Soviètica, Algèria i el Vietnam. En aquests casos, la xifra de morts entre la població defensora va ser excepcionalment alta, sovint de més del 10% de la població total. També hi va haver una enorme destrucció física i social. A la densament poblada Europa Central, on s'apliquessin propostes de «defensa defensiva», el nivell de baixes i de destrucció podria ser catastròfic.

Finalment, fins i tot en el cas de victòria, probablement hi hauria conseqüències socials, polítiques, econòmiques i psicològiques a llarg termini a causa del mateix conflicte, entre les quals danys a les institucions socials i augment de la militarització.

Així doncs, la «defensa defensiva» de base militar no sembla una solució satisfactòria al nostre dilema comú de la necessitat de dissuasió i defensa, d'una banda, i de l'enorme capacitat de destrucció de la tecnologia militar actual, de l'altra. Qualsevol que siguin les nostres diverses opinions sobre els mitjans militars en general, és molt aconsellable indagar quines alternatives no militars hi poden haver o es podrien impulsar per satisfer les necessitats de les societats de dissuadir atacs externs i usurpacions internes per defensar-se'n.

Disposem de recursos limitats per explorar aquests mitjans alternatius no militars de dissuasió i defensa. En uns quants casos, la no-cooperació i el desafiament a gran escala ja s'han improvisat, per defensar-se contra l'agressió externa i les usurpacions internes. Per regla general, aquests casos són poc coneguts, i la seva possible importància per a la defensa poques vegades s'ha estudiat amb rigor. Tanmateix existeixen, i d'aquesta manera demostren que és possible una alternativa als mitjans militars i paramilitars per a la defensa nacional, si més no, en determinades circumstàncies. La qüestió important és, doncs, com es pot desenvolupar el potencial de la lluita no militar per tal que la seva capacitat en casos diversos dissuadeixi els atacs i, si cal, es defensi amb èxit contra ells. ¿Hi pot haver una política de defensa postmilitar (no militar) que sigui efectiva i capaç de proveir dissuasió i defensa tot evitant els perills de la guerra moderna?

La defensa civil noviolenta

Aquest tipus de política alternativa s'anomena «defensa amb base civil» (*civilian-based defense*) als Estats Units i, generalment, «defensa civil noviolenta» o «defensa social» a Europa (*défense par actions civiles* –DAC– a França). Aquests termes designen la defensa a càrrec de la població civil (i no de personal militar) fent servir mitjans de lluita civils (a diferència de mitjans militars i paramilitars). Es tracta d'una política destinada a dissuadir i derrotar les invasions i ocupacions militars externes i les usurpacions internes. Entre aquestes usurpacions s'hi inclouen tant les de l'executiu com els més habituals cops d'estat –és a dir, l'acte d'apoderar-se del control físic i polític de l'aparell de l'estat, sovint a càrrec d'una elit política, militar o paramilitar de dins o de fora del govern establert; aquests cops d'estat poden tenir lloc purament de manera interna o poden rebre instigació i ajuda externes.

La dissuasió i defensa contra l'agressió externa i la usurpació interna s'han de dur a terme confiant en armes socials, econòmiques, polítiques i psicològiques. (Per «armes» entenem aquelles eines o mitjans, no necessàriament materials, que es poden fer servir en conflictes ja siguin militars o noviolents.) En la defensa civil noviolenta aquestes armes noviolentes s'empren per estendre la no-cooperació i per oposar-se a l'atacant amb un desafiament públic massiu. El propòsit tant és negar als atacants els seus objectius com impossibilitar la consolidació del seu domini, sigui en forma d'administració externa, un règim titella o un govern d'usurpadors. Aquesta no-cooperació i aquest desafiament es combinen, també, amb altres formes d'acció destinades a subvertir la lleialtat dels soldats i els funcionaris dels atacants, per fomentar la seva desobediència en l'execució d'ordres i de la repressió i, fins i tot, d'induir-los a l'amotinament.

La defensa civil noviolenta és una aplicació, d'una manera adaptada i desenvolupada, de la tècnica general d'acció noviolenta, o lluita noviolenta, als problemes de defensa nacional. Ha de ser aplicada per la població en general, pels grups específics més afectats pels objectius i l'acció dels atacants, i per les organitzacions de la societat. El grau d'implicació d'aquests sectors varia d'acord amb els fins dels atacants: si són econòmics, ideològics, polítics o d'un altre tipus.

La defensa civil noviolenta l'ha d'exercir la població i les seves institucions sobre la base de la preparació prèvia, de la planificació i de la formació. Aquestes darreres, al seu torn, s'haurien de basar en les recomanacions de la recerca fonamental en resistència noviolenta, en una anàlisi en profunditat del sistema polític dels atacants i en la investigació intensiva en resolució de problemes, com ara la manera d'augmentar la capacitat de la població per continuar la resistència davant d'una repressió severa o sobre la millor manera de mantenir canals de comunicació efectius durant un atac. El coneixement dels requisits per fer aquestes formes de lluita noviolentes tan efectives com es pugui i les idees sobre les maneres d'agreujar els punts febles dels atacants són els fonaments per desenvolupar estratègies reeixides de defensa civil noviolenta.

La defensa civil noviolenta es fonamenta en la teoria que el poder polític, tant si és d'origen intern com extern, prové d'unes fonts dins de cada societat. Negant o tallant aquestes fonts de poder, les poblacions poden controlar els governants i derrotar els agressors externs. Aquesta teoria s'examinarà més detingudament en el capítol 2. En el capítol 3, estudiarem l'aplicació d'aquesta teoria de la «dependència dels governants» a través de la tècnica més general d'acció noviolenta, de la qual la defensa civil noviolenta extreu nombrosos preceptes. El capítol 4 esbossarà les nocions generals d'una possible política de defensa civil noviolenta. Aquesta política, com la majoria de mesures de defensa, s'ha de dur a terme sobre la base de la preparació prèvia, la planificació i la formació. El capítol 5 examinarà alguns dels passos que es poden fer (o, en alguns casos, ja s'han fet) en la investigació, la preparació i l'aplicació d'una política de defensa civil noviolenta.

Prototips històrics

Disposem de recursos importants en lluites improvisades anteriors dels quals podem aprendre quan ens preparem per a una futura defensa civil noviolenta contra els agressors. Podem aprendre sobre la naturalesa de la lluita noviolenta i el seu potencial estudiant casos que impliquen una gran diversitat de qüestions.

Tal com revelen els exemples següents, el llegat de la lluita noviolenta és molt divers i va bastant més enllà de les lluites per la defensa nacional. L'acció noviolenta ha exercit un paper important en la resistència contra les dictadures, en les lluites per assolir més llibertat, en campanyes contra l'opressió social, en l'oposició a canvis polítics no desitjats, i en les lluites contra la dominació colonial i a favor de la independència nacional. Contràriament a la percepció habitual, aquests mitjans de lluita –protesta, no-cooperació i intervenció disruptiva– han tingut papers històrics importants arreu del món. Aquestes experiències inclouen casos

en què l'atenció històrica s'ha centrat fonamentalment en la violència que s'esdevenia al mateix temps o posteriorment al conflicte.

Alguns casos pertinents de moviments de resistència i revolucions contra opressions internes i dictadures en les darreres dècades són els moviments polonesos del 1956, 1970-1971 i 1976; el moviment dels obrers polonesos, del 1980 al 1989, per un sindicat independent i una democratització política; les revolucions noviolentes del 1944 a El Salvador i Guatemala contra dictadures militars establertes; les lluites pels drets civils als Estats Units els anys 1950 i 1960; la revolució de 1978-1979 contra el xa a l'Iran; la revolta d'Alemanya de l'Est el 1953; aspectes importants de la revolució hongaresa de 1956-1957; la campanya budista del 1963 contra el govern de Ngo Dinh Diem al Vietnam del Sud i la campanya budista del 1966 contra el règim de Saigon; el moviment de vaga del 1953 a Vorkuta i altres camps de presoners de la Unió Soviètica, i les lluites pels drets civils i l'activisme jueu a l'URSS els anys 1970 i 1980.

Altres casos anteriors de lluita noviolenta políticament important contra la tirania interna i el domini extern són la revolució noviolenta colonial americana (1765-1775), que va generar grans victòries per als americans i va substituir la majoria dels governs britànics a les colònies nord-americanes; la resistència passiva hongaresa contra el domini austríac, sobretot durant els anys 1850-1867; la desobediència i la no-cooperació política de Finlàndia contra Rússia, 1898-1905; alguns aspectes destacats de la Revolució Russa del 1905 i de la Revolució de Febrer del 1917 (abans del cop d'estat bolxevic d'octubre); la protesta noviolenta coreana (que va fracassar) contra el domini japonès, 1919-1922, i diverses campanyes per la independència índia liderades per Gandhi, sobretot el 1930-1931.

Altres països en els quals s'han donat lluites noviolentes importants els anys 1970 i 1980 són Xile, l'Iran, el Brasil, Mèxic, la Xina, la Unió Soviètica, Haití, les Filipines, l'Índia, Sud-àfrica, Birmània, Hongria, Corea del Sud, Nova Caledònia, Txecoslovàquia, el Pakistan, Panamà i els territoris palestins ocupats pels israelians.

Per sorpresa de molta gent, la lluita noviolenta durant el 1989 va esdevenir una característica principal del moviment xinès a favor de la democràcia. La primera fase d'aquella lluita va acabar amb la matança de la plaça de Tian'anmen i en altres indrets de Pequín, però aleshores la lluita va entrar gradualment en una altra fase. Durant el 1989 la Unió Soviètica va ser escenari de lluites noviolentes molt generalitzades i massives a càrrec, entre d'altres, de miners del carbó, treballadors de fàbriques i diverses nacionalitats (sobretot estonians, letons, lituans, armenis i georgians, alguns dels quals van reclamar la secessió de la Unió Soviètica). Ben entrat el 1989, les revolucions noviolentes van sacsejar l'Alemanya de l'Est, Txecoslovàquia i Bulgària amb una rapidesa sorprenent. És impossible predir on tindran lloc els pròxims casos.*

La majoria de la gent ignora que, a més dels tipus de casos esmentats, també s'han fet servir formes poc refinades de lluita noviolenta com a principals mitjans de defensa contra invasors externs o usurpadors interns.

En aquest capítol esbossarem quatre casos de lluita noviolenta improvisada per la defensa nacional, dos contra cops d'estat interns i dos contra invasions i ocupacions militars externes. Els casos contra cops d'estat són la resistència al *putsch* de Kapp de l'Alemanya de Weimar el 1920 i l'oposició a l'intent dels oficials militars francesos a Algèria d'enderrocar el govern del president Charles de Gaulle el 1961. Els casos contra agressions externes són la temptativa alemanya de defensar el Ruhr de la invasió i ocupació francobelgues el 1923 i la lluita de defensa nacional a Txecoslovàquia contra la invasió i ocupació soviètiques i del Pacte de Varsòvia el 1968-1969.

S'han escollit aquests casos perquè són les aplicacions més clares de la lluita noviolenta per la defensa constitucional i la defensa nacional que coneixem fins ara i perquè hi ha disponible una quantitat raonable

* Aquest llibre va ser escrit abans del 1990, per la qual cosa no es fa ressò dels esdeveniments succeïts després (n. de l'ed.).

de material que s'hi refereix. En els quatre casos, però, la resistència es va improvisar: la població, les seves institucions i el govern mancaven de preparació, organització, formació, equipament adequat i planificació d'emergència en resistència noviolenta (elements tots que sí acostumen a reunir la defensa de base militar, la defensa militaritzada). Aquesta mancança és un punt feble important en aquests casos. Un es pot imaginar quin èxit tindrien les guerres si no hi hagués abans uns exèrcits organitzats, ni instrucció de soldats, ni desenvolupament i acumulació d'armes i munició, ni estudis d'estratègia militar, ni preparació dels cosos d'oficials, ni disposicions per al transport i la comunicació, ni subministrament de sang d'emergència i provisió de serveis mèdics. Els quatre casos que es descriuen tot seguit van esdevenir en aquestes condicions d'improvisació.

Hi ha hagut altres exemples de lluita noviolenta improvisada per la defensa nacional, entre els quals alguns aspectes destacats de la resistència holandesa contra els nazis, del 1940 al 1945; alguns aspectes destacats de la resistència danesa a l'ocupació alemanya, del 1940 al 1945, també (inclosa la vaga general de Copenhaguen el 1944); la major part de la resistència noruega al règim de Quisling, i la resistència governamental i popular per anul·lar les mesures contra els jueus a diversos països aliats dels nazis i ocupats per ells, com ara Bulgària, Itàlia, França i Dinamarca.

Tots aquests casos de defensa improvisada mereixen una investigació, un estudi i una anàlisi amb rigor. No tots van tenir èxit. Ni totes les lluites de defensa militars no han reeixit, sobretot a l'hora d'assolir els seus objectius. Aquests casos demostren, pel sol fet d'haver succeït, que aquest tipus de lluita de defensa és possible. Els seus resultats il·lustren que la lluita noviolenta per a la defensa pot ser intensa i efectiva. A més, els casos aporten informació important sobre la dinàmica i els problemes d'aquests conflictes.

Lluites improvisades contra cops d'estat

Els dos casos de lluita civil contra cops d'estat que es descriuen tot seguit són ben diferents. Tanmateix, tots dos demostren que el govern legítim es pot salvar per l'acció de la gent corrent, per la dels funcionaris o soldats regulars que actuen de manera noviolenta. Tot i això, els casos alemany i francès no en són els únics exemples.

Resulta interessant que Lenin, durant uns quants anys després del seu cop l'octubre del 1917, topés amb la no-cooperació de la burocràcia antiga. Empleats del govern van causar problemes molt greus per al nou govern comunista després que els bolxevics arrabassessin l'aparell de l'estat al govern provisional i als diversos partits revolucionaris rivals. Els problemes es van agreujar encara més al cap de quatre anys. El març del 1922, Lenin va declarar en l'11è Congrés del Partit Comunista Rus que «la lliçó política» del 1921 havia estat que el control dels centres de poder no necessàriament implica el control de la burocràcia. Va afirmar que els comunistes «donen ordres a dreta i esquerra, però el resultat és força diferent del que volen».

Entre d'altres casos que mereixen investigació i anàlisi hi ha la vaga general d'Haití contra el president provisional Pierre-Louis el 1957, la no-cooperació reeixida contra un cop militar a Bolívia el 1978 i la no-cooperació popular polonesa contra el règim del general Jaruzelski després del cop del 1981 (si bé la resistència no es va generalitzar en la burocràcia, ni en la policia, ni en les forces armades).

Alemanya, 1920

El 1920, la nova República de Weimar alemanya, que ja afrontava problemes econòmics i polítics molt greus, va ser atacada per un cop d'estat organitzat pel doctor Wolfgang Kapp i el tinent general Walter von Lüttwitz, amb el suport del general Erich Ludendorff, que el 1917 havia estat dictador virtual d'Alemanya. Si bé la major part de l'exèrcit alemany

es va mantenir «neutral» —sense participar en el cop ni oposar-s'hi—, ex-soldats i civils organitzats en unitats de cos franc (Freikorps) van ocupar Berlín el 12 de març. El govern democràtic legítim sota el president Friedrich Ebert va fugir i es va instal·lar a Stuttgart.

Mentre els colpistes declaraven un nou govern a Berlín, el govern legítim que fugia va proclamar que tots els ciutadans tenien el deure d'obeir-lo només a ell. Es va demanar als *länder* (estats) que neguessin tota col·laboració als qui havien atacat la República.

Després que es declarés una vaga de treballadors contra el cop a Berlín, el Partit Socialdemòcrata va fer una proclamació cridant a la vaga general, en nom del president Ebert i d'altres ministres socialdemòcrates (però sense la seva aprovació oficial). Els colpistes van topiar de seguida amb una no-cooperació a gran escala. Funcionaris i buròcrates del govern conservador es van negar a cooperar amb els usurpadors. Persones qualificades van refusar càrrecs en el règim intrús. En tota l'escala, la gent va rebutjar l'autoritat dels usurpadors i es va negar a ajudar-los. El 15 de març, el govern legítim es va negar a arribar a un acord amb els usurpadors, i el poder dels colpistes es va desintegrar encara més. Multitud de pamflets cridant a la resistència, amb el títol: «La caiguda de la dictadura militar», es van llançar sobre la capital des d'un avió. La repressió, sovint, va ser violenta. Alguns vaguistes van ser assassinats a trets.

Tanmateix, l'impacte de la no-cooperació es va intensificar. El 17 de març, la policia de seguretat de Berlín va exigir la dimissió de Kapp. Aquell mateix dia, Kapp va dimitir i va fugir a Suècia. Aquella nit, molts dels seus ajudants van deixar Berlín vestits de paisà, i el general Von Lüttwitz va dimitir. Enmig de la no-cooperació predominantment noviolenta havien esclatat enfrontaments sagnants. Llavors les unitats de cos franc van tornar a obeir el govern legítim i van sortir de Berlín. Però, quan ho feien, van matar i ferir alguns civils contraris. El cop va ser derrotat per l'acció combinada de treballadors, funcionaris, buròcrates i la població en general, que van negar col·lectivament la cooperació popular i administrativa que els usurpadors necessitaven per fer efectives les seves pretensions de poder.

La República de Weimar va continuar tenint altres problemes interns greus. Tot i així, havia resistit el seu primer atac frontal amb l'ús de la no-cooperació i el desafiament populars i governamentals contra els seus atacants interns.

França, 1961

A primers d'abril del 1961, el president francès Charles de Gaulle va indicar que abandonava l'intent de conservar l'Algèria francesa. Aleshores, la nit del 21 al 22 d'abril, el Primer Regiment Francès de Paracaigudistes de la Legió Estrangera es va revoltar i va arrabassar el control de la ciutat d'Alger a les autoritats franceses legítimes, mentre que altres unitats militars rebels ocupaven punts clau propers. No hi va haver una oposició seriosa. Almenys tres generals francesos a Algèria lleials al govern legítim (entre els quals el comandant en cap) van ser detinguts pels rebels. Això era la culminació dels conflictes polítics anteriors entre l'exèrcit francès a Algèria i el govern civil francès a París.

El 22 d'abril, el «comandament militar» rebel va declarar l'estat de setge a Algèria, va anunciar que assumia tots els poders del govern civil i que reprimiria qualsevol resistència. Quatre coronels havien organitzat la conspiració, però aquesta declaració es va emetre en nom de quatre generals retirats de feia poc (Challe, Jouhaud, Zeller i Salan). L'endemà el cop va rebre el suport del general Nicot (que dirigia l'exèrcit de l'aire), el general Bigot (que comandava l'aviació a Alger) i tres generals més. Els usurpadors van prendre el control dels diaris i la ràdio i van donar (això creien) el monopoli de les comunicacions a l'Algèria francesa.

El govern francès a París estava en perill. Mig milió de tropes franceses eren a Algèria, de manera que quedaven molt poques unitats operatives a França. Dues divisions franceses apostades a Alemanya eren de poca confiança. La lleialtat dels cossos paramilitars de la Gendarmerie Nationale i de les Compagnies Républicaines de Sécurité també estava en dubte. Es temia que poguessin intentar un cop paral·lel contra el govern de París o que la força aèria pogués transportar tropes rebels per envair

França i expulsar el govern de De Gaulle. L'èxit del cop a Alger depenia de poder substituir el govern legítim de París.

El 23 d'abril, diumenge, els partits polítics i els sindicats de França van celebrar assemblees molt multitudinàries, les quals van convocar una vaga general simbòlica d'una hora l'endemà per demostrar que s'oposaven al cop. Aquella nit, De Gaulle va transmetre una al·locució a la nació francesa, instant la gent a desafiar i desobeir els rebels: «En nom de França, ordeno que es facin servir tots els mitjans, repeteixo, tots els mitjans, per barrar el pas pertot arreu a aquests homes fins a fer-los caure. Prohibeixo a tots els francesos, i en primer lloc a tots els soldats, que executin cap de les seves ordres.»

La mateixa nit, el primer ministre Debré, en el seu discurs, va advertir dels preparatius per a un atac aeri i va tancar els aeroports de París. Al mateix temps que subratllava «tots els mitjans» –que evidentment incloïen l'acció militar–, Debré dipositava la confiança en els mitjans noviolents quan cridava a l'acció popular per convèncer els soldats que poguessin arribar per l'aire perquè tornessin a guardar lleialtat al govern legítim: «Així que sonin les sirenes, aneu-hi [als aeroports] a peu o amb cotxe, per tal de convèncer els soldats equivocats del seu gran error.»

El missatge de De Gaulle des de França el van sentir a Algèria per mitjà de transistors, tant la població com els membres de les forces armades, molts dels quals eren soldats reclutats a través del servei militar. Aleshores es van reproduir còpies de l'al·locució, que es van distribuir extensament. De Gaulle en el seu discurs incitava a la no-cooperació i la desobediència generalitzades: «A partir d'aleshores, la revolta va topar amb una resistència passiva que es va anar fent cada hora més explícita.»

El 24 d'abril, a les cinc de la tarda, deu milions de treballadors van participar en la vaga general simbòlica. De Gaulle va recórrer a poders d'excepció concedits al president per la Constitució. Molts simpatitzants de dreta van ser detinguts. Als aeròdroms, la gent va situar vehicles sobre les pistes per impedir-ne l'ús si els avions intentaven aterrar-hi. Es van apostar guàrdies als edificis públics. Es va imposar un bloqueig econòmic

i de transport a Algèria. Aquella nit el general Crépin va anunciar que les forces franceses estacionades a Alemanya eren lleials al govern, i l'endemà al matí van ser enviades a París.

Les tropes franceses a Algèria van actuar per donar suport al govern de De Gaulle i per minar els rebels. El dimarts, dues tercers parts dels avions de transport disponibles i molts aparells de combat havien sortit d'Algèria, de tal manera que no es podien utilitzar per a una invasió de França. Altres pilots van simular avaries mecàniques o van bloquejar aeròdroms. Els soldats de l'exèrcit es van quedar dins els barracons. Es van donar molts casos d'incompetència intencionada: ordres dels oficials rebels desateses, documents desapareguts, retards en les comunicacions i els transports. En general, els reclutes van reconèixer el poder de la seva no-cooperació en suport del govern legítim. Els dirigents del cop van haver d'emprar moltes de les forces de què disposaven per intentar exercir el control i mantenir l'ordre entre les tropes franceses dins d'Algèria. Molts oficials van evitar temporalment prendre partit, tot esperant a veure com anava la contesa per sumar-se al bàndol guanyador.

Els civils francesos que vivien a Algèria, entre els quals la policia d'Alger, al principi van donar suport al cop. Però els funcionaris del govern i de l'administració local d'Alger sovint van resistir, amagant documents i retirant-se personalment perquè no els veiessin donant suport al cop. El dimarts 25 d'abril al vespre la policia d'Alger va tornar a mantenir lleialtat al govern de De Gaulle. Van sorgir discrepàncies internes entre els cabdills de la revolta, alguns dels quals defensaven mesures violentes. Aquella nit, en una altra al·locució, De Gaulle va ordenar a les tropes lleials que desaparessin contra els rebels. Però no va caldre. El cop ja estava ferit de mort.

Els cabdills van decidir suspendre la temptativa de cop d'estat. La nit del 25 al 26 d'abril, el Primer Regiment de Paracaigudistes de la Legió Estrangera es va retirar d'Alger i els rebels van abandonar els edificis del govern. El general Challe es va rendir i els altres tres generals retirats que encapçalaven la revolta es van amagar.

Hi va haver baixes, possiblement tres morts i uns quants ferits a Algèria i a París. L'atac s'havia derrotat decisivament per mitjà d'actituds de desafiament i de subversió. De Gaulle es va mantenir com a president i Algèria va assolir la independència el 1962.

Lluites improvisades contra invasions

Hi ha multitud de casos de lluita noviolenta oposada a l'ocupació estrangera: règims que es van establir anys, dècades o fins i tot segles abans. Entre ells s'inclouen, per exemple, la major part de la resistència irlandesa al domini anglès, la resistència hongaresa al domini austríac (1850-1867) i les campanyes índies contra l'ocupació britànica a la primera meitat del segle XX. Els casos següents, però, estan evidentment més relacionats amb el nostre debat. En primer lloc, la resistència va començar pràcticament al mateix moment de la invasió i va continuar durant l'ocupació. En segon lloc, els dos casos van rebre l'aval oficial del govern i de les principals institucions de la societat. Són, per tant, més apropiats com a prototips del model que es podria desenvolupar.

Alemanya, 1923

Segurament el primer cas en la història de la resistència noviolenta com a política oficial del govern contra una invasió estrangera va ser la lluita alemanya al Ruhr contra l'ocupació francobelga del 1923.

La lluita del Ruhr és especialment complexa i abasta el període de l'11 de gener al 26 de setembre de 1923. Aquí només hi ha espai per esmentar alguns dels seus trets distintius. La invasió francobelga es va emprendre per garantir els pagaments de les indemnitzacions previstos (després de la Primera Guerra Mundial) malgrat les enormes dificultats econòmiques d'Alemanya i per assolir altres objectius polítics (com el de separar Renània d'Alemanya).

Els alemanys van combatre l'ocupació amb una política de no-cooperació, que s'havia decidit només uns dies abans de la invasió pròpiament dita. No hi havia hagut preparació, però la resistència fou finançada pel govern alemany. Els sindicats havien instat fermament a adoptar aquesta política. Un dels seus portaveus va declarar: «Si els funcionaris i els treballadors deixen de treballar quan apareguin els invasors, i els patrons es neguen a satisfer les exigències de les comissions francobelgues, s'hauria de poder privar aquestes comissions i les forces armades dels recursos per dur a terme les seves tasques.»

La no-cooperació efectiva contra les forces invasores es va desenvolupar de manera gradual. Entre els mitjans figurava la negativa a obeir ordres de les forces d'ocupació; actes de desafiament noviolents; la negativa dels propietaris de les mines a servir els invasors; manifestacions multitudinàries als tribunals durant els judicis de resistents; la negativa dels policies alemanys a saludar els oficials estrangers; la negativa dels treballadors alemanys a fer funcionar els ferrocarrils per als francesos; el desmantellament d'equipament ferroviari; la negativa dels botiguers a vendre als soldats estrangers; la negativa de la gent corrent, fins i tot quan passaven gana, a utilitzar els menjadors públics organitzats per l'ocupació; la publicació desafiadora de diaris malgrat les nombroses prohibicions; la publicació de proclames i cartells de resistència, i la negativa a extreure carbó.

La repressió va ser severa. Va incloure mesures com la instauració de l'estat de setge, l'expulsió de resistents a l'Alemanya no ocupada, consells de guerra, la tolerància de bandes d'assassins i de lladres, l'empresonament sense judici o processos que imposaven llargues penes de presó, pallisses, tiroteigs, la incautació de diners i béns personals, el control de la premsa, l'acantonament de tropes en cases i escoles, la imposició de documents d'identitat i l'emissió de multitud de normes repressives. L'escassetat d'aliments generalitzada com a conseqüència de la resistència i la repressió va donar lloc a una greu crisi de fam.

La resistència es va complicar amb diversos tipus de sabotatge, entre els quals demolicions, que de vegades van matar personal d'ocupació. Aquest sabotatge estava relacionat amb espies, delators i els assassinats de sospitosos de delació. Les demolicions també van tendir a reduir el gir de la solidaritat a escala internacional amb Alemanya. Severing, el ministre prussià d'Interior, els sindicats i la majoria de la població de la zona ocupada van desaprovar enèrgicament el sabotatge a càrrec d'intrusos, el qual alterava la unitat anterior de la resistència. El sabotatge també va ocasionar represàlies i càstigs severos, tant oficials com espontanis entre els soldats d'ocupació enfurismats. Una d'aquestes mesures va ser la prohibició del trànsit per carretera. La manca de llocs de treball i la fam generalitzada eren problemes greus, juntament amb una inflació excepcional i contínua. La unitat de la resistència i en gran manera fins i tot l'afany de resistir, finalment es van trencar.

El 26 de setembre, el govern alemany va suspendre la campanya de no-cooperació, però els sofriments de la població van augmentar. Van tenir lloc negociacions complexes. Al final Alemanya va establir la moneda, al mateix temps que afrontava una sèrie d'insurreccions i temptatives de cops d'estat comunistes i d'extrema dreta en uns quants *länder*.

Els belgues van protestar molt contra les accions del seu govern. Alguns francesos es van erigir en defensors dels alemanys, anomenats «advocats *des boches*».* Cap a les acaballes del 1923, Poincaré va reconèixer davant l'Assemblea Nacional francesa que les seves mesures havien fracassat. Alemanya no es podia atribuir la victòria, però al final els invasors es van retirar i Renània no es va separar d'Alemanya. Els invasors no havien assolit els seus objectius econòmics ni polítics.

La Gran Bretanya i els Estats Units van intervenir i van aconseguir una reestructuració dels pagaments de les indemnitzacions. Es va posar

* Durant la Primera Guerra Mundial, a França el terme boche i tots els seus derivats (*bochenie, bocherie, bochonnerie* o *bocheton*) designaven l'enemic, els alemanys, i tot el que s'hi relacionava (n. de l'ed.).

en marxa el Pla Dawes per fer-se càrrec de les indemnitzacions, els costos de l'ocupació i la solvència financera d'Alemanya, a la qual van concedir un préstec, tot suposant que Alemanya es mantindria unida.

Les forces d'ocupació es van retirar del tot el juny del 1925.

Txecoslovàquia, 1968-1969

L'agitació civil va plantejar problemes greus per a l'hegemonia soviètica a l'Europa de l'Est durant les dècades següents a la Segona Guerra Mundial, i de vegades va amenaçar el control soviètic a alguns països. Va adoptar formes diverses, tant no violentes (vagues, marxas, manifestacions desafidores i presa del control pel poble) com violentes (com ara aldarulls i, fins i tot, acció militar). Entre els casos més notables de lluita civil hi va haver el moviment de democratització a Txecoslovàquia el 1968 i la resistència de defensa nacional txeca i eslovaca de 1968-1969.

El cas txecoslovac de 1968-1969 és ben singular, i constitueix potser l'intent més important fins ara d'improvisar la lluita civil amb fins de defensa nacional. Al final, el resultat va ser la derrota, però no es va produir ràpidament. La primera setmana de resistència va ser una aplicació molt destacable de no-cooperació i desafiament. Fins i tot després, durant vuit mesos, els txecs i els eslovacs van impedir a les autoritats soviètiques assolir el seu objectiu polític, és a dir, un règim sensible als desitjos de la Unió Soviètica. S'ha dit que al principi les autoritats soviètiques s'esperaven una resistència militar i confiaven esclafar-la, instal·lar un règim titella i en acabat retirar-se, tot en qüestió de dies.

Els dirigents soviètics creien que la invasió a càrrec del gairebé mig milió de tropes del Pacte de Varsòvia esclafaria l'exèrcit txecoslovac i sumiria la població en el desconcert i la derrota. La invasió faria possible un cop d'estat que substituïria el règim reformista de Dubček. Per tant, al més aviat possible, alguns dels líders txecoslovacs importants van ser segrestats pel KGB, entre els quals Alexander Dubček, el primer secretari del Partit Comunista; el primer ministre Oldřich Černík; Josef

Smrkovsky, president de l'Assemblea Nacional, i František Kriegel, president del Front Nacional. El president de la República, Ludvík Svoboda, va ser sotmès a arrest domiciliari.

Tanmateix, això no va suposar una derrota txecoslovaca. Si els líders txecoslovacs haguessin decidit resistir militarment, quasi amb tota seguretat el seu exèrcit hauria estat ràpidament esclafat per les tropes d'invasió del Pacte de Varsòvia immensament superiors. En comptes d'això, les autoritats txecoslovaques havien donat ordres d'emergència als soldats perquè es quedessin als seus barracons i es posés en pràctica un tipus de resistència molt diferent.

El caràcter especial d'aquesta resistència no violenta va causar greus problemes logístics i ètics entre les tropes invasores. Els informes indiquen que calia substituir grans sectors de la força invasora original en un període breu, alguns en qüestió de dies.

Per raó de la resistència en diversos aspectes polítics estratègics, es va impedir un govern col·laboracionista. La resistència va començar en les primeres hores de la invasió, quan els empleats de l'agència d'informació del govern es van negar a publicar un comunicat de premsa que afirmava que determinats dirigents del Partit Comunista Txecoslovac i del govern havien demanat la invasió. El president Svoboda es va negar a signar un document que li va presentar un grup de comunistes stalinistes. Una xarxa radiofònica de defensa clandestina va cridar a la resistència pacífica, va informar sobre les activitats de resistència i va convocar diversos òrgans oficials que s'oposaven a la invasió.

Funcionaris del govern, líders dels partits, i organitzacions van denunciar la invasió i l'Assemblea Nacional va exigir l'alliberament dels dirigents detinguts i la retirada immediata de les tropes estrangeres. Durant la primera setmana, la xarxa radiofònica de defensa va crear moltes expressions de no-cooperació i oposició i va donar forma a altres. Va convocar el 14è Congrés Extraordinari del Partit, va organitzar vagues generals d'una hora, va demanar als ferroviaris que alentissin el transport d'equips russos de rastreig de comunicacions i d'interferència, i va

dissuadir la col·laboració. La ràdio va explicar la futilitat de la resistència violenta i la virtut de la lluita noviolenta. Era impossible que els soviètics trobessin prou col·laboradors per establir el seu règim titella.

Si bé van tenir tot l'èxit militar, les autoritats soviètiques van comprovar que no podien controlar el país. Davant la resistència civil homogènia i la desmoralització creixent de les seves tropes, els dirigents soviètics van portar el president Svoboda a Moscou per negociar, però una vegada allí Svoboda va reclamar la presència dels líders txecoslovacs detinguts.

Es va arribar a una solució de compromís (la qual cosa va ser, segurament, un gran error estratègic), segons la qual es legitimava la presència de les tropes soviètiques i es renunciava a algunes de les reformes txecoslovaques. Tot i així, es van mantenir moltes reformes fonamentals, i el grup reformista va poder tornar a Praga per ocupar els seus càrrecs oficials. La població general va considerar aquella solució de compromís com una derrota i durant una setmana no va voler acceptar-la.

Malgrat les febleses i els acords, el règim reformista i moltes de les reformes es van mantenir des de l'agost fins a l'abril següent, quan uns aldarulls antisoviètics van fornir el pretext per a una pressió soviètica més intensa. Aquesta vegada les autoritats txecoslovaques van capitular; van treure el grup reformista de Dubček dels càrrecs del partit i del govern i els van substituir pel règim de línia dura de Husák.

Les autoritats soviètiques s'havien vist obligades a passar de l'ús inicial de mitjans militars a pressions i manipulacions polítiques graduals, amb la qual cosa havien patit un retard de vuit mesos en l'assoliment del seu objectiu fonamental. Si el control total soviètic hagués estat contingut durant vuit mesos per la resistència militar txecoslovaca amb unes probabilitats tan aclaparadores en contra, la lluita s'hauria equiparat a la batalla de les Termòpiles, en la qual d'un nombre reduït de grecs va lluitar fins a l'últim home contra un exèrcit persa immensament superior.

La naturalesa i els assoliments de la defensa txecoslovaca ja han quedat oblidats per a molts i, quan s'esmenten, sovint es distorsionen. Al

final, la lluita de defensa va fracassar com a conseqüència de la capitulació de les autoritats txecoslovaques, no pas de la derrota de la resistència. Però havia contingut el control soviètic absolut durant vuit mesos, de l'agost a l'abril, cosa que hauria estat impossible per mitjans militars.

Tot això es va fer sense preparació ni formació, i encara menys planificació d'emergència. Aquest assoliment en unes circumstàncies tan desfavorables fa pensar que, malgrat la derrota final, una lluita noviolenta estudiada, preparada i organitzada pot tenir un poder potencial encara més gran que el dels mitjans militars.

Una base per al desenvolupament sistemàtic

Casos com els que es descriuen i s'esmenten en aquest capítol poden servir de base per al desenvolupament sistemàtic d'un nou tipus de defensa capaç de dissuadir les invasions externes i les usurpacions internes i poder defensar-se'n.

Fins avui, aquest tipus d'acció ha estat una tècnica política poc desenvolupada. Ha estat tan primària com ho era l'acció militar fa cosa d'uns cinc mil anys. Com s'ha assenyalat abans, els participants en les lluites noviolentes sempre han mancat de l'organització prèvia, la preparació, les armes adequades, la formació i el coneixement en profunditat de conflictes passats i principis estratègics que els practicants militars han tingut durant milers d'anys. Només els esforços conscients per millorar l'armament, l'organització, la formació i l'estratègia de l'acció militar van multiplicar la seva eficàcia en combat i la seva capacitat destructiva.

Aquests esforços encara no s'han esmerçat en la lluita civil, però malgrat aquest desavantatge notable, els practicants de la lluita noviolenta per la defensa nacional han assolit resultats impressionants. Ara hem de prestar atenció a la qüestió de tot el que s'ha aconseguit i si –i, en aquest cas, com– es podria crear per al futur una política més efectiva de dissuasió i defensa preparades que aprofiti, en part, els prototips anteriors.

NOTES

Per a una anàlisi més aprofundida i informació sobre els aspectes que tracta aquest capítol, vegeu: Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), p. 263-284, i Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 63-105.

El debat sobre la «defensa defensiva» que es presenta aquí només conté els elements més comuns de les nombroses propostes que podem trobar en aquest àmbit. Entre els defensors principals d'aquest enfocament hi ha Horst Afheldt, Anders Boserup, Norbert Hannig, Jochen Löser, Albrecht von Müller i Lutz Unterseher. Per a una síntesi introductòria d'aquesta aproximació, vegeu: Jonathan Dean, «Alternative Defence: Answer to NATO's Central Front Problems?», *International Affairs*, vol. 64, núm. 1 (Hivern 1987/1988), p. 61-88, i Stephen J. Flanagan, «Non-provocative and Civilian-Based Defenses», a Joseph S. Nye, Jr., Graham T. Allison i Albert Carnesale (editors), *Fateful Visions: Avoiding Nuclear Catastrophe* (Cambridge, Mass.: Ballinger Publishing Co., 1988), p. 93-109. Vegeu també: Frank Barnaby i Egbert Boeker, «Defence Without Offence. Non-nuclear Defence for Europe» (Bradford, Anglaterra: University of Bradford, Informe sobre estudis de pau núm. 8, 1982). Algunes publicacions importants en aquest camp són: Horst Afheldt, *Defensive Verteidigung* (Reinbek, Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag, 1983); Anders Boserup, «Non-offensive Defense in Europe» (Universitat de Copenhagen; Centre d'Estudis sobre Pau i Conflicte, Informe de treball núm. 5, 1985); Norbert Hannig, «Verteidigung ohne zu Bedrohen» (Universität Stuttgart Arbeitsgruppe Friedensforschung und Europäische Sicherheit, Informe núm. 5, 1986); Hans-Heinrich Nolte i Wilhelm Nolte, *Ziviler Widerstand und Autonome Abwehr* (Baden-Baden: Nomos Verlag, 1984); Lutz Unterseher, *Defending Europe: Toward a Stable Deterrent* (Bonn: Studiengruppe Alternative Sicherheitspolitik, 1986).

Per a un debat sobre la «defensa defensiva» en el context de la política de defensa suïssa, vegeu: Dietrich Fischer, «Invulnerability Without Threat: The Swiss Concept of General Defense», a Burns H. Weston (editor), *Toward Nuclear Disarmament and Global Security. A Search for Alternatives* (Boulder, Colo.: Westview Press, 1984), p. 504-532.

Per a una exposició de la «defensa defensiva» aplicada a la defensa britànica, vegeu: Alternative Defence Commission, *Defence Without the Bomb* (Londres i Nova York: Taylor and Francis, 1983).

La citació de Lenin prové de l'«Informe Polític del Comitè Central del Partit Comunista Rus (Bolxevics)», presentat el 27 de març de 1922 a l'11è Congrés del Partit Comunista Rus (Bolxevics), a *V. I. Lenin: Selected Works in Three Volumes* (Nova York: International Publishers, 1967), vol. 3, p. 692-693.

La crònica de la resistència al *putsch* de Kapp es basa en: Wilfred Harris Crook, *The General Strike* (Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1931), p. 496-527; Donald Goodspeed, *The Conspirators* (Nova York: Viking, 1962), p. 108-188; Erich Eyck, *A History of the Weimar Republic* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1962), vol. 1, p. 129-160; Karl Roloff (pseud.: Karl Ehrlich), «Den Ikkevoldelige Modstand: den Kvalte Kapp-Kupet», a K. Ehrlich, N. Lindberg i G. Jacobsen, *Kamp Uden Vaaben* (Copenhagen: Levin & Munksgaard, Einar Munksgaard, 1937), p. 194-213, i John Wheeler-Bennett, *The Nemesis of Power* (Nova York: St. Martin's Press, 1953), p. 63-82. Vegeu també Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, p. 40-41 i 79-81.

El relat de la resistència al cop d'estat a l'Algèria francesa es basa en el d'Adam Roberts: «Civil Resistance to Military Coups», *Journal of Peace Research* (Oslo), vol. XII, núm. 1 (1975), p. 19-36. Totes les citacions són d'aquesta font.

La descripció de la lluita del Ruhr es basa en la d'Adam Roberts (editor): *Civilian Resistance as a National Defense* (Harmondsworth, Anglaterra i Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969), p. 128-161.

La crònica de la resistència txecoslovaca es basa en: Robert Littell (editor), *The Czech Black Book* (Nova York: Praeger, 1969); Robin Remington (editor), *Winter in Prague* (Cambridge, Mass: M.I.T. Press, 1969); Philip Windsor i Adam Roberts, *Czechoslovakia 1968* (Nova York: Columbia University Press, 1969), i Vladimír Horský, *Prag 1968: Systemveränderung und Systemverteidigung* (Stuttgart: Ernst Klett Verlag, i Munic: Kösel-Verlag, 1975). Vegeu també H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976).

2. L'explotació de les fonts de poder

Capacitats inesperades

¿Com, excepte per casualitat o en les circumstàncies més excepcionals, haurien pogut succeir els casos de lluita no violenta contra usurpacions i agressions que hem vist en el capítol anterior? ¿Tenen aquests esdeveniments alguna significació més enllà de recollir per a la història el que va succeir en aquells moments i indrets concrets? ¿O bé, és possible que aquests casos siguin expressions d'un tipus genèric d'acció que té més transcendència?

De seguida sorgeixen altres interrogants. Podria la lluita no violenta reeixir contra les dictadures del futur? I, si és així, de quina manera? El fet que la gent fes servir aquesta tècnica, podria impedir de veritat l'aparició de nous sistemes d'opressió? ¿Podria una societat sencera desenvolupar i aplicar una política de defensa basada en aquesta tècnica per evitar i derrotar cops d'estat i agressions externes?

Per la majoria de la gent, pot semblar una idea estranya, o fins i tot absurda, que una població pugui –sense exèrcits, tancs, avions, bombes ni míssils– enderrocar una dictadura, fer tornar impotents els exèrcits invasors, impedir un cop d'estat i derrotar els agressors. Tanmateix, no és una idea més estranya que la que va existir a la ment de només un grapat de científics de la dècada de 1930. Van plantejar la hipòtesi que uns elements de matèria diminuts i fins llavors invisibles, anomenats «àtoms», contenien una gran força potencial que es podria aprofitar per produir una capacitat explosiva sense precedents en la història de la humanitat. La validesa d'aquesta idea sembla evident avui dia, però el 1939 la majoria de la gent amb «sentit comú» l'hauria descartat, tant en el bàndol

nazi com en l'aliat. No hi havia hagut prototips d'armes semblants, ni experiments a petita escala a càrrec ni tan sols dels agressors més bàrbars o més avançats tècnicament.

Si no hagués estat per les circumstàncies especials d'aquella guerra, el concepte de convertir milions d'àtoms diminuts en bombes hauria esdevingut indefinidament la concepció estranya de quatre intel·lectuals. Tanmateix, en resposta a una greu crisi internacional, es va posar a disposició de científics i tècnics una quantitat immensa de recursos humans i materials en un intent de transformar la força potencial dels minúsculs àtoms en l'armament més devastador del món. Les conseqüències són ben conegudes.

Hi ha un coneixement sobre el poder polític que pot tenir conseqüències anàlogament extremes però beneficioses que fins avui només s'ha explotat en un grau limitat. Aquesta idea sosté que en les societats hi ha una força potencial inherent que es pot aprofitar i aplicar hàbilment per destruir l'opressió i la tirania i per evitar i derrotar l'agressió d'una manera tan eficaç que ja no es necessitarà armament militar. És probable que en els pròxims anys i dècades aquesta força potencial tingui conseqüències més importants en la política i els conflictes internacionals de les que s'hagi imaginat ningú. Aquesta és la força potencial que es va fer servir, en graus molt limitats, en els casos que s'han esbossat en el capítol primer.

Com es demostrarà en els capítols següents, aquesta força potencial es pot refinar i la seva eficàcia es pot augmentar considerablement. Aleshores aquesta força potencial millorada es podrà aplicar a conflictes oberts del futur, i és probable que sigui capaç de proporcionar tant dissuasió com defensa, sense les armes de destrucció massiva ni els immensos arsenals militars convencionals que avui dia no tenen la capacitat de «defensar» res ni ningú.

En els quatre casos estudiats en el capítol anterior, en realitat la població no estava indefensa ni desarmada. De fet, estava «armada», però amb «unes altres» armes: psicològiques, socials, econòmiques i polítiques. Aquestes armes van poder atacar les mateixes fonts del poder dels

usurpadors o els agressors. Això explica en gran mesura la capacitat de combat d'aquestes lluites noviolentes.

El motiu pel qual els moviments de no-cooperació i desafiament han pogut, de vegades, destituir governants que en un altre temps havien estat poderosos és que aquests moviments ataquen el taló d'Aquil·les de tots els governs: el fet que depenen de la gent i de la societat que dominen. La retirada de la cooperació popular i institucional amb els agressors i els dictadors fa minvar, i pot tallar, la disponibilitat de les fonts de poder de què depenen tots els governants. Sense l'accés a aquestes fonts, el poder dels governants es debilita i, finalment, s'esvaeix. Aquesta és l'essència del coneixement sobre el poder polític que s'exposa en aquest capítol.

Governants dependents

És una idea òbvia i simple, però sovint oblidada, de gran importància teòrica i pràctica que el poder que ostenten els individus i els grups que ocupen els llocs més alts de comandament i decisió en qualsevol govern (que per abreviar anomenarem «governants») no els és intrínsec. No neixen amb ell, no el posseeixen ni l'apliquen personalment. Més aviat només poden fer servir aquest poder en la mesura que se'ls permet fer-ho.

Per «poder polític» entenem el conjunt de totes les influències i pressions, sancions incloses (o càstigs), que es poden emprar per determinar i aplicar les regles d'una societat política. El poder polític pot estar en possessió dels governs, l'estat, les institucions, els moviments d'oposició i altres grups. Aquest poder es pot aplicar directament o es pot mantenir com a capacitat de reserva. Així doncs, el poder és present, per exemple, tant en les negociacions com en la guerra. El poder en els conflictes és exercit tant pel bàndol vencedor com pel perdedor. Es pot mesurar el poder polític per la capacitat relativa d'aplicar pressions, de controlar una situació, gent i institucions, i de mobilitzar persones i institucions per assolir un propòsit.

Els governants no són omnipotents, ni posseeixen un poder que s'autogenera. Per la seva pròpia naturalesa, el poder polític només prové de fora dels governants. Ells sols no tenen les capacitats físiques ni intel·lectuals per aconseguir tot allò que desitgen. Si els governants volen exercir poder polític, se'ls ha de reconèixer una autoritat, han de saber dirigir la conducta dels altres, explotar grans recursos, tant humans com materials, dirigir les burocràcies en l'administració de les seves polítiques i comandar organitzacions de repressió o de combat. La disponibilitat de cadascuna d'aquestes fonts depèn de la cooperació i l'obediència de la població i dels nombrosos col·lectius i institucions de la societat que són governats. Això implica que aquests components no estan automàticament a disposició dels aspirants a governants.

La cooperació, l'obediència i el suport totals augmentaran la disponibilitat de les fonts de poder necessàries i, consegüentment, la capacitat de poder dels governants. D'altra banda, restringir o retirar la cooperació reduirà o tallarà directament i indirecta la disponibilitat de les fonts de poder necessàries. De la mateixa manera que el raig d'aigua que surt d'una aixeta es controla fent girar la vàlvula, la cooperació i la no-cooperació poden controlar la disponibilitat dels recursos que es necessiten per governar.

Naturalment, els governants són sensibles a la imposició de límits a la seva capacitat de fer allò que vulguin. Pot ser que vegin un perill en la propagació d'aquestes idees, per la qual cosa és probable que els governants amenacin i castiguin els qui desobeeixen, fan vaga o es neguen a cooperar, amb el propòsit de trencar el seu desafiament. Però la història no s'acaba aquí.

Si, malgrat la repressió, es pot restringir, retirar o tallar les fonts de poder durant prou temps, els efectes inicials poden ser d'incertesa i desconcert dins del règim. És probable que això vagi seguit per un afebliment perceptible del poder dels governants. Amb el temps, la conseqüència de retirar les fonts de poder serà la paràlisi i la impotència del règim o, fins i tot, en casos greus, la seva desintegració. El poder dels governants es morirà, a poc a poc o ràpidament, de fam política.

Aquest mateix principi de poder polític va ser expressat per Étienne de La Boétie el 1548. Parlant del tirà, va escriure: «Aquell qui abusa així de vosaltres només té dos ulls, dues mans, un cos, i no té res que no tingui l'home més petit del gran i infinit nombre de les vostres ciutats, tret de l'avantatge que li conferiu perquè us destrueixi.» Era de la gent softent, afirmava La Boétie, que el tirà obtenia tot allò que necessitava per governar: legitimitat, diners, ajudants, soldats i, fins i tot, les dones joves amb qui passava les nits. En conseqüència, conclou La Boétie, si als tirans «no se'ls dona res, si no són obeïts, sense lluitar, sense etzibar ni un sol cop, romanen despullats i perduts, i no fan res més; així com quan l'arrel no disposa de sòl ni aliment, la branca es marceix i es mor».

La identificació de les fonts de poder

El poder polític emana de la interacció de totes o algunes de les fonts següents:

- **Autoritat.** L'abast i la intensitat de l'autoritat, o legitimitat, dels governants que la gent els reconeix és un factor crucial que afecta el poder dels dirigents. ¿Fins a quin punt, en quina profunditat i amb quina fermesa creu la gent en el dret dels governants a governar-los? Si l'autoritat dels dirigents és forta, tenen més probabilitats de disposar d'altres fonts de poder i, per tant, serà menor la necessitat de recórrer a amenaces o sancions per imposar l'obediència i la cooperació.
- **Recursos humans.** El poder dels governants depèn del nombre de persones i grups que l'obeeixen, hi cooperen o l'ajuden; de la proporció d'aquestes persones en la població en general, i de l'abast, les formes i el poder de les seves organitzacions. Quanta gent i quines institucions l'ajuden, o es neguen a ajudar-lo?
- **Aptituds i coneixements.** El poder dels governants també depèn de les aptituds, els coneixements i les capacitats de les persones i els

grups que estan disposats a obeir i ajudar els dirigents, així com de la seva facultat de proveir les necessitats dels governants. Posseïxen les capacitats que els dirigents necessiten? ¿Fins a quin punt depenen els governants de les seves aptituds, els seus coneixements i les seves capacitats?

- **Factors intangibles.** Els factors psicològics i ideològics, les emocions i les creences també són importants per donar suport als dirigents. Entre aquests factors figuren els hàbits i les actituds envers l'obediència i la submissió, i la presència o l'absència d'una fe, ideologia o sentit de missió comuns. Si aquests factors són forts, és probable que els governants disposin de fonts de poder més fàcilment, mentre que si els factors intangibles són febles o inexistents, la disponibilitat d'altres fonts de poder serà més problemàtica.
- **Recursos materials.** El grau en què els governants controlen –directament o indirecta– els béns, els recursos naturals, els recursos financers, el sistema econòmic, els mitjans de comunicació i de transport, ajuda a determinar els límits del seu poder. ¿Aquests recursos materials estan disponibles per servir els objectius dels governants, o no?
- **Sancions.** L'última font de poder dels governants és el tipus i l'abast de les sancions (o els càstigs) de què disposen. Es pot amenaçar amb aquestes sancions o aplicar-les tant contra els governats quan desobeeixen o no cooperen, com contra els països i les forces dels dirigents estrangers amb els quals estan en conflicte. Aleshores sorgeixen aquests interrogants: ¿Quines pressions, càstigs i mitjans de lluita estan a disposició dels governants en tals situacions? Són d'accés fàcil, fiable i total, o bé són limitats?

Gairebé sempre és qüestió del «grau» en què algunes o totes aquestes fonts de poder hi són presents. Només poques vegades, si és que n'hi ha, són plenament accessibles per als governants o absolutament absents. La disponibilitat d'aquestes fonts està sotmesa a variacions contínues. Aquests canvis fan augmentar o minvar el poder dels dirigents. El grau,

l'abast i la durada del poder dels governants estan determinats pel punt fins al qual els dirigents tenen un accés il·limitat a aquestes fonts.

Dependència dels governants

Una anàlisi més detinguda d'aquestes fonts del poder dels governants indicarà que depenen en gran manera o del tot (segons quina sigui la situació) de l'obediència i la cooperació dels governants. Fixem-nos en les conseqüències de la retirada d'aquestes fonts.

Si la ciutadania nega el dret dels dirigents a governar, retira l'acord general o el consentiment col·lectiu, que fa possible l'existència del govern; aquesta pèrdua d'autoritat, o de legitimitat, posa en marxa l'afebliment o la desintegració del poder dels governants. Allà on la pèrdua és extrema, l'existència d'aquell govern concret es veu amenaçada. La negació de l'autoritat als usurpadors interns i als agressors externs és, per tant, un element clau en una lluita de la defensa civil noviolenta destinada a impedir l'establiment d'un nou govern d'opressors interns o externs. Una vegada la població ha negat l'autoritat dels governants és probable que limiti la seva cooperació, obediència i ajuda, o que les negui del tot. La desobediència i la no-cooperació són problemes greus per a qualsevol règim.

Cada governant necessita la destresa, els coneixements, el consell i la capacitat administrativa d'una part important dels governants. Com més extens i detallat sigui el control dels governants, més necessitaran aquest tipus d'ajuda. Les contribucions al poder dels dirigents oscil·laran, per exemple, des del coneixement especialitzat d'un expert tècnic, les iniciatives de recerca d'un científic i les capacitats organitzatives d'un cap de departament fins a l'ajuda de mecanògrafs, treballadors de fàbriques, informàtics, tècnics de comunicacions, transportistes i pagesos. Els sistemes tant econòmics com polítics funcionen gràcies a les contribucions de molts individus, organitzacions i subgrups.

El poder dels governants depèn de la disponibilitat contínua de tota aquesta ajuda, no solament d'experts, funcionaris i treballadors individuals, sinó també de les organitzacions i institucions subsidiàries que formen el sistema en conjunt. Poden incloure departaments, oficines, seccions, comitès i similars. Així com els individus i els grups independents poden negar-se a cooperar, també aquestes organitzacions subsidiàries poden negar-se a proveir ajuda suficient per mantenir la posició dels governants i aplicar les seves polítiques.

Si la majoria de la població i les institucions de la societat que anteriorment han ajudat els governants facilitant les diverses fonts de poder arriba a rebutjar l'autoritat dels dirigents, aleshores la disponibilitat d'aquestes fonts es veu amenaçada. La població i les institucions que abans ajudaven de manera fiable, ara potser només compleixen els desigs dels governants d'una manera ineficient; fins i tot es poden reservar determinades decisions o poden negar-se de ple a continuar prestant la seva ajuda, cooperació i obediència als dirigents.

Sense la feina conscienciosa i formal de molts treballadors, les aptituds, els coneixements i els recursos humans crucials per a una administració i una burocràcia que funcionin no hi serien presents. Sense la participació fiable de nombrosos peons, pagesos, tècnics, administradors, transportistes, empleats en comunicacions i investigadors, el sistema econòmic no funcionaria de manera eficaç. Llevat que la policia i els soldats obeeixin formalment les ordres dels seus superiors, les institucions repressives no podran actuar eficaçment contra els resistents.

La negació a fer allò que a un li manen no depèn de l'estudi acurat dels escrits de Henry David Thoreau o Mohandas K. Gandhi. Molts infants, igual que molts joves i adults, adquireixen una gran competència en desobediència i no-cooperació de manera natural. És un fenomen àmpliament conegut en la nostra societat, que es transmet en l'antiga dita: «pots portar un cavall a beure, però no pots obligar-lo a beure». En comptes de basar-se necessàriament en un coneixement profund de la teoria política, en l'acceptació de determinats preceptes religiosos o

l'assoliment d'un nivell superior de desenvolupament moral, la capacitat de desobeir i negar la cooperació política rau simplement en la nostra propensió humana a ser tossuts quan convé. Tanmateix, quan això és aplicat per masses de gent que actuen col·lectivament per una causa en què creuen, aquesta acció esdevé enèrgica perquè coincideix amb el tipus d'acció prescrita per un coneixement de la naturalesa fonamental del poder polític.

Repressió insuficient

Els governants ni estaran contents ni es conformaran fàcilment davant el desafiament. De fet, com s'ha dit abans, la retirada del consentiment per mitjà de la no-cooperació es considerarà probablement com una amenaça greu. Davant una agitació política greu, si el règim no està disposat a efectuar canvis per satisfer les reivindicacions populars, haurà de recórrer més a la imposició.

Per tal de recobrar o garantir l'ajuda, obediència i cooperació que necessiten, les autoritats poden amenaçar o infligir càstigs, els quals poden incloure pallisses, empresonaments, tortures i execucions. Habitualment, aquestes sancions són possibles malgrat una insatisfacció general amb el règim perquè tot sovint un segment de la població es manté lleial i està disposat a ajudar el règim a mantenir-se i a executar les seves polítiques. En aquest cas, els governants poden utilitzar els súbdits lleials com a policia o com a soldats perquè infligeixin càstigs a la resta de la gent. Tanmateix, les sancions encara no seran la força determinant per mantenir el règim per dos motius. El grup governant (estranger o nacional) encara estarà unit per alguna cosa més que sancions, com el credo religiós, els interessos econòmics propis, la ideologia, la fe en la seva missió i coses semblants. D'altra banda, la capacitat dels governants per aplicar sancions al seu propi país o a l'estranger emana i depèn d'un grau considerable d'ajuda de la mateixa població.

Les sancions són importants per mantenir el poder polític dels governants, sobretot en les crisis. Això no comporta, però, que aquests càstigs aconseguixin sempre recobrar la submissió i l'obediència, a llarg o curt termini.

Si bé els càstigs imposats pels governants ocasionen al principi un cert grau de conformitat externa, això serà insuficient per produir un efecte durador. Els dirigents necessiten alguna cosa més que formes externes d'obediència a contracor. L'obediència forçada portarà sovint a la ineficiència en el compliment de les obligacions o bé a alentiments intencionats. Mentre l'abast i la intensitat de l'autoritat dels governants sobre aquesta ciutadania sigui limitada, la submissió induïda amb amenaces i càstigs serà inevitablement inadequada per garantir una plena capacitat de poder que sigui duradora.

Ni tan sols a curt termini, els governants no tenen la garantia que els seus càstigs contra una població resistent aconseguiran necessàriament restablir la submissió, ni tampoc que podran disposar sempre de la facultat d'aplicar sancions. Fins i tot quan les sancions dels repressors s'apliquen formalment contra una població desafiadora, no són necessàriament efectives per generar una obediència i una cooperació renovades. Que els càstigs siguin efectius o no depèn de la pauta de submissió concreta dels súbdits. Això no només depèn del grau en què la població acati les ordres i instruccions en condicions normals, sinó també de si en aquell moment concret i en aquelles circumstàncies específiques la gent està disposada a obeir i cooperar o si està disposada a continuar desafiant els governants malgrat l'amenaça o l'aplicació de càstigs.

Fins i tot quan els resistents afronten càstigs, hi ha la responsabilitat de fer un acte de voluntat, de prendre una decisió. Poden optar per obeir, i evitar així les sancions amb què els han amenaçat per desobediència, o bé poden optar per desobeir i arriscar-se a rebre aquelles sancions. Això no és necessàriament una qüestió de gran sofisticació política. Molts infants tossuts, com també adolescents rebels, s'exposen repetidament al risc de rebre càstigs, si bé més suaus.

Si la gent està poc disposada a obeir excepte davant la possibilitat d'un càstig, perquè les sancions siguin eficaces han de ser temudes. Les seves conseqüències s'han de considerar més indesitjables que els resultats que s'esperen de l'obediència. Els càstigs amb què s'amenaça o que s'infligeixen només generen obediència i submissió quan afecten la ment i les emocions de la població, quan els individus temen les sancions i no tenen ganes de patir-les. Les sancions per si mateixes no provoquen els efectes desitjats: un manifestant assotat pot tornar l'endemà, un vaguista empresonat continua sense treballar, i un avalotador executat ja no podrà obeir ordres mai més. Els càstigs només tenen èxit si fan augmentar la submissió fins al grau adequat per aconseguir els objectius dels governants.

És un fet important que, quan la por dels càstigs no domina la ment de la gent, és improbable que la repressió tingui èxit. Com passa en les guerres, la possibilitat de rebre danys físics o de morir no fa que els soldats del front surtin fugint o es rendeixin. Si les «forces de combat» –militars o civils, violentes o noviolentes– creuen prou en la seva causa, és probable que continuïn la lluita sense tenir en compte el perill a què s'exposen individualment. En aquestes circumstàncies, la repressió fins i tot pot agreujar l'alineació de la població contra el règim i incrementar el nombre de resistents.

El poder dels governants també és vulnerable en un altre aspecte. Com hem vist, la capacitat d'imposar sancions emana de l'obediència i la cooperació de, com a mínim, uns quants súbdits. Detencions, empresonaments, pallisses i altres formes de repressió requereixen l'actuació de la policia, l'exèrcit, els paramilitars o altres forces, i sovint algun tipus d'ajuda de la població en general. Els agents de repressió han d'estar disposats a infligir aquests càstigs de manera fiable. En determinades circumstàncies, això no serà així.

La policia, els soldats i similars poden deixar d'acceptar que els governants anteriors o els aspirants a governar tinguin dret a donar aquelles ordres. O bé els membres d'aquests cossos poden ser, o esdevenir, solidaris amb la causa de la població resistent i, per tant, vacil·len a l'hora

de castigar la gent que actua en nom d'aquella causa. La policia i les tropes poden, intencionadament, executar ordres de manera ineficient quan creuen que han de fer veure almenys que obeeixen els seus superiors. A més, l'experiència de la policia i els soldats d'infligir repressió violenta contra resistents noviolents ha fet minvar, en diverses circumstàncies, la seva predisposició a obeir. De vegades, la conseqüència ha estat fins i tot una desafecció a gran escala, desobediència encoberta o sublevació obrera contra les ordres de continuar la repressió brutal de gent noviolenta. Aquest és un motiu important pel qual el manteniment de la disciplina noviolenta, de què es parla en el capítol 3, és tan important.

Es pot influir conscientment sobre aquests tres importants factors –negació de l'autoritat, solidaritat amb la causa dels resistents i aversió a exercir violència contra gent noviolenta– de manera que podrien arribar a afeblir considerablement, o bé dissoldre, el poder dels governants.

La possibilitat de resistència col·lectiva

Si es vol controlar el poder dels governants retirant ajuda i obediència, cal mantenir la no-cooperació i la desobediència generalitzades davant la repressió destinada a forçar una submissió renovada. Una vegada s'ha arribat a una reducció important o al final de la por de la gent, i una vegada es dona la predisposició a patir sancions com el preu a pagar pel canvi, la desobediència i la no-cooperació a gran escala esdevenen possibles.

Aleshores aquesta acció es torna políticament significativa, i la voluntat dels governants es veu frustrada en proporció amb el nombre d'individus desobedients i el grau de dependència que en tenen els dirigents. La solució al problema d'un poder polític aparentment incontrolable pot raure, doncs, a aprendre com iniciar la retirada a gran escala de la cooperació i com mantenir-la malgrat la repressió.

La teoria que el poder polític emana de la violència, i que la victòria cau necessàriament del bàndol amb la major capacitat de violència, és

falsa. En canvi, la decisió de desobeir, la voluntat de desafiar i la facultat de resistir esdevenen d'allò més importants per obtenir la victòria sobre opressors, tirans i agressors que tenen una capacitat gairebé il·limitada per destruir i matar.

El juliol del 1943, Hitler va reconèixer que: «per descomptat, governar la gent de les regions conquerides és, podria dir, un problema psicològic. No es pot governar només amb la força. Ben cert que la força és decisiva, però igual d'important és tenir aquell element psicològic que l'ensinistrador d'animals també necessita per fer-se l'amo de la seva bèstia. Se'ls ha de convèncer que nosaltres som els vencedors.».

Aleshores, ¿què passa si la gent es nega a acceptar els invasors militarment triomfants com els seus amos polítics? ¿Què passa si la gent rebutja les pretensions de les seves pròpies forces armades que han ocupat la capital, detingut o assassinat càrrecs electes i declarat que les forces militars rebels són el nou govern? Quan la població general coneix el seu potencial, arrelat en la mateixa naturalesa del poder polític, aquestes preguntes plantegen possibilitats pràctiques realistes, tot i que poc estudiades.

Requisits per a l'aplicació

Si es vol portar a la pràctica aquesta perspectiva sobre el poder polític, la pregunta clau esdevé: com? La manca de coneixements de com actuar contra els governants opressors existents i com impedir que n'apareguin de nous ha estat una de les raons més importants per les quals la gent no ha actuat eficaçment més sovint sobre aquesta idea i no ha abolit des de fa temps la tirania i l'opressió. L'actuació sobre aquesta idea presenta, si més no, dos requisits principals.

En primer lloc, la gent ha d'expressar activament el seu rebuig al govern tirànic negant-se a cooperar. Aquesta negació pot adoptar múltiples formes. N'hi haurà poques de fàcils, moltes seran perilloses, i totes exigiran esforç, valentia i intel·ligència.

En segon lloc, hi ha d'haver acció col·lectiva o massiva. Quan la minoria governant està unida i ben organitzada però la majoria governada està dividida i mancada d'organització independent, per norma general la gent és feble i incapaç d'oposar-se col·lectivament. Se'ls pot fer front l'un darrere l'altre. L'acció efectiva requereix resistència i desafiament col·lectius. Ordinàriament, les fonts del poder dels governants només es veuen amenaçades significativament quan l'ajuda, la cooperació i l'obediència són retirades per un gran nombre de persones al mateix temps; és a dir, per col·lectius socials i institucions.

Per exemple, els sermons d'un capellà dissident potser només afectaran uns quants feligresos locals, mentre que la condemna del règim com a il·legítim per tota l'Església, dirigint-se a la nació sencera, pot provocar l'esfondrament del govern. Una colla de treballadores que fan una aturada per protestar poden simplement ser acomiadades, mentre que una vaga ben organitzada per un sindicat ferm amb molts milers de membres pot forçar concessions importants. Uns quants funcionaris del govern que incompleixen ordres amb prou feines tindran ressò, mentre que la no-cooperació de la major part de la burocràcia pot fer que l'executiu es vegi impotent.

Per tant, la no-cooperació i la desobediència a càrrec d'organitzacions i institucions, a diferència d'individus aïllats, són essencials. La capacitat d'aquests òrgans per retirar les fonts de poder que proveeixen és, en conseqüència, fonamental.

La base estructural del control popular

La capacitat de la població d'actuar col·lectivament per controlar els seus governants es veurà molt influïda per la condició de les organitzacions i institucions no estatals de la societat, ja que és a través d'aquests òrgans que la gent pot actuar col·lectivament. Aquestes organitzacions i institucions no estatals són els nodes de poder. Són els «llocs» de la societat en els quals el poder se situa, convergeix o s'expressa.

La forma i la naturalesa precises d'aquests nodes de poder varien d'una societat a l'altra i d'una situació a l'altra dins de la mateixa societat. Però és probable que incloguin grups i institucions socials com famílies, classes socials, grups religiosos, col·lectius culturals i nacionals, grups ocupacionals, grups econòmics, pobles i ciutats, províncies i regions, òrgans governamentals més petits, organitzacions de voluntaris i partits polítics. Tot sovint són col·lectius i institucions socials tradicionals, establerts i formals. De vegades, però, els nodes de poder poden estar organitzats d'una manera menys formal. Fins i tot es poden fundar o vigoritzar en el procés d'assolir algun objectiu o en el desenvolupament de la mateixa lluita de resistència.

En tot cas, la posició de les organitzacions i institucions com a nodes de poder serà determinada per la seva capacitat d'actuar de manera independent, d'exercir un poder efectiu i de regular el poder d'altres nodes o el dels governants que comanden l'aparell de l'estat.

Aquesta xarxa de nodes, d'unitats independents i de relacions de poder proporciona la base «estructural» per al control potencial dels governants i dels aspirants a governants. La «condició estructural» de la societat en conjunt és determinada per tres factors.

El primer és l'abast i la vitalitat d'aquests nodes de poder. Això inclou si aquests grups i aquestes institucions independents existeixen, el seu nombre, el grau de la seva força i vitalitat internes, el seu grau de centralització o descentralització i els seus processos interns de presa de decisions.

El segon factor comprèn les relacions entre aquests grups i institucions independents de la societat. Poden aquests nodes de poder treballar junts per a objectius comuns? Poden coordinar la seva planificació i la seva acció?

El tercer és la relació entre aquests nodes i els governants. ¿Són els nodes veritablement capaços d'acció independent respecte als dirigents; és a dir, capaços de desobeir i no cooperar amb ells, restringint o tallant, d'aquesta manera, les fonts del poder dels governants? ¿O bé el grau de la seva independència d'acció real és molt limitat?

La condició estructural establirà els amplis límits del poder potencial dels governants, més enllà dels quals no poden anar sense canvis estructurals o sense una major autoritat, acceptació voluntària i ajuda activa dels governats i de les seves institucions. Si el poder està molt descentralitzat entre institucions independents fortes i vitals, aquella condició, en casos urgents, reforçarà en gran manera la capacitat dels governats i de les seves institucions col·lectivament per retirar les fonts del poder dels governants o aspirants a governants per tal d'imposar el control popular.

La base estructural de la llibertat

Una societat en què el poder està difós eficaçment entre nodes forts és molt probable que pugui controlar millor el poder dels governants, la qual cosa permet a la societat resistir a l'opressió, la usurpació i l'agressió. Aquesta condició està relacionada amb la «llibertat» política. D'altra banda, quan aquests nodes han estat seriosament afeblits o la seva independència d'acció ha estat destruïda, quan tots els governats són igual d'impotents i el poder de la societat ha esdevingut molt centralitzat, aleshores molt probablement el poder dels governants estarà fora de control. Aquesta condició està relacionada amb la «tirania». No és per casualitat que els sistemes totalitaris sempre hagin intentat eliminar tots els grups independents o sotmetre'ls al control total del partit o de l'estat.

En el fons, per tant, la llibertat no és una cosa que els governants «donen» als seus súbdits. Ni tampoc, a la llarga, les estructures i els procediments institucionals formals del govern (com, per exemple, poden estar recollits en la Constitució) no determinen per si mateixos el grau de llibertat ni els límits del poder dels dirigents. De fet, una societat pot ser més lliure o estar més oprimida del que les disposicions constitucionals o jurídiques formals poden indicar. En canvi, l'abast i la intensitat del poder dels governants i el grau real de llibertat de la societat seran establerts per la força dels governats i per la condició de les institucions de tota la societat.

etat. El poder dels governants i el grau de llibertat de la societat poden, al seu torn, dilatar-se o contreure's a partir de la interacció entre les accions dels dirigents i les dels governats: alguns governants poden optar per no ser tan opressors com la condició estructural permet i altres governants poden rebre més suport del que la condició estructural demana, de manera que esdevenen més poderosos.

Els increments del poder dels governants són determinats directament o indirecta, d'una banda, per la predisposició dels súbdits a acceptar els dirigents, a obeir, cooperar i complir les seves ordres i els seus desigs. D'altra banda, les reduccions del poder dels governants són determinades per la mala disposició de la gent a acceptar els dirigents, combinada amb la seva capacitat de desobeir, retirar la cooperació, contravenir les ordres i negar les exigències que els fan.

Resulta que el grau de llibertat o de tirania en qualsevol societat política és, en gran part, un reflex de la determinació relativa dels subjectes a ser lliures, de la seva predisposició i aptitud d'organitzar-se per viure en llibertat i, molt important, la seva capacitat de resistir als afanys per dominar-los o esclavitzar-los. Altrament dit, la població pot fer servir la mateixa societat com el mitjà per afirmar i defensar la seva llibertat. El poder social, i no pas els mitjans tecnològics de destrucció, és el garant més ferm de la llibertat humana.

Els orígens socials de la defensa

Aquestes idees sobre la naturalesa del poder polític i els mitjans per imposar límits sobre el poder dels governants —o dissoldre'l— tenen molt a veure amb el problema de com fornir una defensa eficaç de la societat tant contra usurpadors interns com contra agressors externs. Indiquen que tant la població general com les institucions de la societat poden exercir papers clau a l'hora de proveir una defensa efectiva.

La població i les institucions poden fer això negant-se a atorgar l'acceptació, submissió i cooperació que els atacants exigeixen. El principi que hi ha darrere d'aquestes accions, com hem vist, és simple: la restricció de les fonts del poder (autoritat, recursos humans, aptituds i coneixements, factors intangibles, recursos materials i sancions) afebleix el poder dels governants, mentre que la seva ruptura el desintegra.

Aquesta idea obre el camí per tal que els defensors combatin els atacants aplicant directament la força interna de la societat contra l'atac. Conservant els seus propis nivells de legitimitat, el seu propi mode de vida, l'autonomia de les seves institucions i els seus principis constitucionals, la societat pot neutralitzar un atac i mantenir-se segura. Mobilitzant tot el poder de la societat per no cooperar amb afanys dels atacants per assolir els seus objectius la societat pot derrotar els esforços dels agressors per obligar la gent a proporcionar-los guanys econòmics, polítics o ideològics. Es poden fer servir pressions i sancions psicològiques, socials, econòmiques i polítiques del conjunt de la societat per aconseguir la derrota final de l'atac fent tornar inefectives i poc fiables les forces d'administració i repressió al servei dels atacants.

En determinades circumstàncies, diversos sectors de l'aparell de l'estat que han servit amb lleialtat governants anteriors poden esdevenir menys de fiar en situacions de conflicte. Aquestes agrupacions poden ser, de vegades, institucions governamentals senceres, com el banc estatal, el tribunal suprem o els governs provincials. En altres casos poden ser agrupacions dins d'aquestes institucions, com poden ser parts de la burocràcia i del funcionariat o sectors de la policia o les forces armades.

Quan institucions senceres o parts importants d'elles comencen a prendre les seves pròpies decisions i a actuar autònomament contravenint les ordres dels governants o aspirants a governants, esdevenen elements inestables d'un aparell de l'estat centralitzat. Aleshores adopten les característiques principals dels nodes independents de poder dins la societat. Si aquests sectors desafectes de l'aparell de l'estat continuen aquest procés d'augmentar la seva autonomia, contribuiran a la desintegració

d'aquell aparell de l'estat concret. Això, per descomptat, comporta una amenaça profunda per al grup que intenta continuar essent o esdevenir «governant», que la societat rebutja com a dèspota, usurpador o agressor.

Aquest afebliment i destrucció del poder dels atacants és possible sense l'ús d'armes militars destructives. Quan una societat és internament forta, està compromesa amb la seva autodeterminació i ben preparada per desafiar els atacants i els opressors, aleshores la seva resposta més eficaç a les temptatives d'usurpació interna i d'agressió externa és la defensa amb el poder social.

En casos d'agressió internacional, els afanys per estimular o aprofitar-se del dissentiment i l'oposició en la pròpia pàtria dels atacants i per instigar sancions internacionals polítiques, diplomàtiques i econòmiques contra els atacants, esdevenen també components importants dels esforços de defensa. La capacitat de la societat que es defensa per obtenir suport de les bases socials dels atacants i de la comunitat internacional també estarà influïda, en part, per les polítiques anteriors d'aquella mateixa societat.

En resum, la capacitat d'una població amb nodes de poder forts per resistir als usurpadors i agressors estarà influïda per diversos factors, entre els quals s'inclouen: (1) el desig relatiu de la població de resistir als atacants; (2) el nombre, la força i la independència de les organitzacions i institucions de la societat; (3) la capacitat d'aquests nodes de poder per treballar junts per defensar la societat; (4) el volum de poder social que els nodes poden exercir independentment; (5) les fonts de poder que controlen i la necessitat relativa que els atacants tenen d'aquestes fonts; (6) la capacitat relativa dels defensors per retirar la seva cooperació malgrat la represió, i (7) la seva habilitat a l'hora d'aplicar la lluita noviolenta amb eficàcia.

Si els defensors volen resistir, tenen institucions independents fortes i capaces de controlar fonts importants de poder polític, i poden muntar una campanya hàbil de no-cooperació i desafiament, aleshores la defensa a través del poder social és una opció realista per combatre l'atac. Ara bé, no n'hi ha prou amb l'obstinació generalitzada i la tosuderia col·lectiva. Abans de començar, la gent ha de saber com ha de

portar la lluita que seguirà el seu acte inicial de desafiament. Hauran de conèixer la tècnica d'acció noviolenta que es basa en la perspectiva del poder polític que s'ha exposat en aquest capítol. Què fa que aquesta tècnica fracassi o tingui èxit? Què es necessita per provocar la màxima eficàcia? Quines opcions proporciona, i quins requisits imposa? Aquest coneixement necessari de l'acció noviolenta ha d'incloure els seus mètodes específics, les seves dinàmiques de canvi, els requisits per a l'èxit i els seus principis d'estratègia i de tàctica.

NOTES

Per a una exposició molt més detallada d'aquesta anàlisi del poder i moltes més referències, vegeu: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 7-62, i Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), p. 21-67. Entre els teòrics les idees dels quals s'han fet servir en el desenvolupament d'aquestes anàlisis hi ha: Auguste Comte, T. H. Green, Errol E. Harris, Étienne de La Boétie, Harold D. Lasswell, John Austin, el Baró de Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, William Godwin, Bertrand de Jouvenel, Robert MacIver, Chester I. Barnard, Niccolò Machiavelli, W. A. Rudlin, Max Weber, Herbert Goldhamer, Edward A. Shils, Karl W. Deutsch, Jeremy Bentham, Georg Simmel, E. V. Walter, Franz Neumann, David Hume, Thomas Hobbes, Jacques Maritain i Alexis de Tocqueville. Els estudis anteriorment esmentats contenen referències específiques a les seves obres.

Sobre els factors que contribueixen a l'èxit o al fracàs de la lluita noviolenta, vegeu: Sharp, *The Politics of Nonviolent Action*, p. 726-731, 754-755 i 815-817.

La citació de La Boétie és d'Étienne de La Boétie, «Discours de la Servitude Volontaire», a *Oeuvres complètes d'Étienne de la Boétie* (París: J. Rouam & Cie., 1892), p. 12 i p. 8-11. La traducció és de Madeleine Chevalier Emrick. Vegeu també: La Boétie, *Anti-Dictator: The «Discours sur la servitude volontaire» of Étienne de la Boétie*, trad. de Harry Kurz (Nova York: Columbia University Press, 1942).

La citació de Hitler s'ha tret de l'obra: Alexander Dallin, *German Rule in Russia 1941-1945* (Nova York: St. Martin's, 1957), p. 498.

3. L'exercici del poder

Un sistema d'armes no violent

Des del punt de vista de la política, l'acció no violenta es basa en un postulat molt senzill: la gent no sempre fa allò que li manen, i de vegades fa coses que els hi han prohibit. Els governats poden desobeir les lleis que rebutgen. Els treballadors poden aturar la feina. La burocràcia pot negar-se a complir instruccions. Els soldats i la policia poden complir d'una manera ineficient les ordres d'infligir repressió o, fins i tot, poden amotinar-se.

Quan aquestes activitats i altres de semblants s'esdevenen al mateix temps, el poder dels governants es dissol a mesura que veuen restringides les seves fonts. El règim es desintegra i les persones que han estat «governants» simplement es tornen éssers humans corrents. Això es pot aconseguir encara que el material militar del govern romangui intacte, els seus soldats il·lesos, les seves ciutats indemnes, les fàbriques i els mitjans de transport encara funcionin a ple rendiment, i els edificis del govern no hagin patit desperfectes. Tanmateix, tot ha canviat perquè el suport humà que va fundar i va sostenir el poder polític del règim s'ha retirat.

Com es tradueix aquesta idea sobre el poder en acció adequada per a la defensa de la societat? Quins mètodes poden emprar els defensors per tal de retirar les fonts de poder que necessiten els agressors externs i els usurpadors interns? Què han de fer davant la repressió que es pot esperar? Una anàlisi més detinguda de la tècnica d'acció no violenta pot proporcionar algunes respostes.

L'acció no violenta és tan diferent de les respostes més moderades i pacífiques al conflicte (com la conciliació i l'arbitratge) que diversos

autors han assenyalat que presenta, en canvi, semblances notables amb la guerra convencional. L'acció no violenta és un mitjà de combat, com ho és la guerra. Implica l'equiparació de forces i l'establiment de «batalles», requereix estratègia i tàctiques intel·ligents, fa servir nombroses «armes», i exigeix als seus «soldats» valor, disciplina i sacrifici. L'acció no violenta es pot anomenar també entenedorament «lluita no violenta», sobretot quan s'empren formes contundents d'aquesta tècnica contra adversaris decidits i enginyosos que responen amb repressió i altres contramesures serioses.

Aquesta perspectiva de l'acció no violenta com una tècnica de combat actiu s'oposa diametralment a l'asseveració en altre temps popular, però poc instruïda, que en realitat no existia aquest fenomen, o que qualsevol cosa «no violenta» era simple passivitat i submissió. Altres detractors reconeixien l'existència de l'acció no violenta, però sostenien que, en el millor dels casos, aquesta forma de lluita depenia de la persuasió racional dels adversaris o de l'impacte de crides morals i de l'«entendiment», coses que era palesament improbable que succeïssin en conflictes oberts. Tanmateix, a partir de la força innegable de lluites no violentes importants, sobretot durant els anys posteriors al 1968 (com la resistència txeca i eslovaca, el moviment de Solidaritat a Polònia, la victòria filipina sobre Marcos, o les revolucions no violentes del 1989 a l'Alemanya de l'Est, Txecoslovàquia i Bulgària), s'ha guanyat un cert grau de reconeixement fins i tot entre els escèptics.

L'acció no violenta és justament això: acció que és no violenta, no pas inacció. Aquesta tècnica consta no solament de paraules, sinó també d'acció en forma de protestes simbòliques, no-cooperació social, econòmica i política, i intervenció no violenta. Clarament, en molts casos, l'acció no violenta és acció col·lectiva o massiva. Mentre que determinades formes d'aquesta tècnica, sobretot els mètodes simbòlics, es poden considerar com a esforços de persuadir mitjançant l'acció; les altres formes, sobretot les de no-cooperació, poden, si les practica molta gent, paralitzar o, fins i tot, desintegrar el sistema dels adversaris.

Els motius per utilitzar l'acció noviolenta en lloc d'algun tipus d'acció violenta són molt diferents. En un nombre molt alt de casos del passat, es va escollir la lluita noviolenta perquè es creia que tenia més probabilitats de reeixir que altres mitjans. En algunes situacions, l'experiència directa prèvia amb l'ús de la violència, o el coneixement de les seves conseqüències, ha dut la gent a ser prudent en la utilització d'aquestes tècniques. (En aquest context, «violència» es refereix a l'amenaça o la inflicció de lesions físiques o la mort a les persones.) L'experiència amb la violència pot haver inclòs aldarulls, insurreccions violentes, campanyes terroristes, guerra de guerrilles o guerres convencionals. La possibilitat d'una derrota sagnant, la probabilitat de multitud de baixes i de destrucció de gran abast, o les probables conseqüències a llarg termini de la violència (desconfiança social, declivi econòmic, més possibilitats d'una futura dominació militar o l'estimulació de violència interna) han portat la gent a explorar opcions noviolentes. En relativament pocs altres casos la violència ha estat rebutjada per raons religioses, ètiques o morals, la qual cosa obria la porta a la tècnica noviolenta. En altres casos, una combinació de motius pràctics i de principis va desembocar en un rebuig de la violència.

Una vegada s'ha triat la lluita noviolenta per fer-la servir en el conflicte, la tasca de la gent que busca la victòria per mitjà d'aquesta forma d'acció és augmentar la seva força fonamental i aplicar la tècnica amb destresa. L'acció noviolenta conté requisits que s'han de complir si es vol que tingui èxit. Els practicants de l'acció noviolenta han de procurar satisfer aquests requisits al màxim de les seves capacitats.

Si bé s'admet generalment que l'acció noviolenta triga més temps a reeixir que la lluita violenta, això no necessàriament és veritat. De vegades, les lluites violentes han durat molts mesos o anys. Fixeu-vos, per exemple, en la durada de moltes lluites de guerrilles, com ara a la Xina, Iugoslàvia, Algèria i el Vietnam, o en l'extensió de diverses guerres internacionals, com els dos conflictes mundials. (Us recordeu de la guerra dels Trenta Anys i de la guerra dels Cent Anys a Europa?) La suposició que la guerra militar actua de pressa per norma general és falsa, com també ho és la cre-

ença que els esforços bèl·lics ofereixen bones possibilitats d'èxit. Almenys la meitat de les vegades, els esforços bèl·lics són, de fet, derrotats: un bàndol perd. I això ni tan sols té en compte si els objectius originals de la lluita s'han assolit de veritat. En els casos de punt mort militar, no guanya ningú.

D'altra banda, algunes vegades les lluites noviolentes no solament han reeixit (de vegades fins i tot dissolent governs opressors), sinó que a més ho han fet amb celeritat. El *putsch* de Kapp, per exemple, es va derrotar en menys de cinc dies. El dictador salvadoreny general Maximiliano Hernández Martínez va ser enderrocat per una insurrecció noviolenta en menys de tres setmanes entre l'abril i el maig del 1944. El dictador militar Jorge Ubico va ser destituït com a president de Guatemala en una lluita que va durar només onze dies el juny d'aquell mateix any. El 1989 les dictadures de l'Alemanya de l'Est, Txecoslovàquia i Bulgària es van esfondrar al cap de poques setmanes de resistència noviolenta a gran escala a cadascun d'aquests països.

No totes les lluites triomfen tan de pressa, però tant si triguen dies com anys, l'eficàcia depèn de la capacitat dels usuaris de l'acció noviolenta per seguir la tècnica que han escollit i aplicar-la amb persistència i destresa. Aquesta no és una tècnica que garanteixi l'èxit si s'emprèn irreflexivament o s'abandona amb facilitat. Més aviat es necessita molta cura en la planificació i una disciplina estricta en la posada en pràctica si es vol que tingui la màxima repercussió.

És perillós considerar l'acció noviolenta com un recurs accessori i banal que complementa l'acció principal (molt probablement violenta) o simplement com un precursor d'alguna altra gran estratègia o lluita. Clarament, l'acció noviolenta no és una tècnica que pot resultar profitosa quan es combina amb la violència. De fet, això és molt perillós, perquè, com s'exposarà més extensament en aquest mateix capítol, la violència és contraproduent per a elements essencials de la tècnica noviolenta. Aquesta violència, sovint fins i tot en graus limitats, ha tingut la conseqüència de reduir el nombre de resistents i, per tant, ha afeblit la força de la seva no-cooperació. A més, la violència pot reduir l'impacte del caràcter no-

violent del moviment sobre la facció adversària (especialment sobre la policia i els soldats) i fer minvar el grau de solidaritat i de suport de tercers. Així doncs, la violència, afegida a una lluita noviolenta, en realitat debilita, no enforteix, aquest moviment.

L'acció noviolenta és una forma característica de conflicte. Empra les seves pròpies estratègies, tàctiques i «sistema d'armes». Planificada i utilitzada amb seny, aquesta tècnica és capaç d'oferir als seus usuaris maneres d'aplicar i de mobilitzar el seu poder potencial en un grau més alt que la violència.

Per tal d'estudiar les aplicacions defensives de l'acció noviolenta, abans cal examinar la multitud d'«armes» noviolentes, o mètodes d'acció específics, amb què aquesta tècnica funciona. Després, cal sondar els mecanismes per mitjà dels quals l'acció noviolenta dona lloc a l'èxit. Partint d'aquest coneixement general de la tècnica noviolenta, aleshores es pot centrar l'atenció en el capítol 4 sobre els problemes de la usurpació interna i l'agressió externa.

Els mètodes d'acció noviolenta

L'acció noviolenta pot implicar actes d'omissió (és a dir, la gent pot negar-se a fer actes que habitualment porta a terme, s'espera per costum que dugui a terme, o se li exigeix per llei o per reglament que executi), actes de comissió (és a dir, la gent pot fer actes que habitualment no porta a terme, no s'espera per costum que dugui a terme, o se li prohibeix per llei o per reglament que executi), o una combinació de les dues coses.

Aquests actes comprenen multitud de mitjans concrets d'acció o «armes». Fins ara se n'han identificat prop de dos-cents i, sens dubte, encara n'hi ha desenes o centenars d'addicionals que ja existeixen o sorgiran en conflictes futurs. Destaquem tres grans classes d'armes noviolentes dins la tècnica de lluita noviolenta: protesta noviolenta i persuasió, no-cooperació, i intervenció noviolenta.

Protesta noviolenta i persuasió

Aquesta és una classe extensa d'accions principalment simbòliques d'oposició pacífica o intent de persuasió, que va més enllà de l'expressió verbal però es queda a les portes de la no-cooperació o la intervenció noviolenta. Aquestes són de les «armes» noviolentes més suaus. Entre aquests mètodes hi ha marxades, vetlles, discursos públics, declaracions d'organitzacions, renúncies a honors, actes públics simbòlics, piquets, cartells, reunions, dols i mítings de protesta.

El seu ús pot demostrar simplement que els protestadors van en contra o a favor d'alguna cosa. L'acte pot pretendre principalment influir en els adversaris. D'altra banda, l'acte pot aspirar a comunicar-se amb el públic, els observadors o tercers, directament o per mitjà de publicitat, per tal de cridar l'atenció i guanyar suport per al canvi desitjat. Amb l'acte es pot voler, també, induir el «grup agreujat» –les persones directament afectades per la qüestió– a passar a l'acció personalment, com ara participar en una vaga o un boicot econòmic. Determinats mètodes moderats d'aquesta classe (com repartir pamflets) cerquen persuadir algú per tal de provocar una acció més contundent (com un boicot econòmic) per algú altre.

Aquests mètodes de protesta i persuasió noviolentes s'han fet servir molt àmpliament en forma de repartir pamflets, fer piquets, dur cartells o dirigir marxades. Vet aquí només uns quants exemples. A les esglésies alemanyes es van llegir cartes pastorals antinazis diverses vegades. La presidència de l'Assemblea Nacional txecoslovaca va enviar una declaració que denunciava la invasió de Txecoslovàquia dirigida per la Unió Soviètica i va exigir «la retirada immediata» als governs i als parlaments dels cinc països invasors del Pacte de Varsòvia. Un «memoràndum» signat per dotzenes d'escriptors i artistes de les elits comunistes d'Hongria a primers de novembre del 1956 demanava al comitè central del Partit Comunista que impedis a les autoritats aplicar «mètodes antidemocràtics que mutilen la nostra vida cultural» i reclamava «un ambient lliure, sincer, saludable i democràtic, impregnat de l'esperit del govern del poble».

Durant l'al·locució del president Wilson al Congrés dels Estats Units el 4 de desembre del 1916, cinc sufragistes presents a la tribuna van desplegar una pancarta que deia: «Senyor president, què farà pel sufragi de les dones?». Durant la campanya budista del 1963 contra el règim de Diem al Vietnam del Sud, alumnes de l'escola de nens Chu Van An, de Saigon, van arrencar la bandera del govern i van hissar l'enseny budista. A la Polònia ocupada, el 1942 els alemanys van destruir tots els monuments que commemoraven herois o fets patriòtics del país. Llavors, els polonesos passejaven ostensiblement al voltant d'aquells llocs i, fins i tot, hi van resar, fet que va indignar les autoritats alemanyes.

A Sofia, Bulgària, els jueus van organitzar una protesta contra les deportacions previstes, a la qual es van sumar, el 24 de maig del 1943, molts búlgars que no eren jueus. Hi va haver enfrontaments amb la policia i nombroses detencions. Matei Yulzari va escriure: «En témer l'agitació interna, el govern feixista i el rei es van veure obligats a renunciar al seu pla d'enviar els jueus de Bulgària als camps d'extermini.» Tots els jueus que eren ciutadans búlgars es van salvar.

A Alger, el 31 d'agost del 1962, una gernació de 20.000 persones es va aplegar en una plaça per protestar contra les contínues baralles entre els líders del país tot just independent i per impedir l'esclat de la guerra civil. Al Brasil, les manifestacions multitudinàries van esdevenir una força principal en el moviment dels inicis dels anys 1980 per restablir el govern civil, amb concentracions estrictament noviolentes que, de vegades, van arribar a congregat un i dos milions de persones.

El 4 de novembre del 1989, almenys 500.000 manifestants a l'Alemanya de l'Est van exigir eleccions lliures, llibertat de premsa i drets civils. Alguns manifestants van enganxar les seves reivindicacions a les parets de l'edifici del Consell de Ministres. A Praga, el 25 de novembre del 1989, mig milió de manifestants cridant: «Vergonya! Vergonya! Vergonya!» es van congregar per denunciar la simple relegació dels líders comunistes menyspreats com un «estratagema» per frustrar la reforma.

No-cooperació

La majoria dels mètodes d'acció noviolenta comporten algun tipus de no-cooperació. La no-cooperació implica la interrupció, la restricció, la retirada o el desafiament intencionats de determinades relacions existents: socials, econòmiques o polítiques.

Per exemple, la gent pot ignorar del tot els membres del grup adversari. Poden negar-se a comprar determinats productes, o poden parar de treballar. Poden desobeir lleis que consideren immorals o negar-se a pagar impostos. Aquesta gent lluita tot reduint o cessant la seva cooperació habitual, o bé no oferint-ne de nova, o les dues coses. Això provoca un alentiment o l'aturada d'operacions normals. L'acció pot ser espontània o planificada, legal o il·legal.

Els mètodes de no-cooperació es divideixen en tres classes principals: socials, econòmics i polítics.

1. La no-cooperació social pot implicar la negativa a mantenir relacions socials normals, específiques o de tot tipus, amb persones o col·lectius que es considera que han perpetrat algun greuge o injustícia.

Els boicots socials són ben coneguts. Durant la Ruhrkampf del 1923, les autoritats i els soldats francesos i belgues van ser socialment boicotejats per la població alemanya. Quan els soldats entraven en una taverna a beure, els clients alemanys marxaven de seguida. A Dinamarca, durant la Segona Guerra Mundial, els danesos sovint giraven l'esquena als soldats alemanys i, de vegades, els travessaven amb la mirada com si no hi fossin.

Els mètodes de no-cooperació social també inclouen algunes altres formes, entre les quals la negativa a ajustar-se a pautes de conducta esperades o pràctiques habituals de la societat o del grup adversari. Entre altres mètodes semblants hi ha l'excomunicació, el boicot sexual, la suspensió d'activitats socials i esportives, el boicot d'esdeveniments socials, vagues d'estudiants, quedar-se a casa i oferir refugi.

2. *La no-cooperació econòmica* consisteix en la suspensió de relacions econòmiques concretes o la negativa a iniciar-ne de noves. Les formes econòmiques de no-cooperació són molt més nombroses que les de no-cooperació social. Aquesta subclasse inclou tant els boicots econòmics com les vagues.

Els boicots econòmics impliquen la negació de determinades relacions econòmiques, sobretot l'adquisició, venda o manipulació d'articles i serveis. Poden ser primaris o secundaris. El boicot primari és la suspensió directa dels tractes amb els adversaris, com la negativa dels ferroviaris alemanys a transportar carbó a França durant la Ruhrkampf del 1923 i la negativa durant una setmana, el setembre del 1941, dels habitants de Praga a comprar diaris controlats per Alemanya. El boicot secundari s'aplica contra tercers per induir-los a sumar-se al boicot primari contra els adversaris, com els boicots dels comerços dels Estats Units que venien raïm de Califòrnia o productes sud-africans boicotejats.

Els boicots econòmics adopten moltes formes, entre les quals boicots de consumidors, retenció de rendes, boicots internacionals al consum, boicots de productors, tancament de negocis, negativa a pagar deutes o interessos, retirada de dipòsits bancaris i embargaments comercials internacionals.

Els boicots econòmics han estat emprats principalment per sindicats i moviments d'alliberament nacional. Els boicots econòmics poden ser dirigits per consumidors, treballadors i productors, distribuïdors, propietaris i gerents, titulars de recursos financers i governs.

La vaga és la negativa a treballar. És una restricció o suspensió de la feina col·lectiva, intencionada i normalment temporal, concebuda per exercir pressió sobre altres. Els problemes acostumen a ser econòmics, però no necessàriament. El propòsit és provocar algun canvi en les relacions entre els grups en conflicte. Generalment els vaguistes manifesten determinades reivindicacions com a condició prèvia per reprendre la feina. De vegades, la simple amenaça de vaga pot donar lloc a concessions per part dels adversaris.

Les vagues poden ser dirigides per jornalers i pagesos, obrers industrials i oficinistes, o altres col·lectius. Les vagues poden consistir en la retirada total de mà d'obra o algun tipus de restricció, com l'alentiment de la feina. Poden adoptar múltiples formes, entre les quals vagues de protesta, vagues llampec, vagues de pagesos, vagues de treballadors agrícoles, vagues de presoners, vagues de professionals, vagues industrials, vagues de zel, absentisme per malaltia i vagues generals. Els empresaris i els treballadors poden unir-se per provocar un tancament econòmic, una aturada general.

Les vagues poden ser simbòliques per expressar opinions. Per exemple, el 15 de gener del 1923, quatre dies després de la invasió francobelga del Ruhr, la població del Ruhr i de Renània van fer una vaga de protesta de trenta minuts per expressar la seva voluntat de resistir. Només unes hores després de l'entrada de les tropes russes a Praga l'agost del 1968, els txecs van protagonitzar una sèrie de vagues de protesta per indicar la seva intenció de desafiar els invasors. El 27 de novembre del 1989, milions de txecs i eslovacs van aturar el país amb una vaga general de dues hores per mostrar suport a unes eleccions lliures i oposició a la dominació comunista.

Molt més sovint, les vagues pretenen exercir poder econòmic. Hi ha un llarg historial en nombrosos països de la utilització de vagues pels sindicats per millorar els salaris i les condicions laborals. De tant en tant, però, les vagues van orientades a assolir objectius polítics o revolucionaris. Del 29 d'abril al 8 de maig del 1943, es va produir una sèrie de vagues als Països Baixos ocupats pels nazis, amb la participació de la majoria dels obrers industrials que protestaven per l'internament previst de veterans de l'exèrcit holandès a Alemanya. A partir del 30 de juny del 1944, els treballadors danesos van mantenir una vaga general de cinc dies per obligar els alemanys a retirar la llei marcial i treure l'odiat Schalburgkorps feixista de Dinamarca. Les negociacions van donar lloc a algunes concessions alemanyes.

Les vagues laborals poden combinar-se amb tancaments de negocis per provocar aturades econòmiques. Aquesta acció va ser un factor clau en la lluita per restablir l'autonomia finlandesa dins la Rússia imperial a les acaballes del 1905. Un tancament de negocis del tot noviolent el 1956 també va ser un factor fonamental en la destitució del dictador haitià, el general Magliore, de la presidència.

3. *La no-cooperació política* comporta la negativa a continuar les formes habituals de participació política en les condicions existents. Indivíduus i grups reduïts poden posar en pràctica aquests mètodes. Ara bé, la no-cooperació política implica generalment grans nombres de persones, personal del govern o, fins i tot, els mateixos governs.

La no-cooperació política pot adoptar una diversitat gairebé il·limitada d'expressions, depenent de la situació concreta. Bàsicament, totes emanen del desig de no ajudar els adversaris recorrent a determinats tipus de conducta política. La no-cooperació política pot prendre la forma de rebuig de la legitimitat i l'autoritat del governant; el boicot d'òrgans i edictes del govern; diversos tipus de no-cooperació i desobediència; retards i no-cooperació per funcionaris, empleats i unitats constitutives del govern, i acció governamental internacional. La desobediència civil (la violació intencionada, pública i pacífica de lleis, decrets, reglaments, ordenances, ordres militars o policials) és un dels més coneguts d'aquests mètodes.

La finalitat de la no-cooperació política pot ser simplement la protesta o la desvinculació personal. Més sovint, però, un acte de no-cooperació política és concebut per exercir pressió sobre el govern, sobre un grup il·legítim que intenta prendre el control de l'aparell governamental, o de vegades sobre un altre govern. El propòsit de la no-cooperació política pot ser assolir un objectiu limitat, canviar les polítiques del govern, modificar-ne la composició o, fins i tot, destruir-lo. La intenció de la no-cooperació política posada en pràctica contra usurpadors interns, contra un govern titella o l'administració d'un ocupant extern, pot ser la de derrotar l'atac i restablir el govern legítim.

Diversos tipus de no-cooperació política van ser factors de resistència importants en els quatre casos esmentats en el capítol 1. La no-cooperació política és el component clau de negar legitimitat als usurpadors o als ocupants. Si s'atorga la legitimitat, es facilita l'accés a altres fonts de poder importants com el suport de la població i de l'administració, els recursos econòmics i similars. El 19 de gener del 1923, el govern alemany va prohibir a totes les autoritats estatals i locals que obeïssin cap ordre de l'ocupació francobelga, alhora que els manava que s'ajustessin només a les autoritats alemanyes anteriors a la invasió. A Txecoslovàquia, el 1968, tres dies després de la invasió soviètica, l'alcalde de Praga es va negar fins i tot a rebre els representants de les forces d'ocupació que havien enviat a negociar amb ell.

Entre les nombroses formes de no-cooperació política hi ha el boicot d'organitzacions sostingudes pel govern, com quan els docents noruecs es van negar a fer-se membres de la nova associació de mestres controlada pels feixistes i fundada pel règim de Quisling el 1942. La negativa a ajudar l'exèrcit o la policia, a acceptar «funcionaris» designats o a dissoldre institucions existents també són importants respecte a això. La no-cooperació administrativa general va ser un factor clau en la derrota del *putsch* de Kapp. A la Noruega ocupada, tant la policia noruega com els soldats alemanys van ser, de vegades, intencionadament ineficients a l'hora d'efectuar detencions i, fins i tot, van facilitar fugides. Els motins a gran escala de les tropes russes imperials van ser un factor important en la Revolució de Febrer del 1917, que va enderrocar el tsar.

La capacitat dels resistents noviolents d'esgrimir les armes de no-cooperació –social, econòmica o política– té una importància cabdal en la dinàmica d'una campanya noviolenta concreta. Aquests mètodes es poden emprar tant defensivament com ofensivament. Si es fan servir defensivament, poden desbaratar un atac mantenint la iniciativa independent, les pautes de conducta, les institucions i similars. Si s'utilitza ofensivament, la no-cooperació pot atacar el funcionament i, fins i tot, l'existència de les institucions i organitzacions que donen suport als adversaris.

Intervenció noviolenta

Els mètodes d'aquesta última classe es distingeixen dels de les dues classes anteriors perquè intervenen directament en una situació –i l'alteren– per mitjans noviolents. Aquests actes no pretenen simplement comunicar un punt de vista o retirar la cooperació. Més aviat, la gent que empra aquests mètodes pren la iniciativa i altera directament el sistema o la situació perquè no pugui romandre tal com era, llevat que els qui hi intervenen siguin apartats o la seva actuació sigui neutralitzada.

Els mètodes d'aquesta classe poden adoptar formes psicològiques, físiques, socials, econòmiques o polítiques. Inclouen dejunis, segudes, obstrucció noviolenta, establiment de patrons de conducta nous, vagues d'ocupació, institucions econòmiques alternatives, cercar empresonaments, continuar feines sense col·laboració i governs paral·lels.

Usada ofensivament, la intervenció noviolenta pot portar la lluita al terreny dels adversaris, fins i tot sense cap provocació immediata. Aquests mètodes poden alterar, i fins i tot destruir, pautes de conducta, polítiques establertes, relacions o institucions establertes que es consideren censurables. Però també poden establir pautes de conducta, polítiques, relacions o institucions noves i preferides.

Comparats amb les altres classes d'acció noviolenta, els mètodes d'intervenció noviolenta plantegen un repte més directe i immediat. Ara bé, això no comporta necessàriament un èxit més ràpid. Una primera conseqüència de l'acció pot ser una repressió més immediata i més severa, la qual cosa, per descomptat, no necessàriament implica derrota. Però si la intervenció té èxit, és probable que la victòria s'esdevingui més aviat que a través de no-cooperació, ja que els efectes disruptius de la intervenció costen més de resistir. Per exemple, una seguda en un taulell o una oficina altera les operacions normals d'una manera més immediata i completa que, posem per cas, un piquet o un boicot de consumidors per acabar amb la discriminació.

Hi ha nombrosos exemples d'aquest tipus d'acció noviolenta. En les campanyes americanes pels drets civils, les intervencions físiques en

forma de segudes es van emprar a bastament per posar fi a la discriminació racial als taulells dels restaurants. El 1955 va tenir lloc una multitudinària invasió noviolenta de Goa per desafiar la sobirania portuguesa sobre aquella part de l'Índia. El 1953, quan es van fer servir tancs russos per dispersar una gernació de 25.000 manifestants de l'Alemanya de l'Est, els manifestants es van asseure i van barrar el pas als tancs. Del 1969 al 1971, els indis americans van ocupar noviolentament l'illa d'Alcatraz amb l'esperança de reivindicar-la com a terra tribal per estrenar. Durant l'ocupació alemanya del seu país, els polonesos van establir un sistema educatiu independent i alternatiu, fora del control nazi. A Txecoslovàquia, l'agost i el setembre del 1968, un sistema de radiodifusió alternatiu va funcionar durant dues setmanes senceres desafiant els invasors soviètics, rebutjant-ne la propaganda, oferint informació sobre esdeveniments i individus, i donant instruccions per continuar la resistència noviolenta. L'11 de desembre del 1989, desenes de milers de manifestants van envoltar l'edifici central de la seguretat de l'estat a Leipzig, a l'Alemanya de l'Est, i van obligar el cap de les forces de seguretat locals a accedir a una «inspecció popular» filmada del complex. Trenta «inspectors» van documentar proves de l'«espionatge» de l'estat sobre ciutadans de Leipzig i van impedir la destrucció de documents incriminatoris.

El govern paral·lel pot ser un factor especialment important en les lluites noviolentes en què tota la direcció de la societat i del sistema polític està en joc, com en situacions revolucionàries o de defensa nacional contra usurpacions internes o ocupacions externes. En una situació revolucionària, un govern paral·lel es refereix a l'establiment d'una sobirania nova que pretén substituir l'existent. Es desenvolupa una estructura política nova per demanar el suport i la lleialtat de la població. Sorgeix un govern paral·lel que, amb el suport generalitzat del poble, assumeix gradualment les funcions governamentals, fins a anul·lar l'antic règim per deslegitimació i desús.

Aquest mètode de lluita noviolenta ha mancat fins ara d'una anàlisi i un estudi comparatiu rigorosos. Aquest fenomen s'ha donat en situacions

diverses, algunes vegades només de manera limitada. Ara bé, de tant en tant un govern paral·lel ha esdevingut un factor important en una lluita, i de vegades fins i tot ha substituït del tot el govern original.

Un exemple clàssic és l'aparició de governs paral·lels durant el moviment per la independència americana dels anys 1765-1775. Abans del 1774, els colons que resistien l'esforç de la Gran Bretanya per augmentar la seva autoritat sobre les colònies americanes van introduir molts mètodes nous de lluita noviolenta. Quan va arribar la crisi de 1774-1775, provocada per les Lleis Coactives, els americans havien perdut la fe que els mètodes constitucionals poguessin reparar els seus greuges. A més, els governadors colonials de diverses regions prohibien als òrgans legislatius mantenir les seves sessions si era probable que donessin suport a la resistència.

Respecte a això, els colons van començar a fundar institucions polítiques noves i a transformar les existents, la qual cosa incloïa l'organització d'òrgans legislatius provisionals i comitès de resistència i de governança. Va donar impuls a aquesta tendència l'Associació Continental, un sofisticat programa de no-cooperació econòmica i política adoptat pel Primer Congrés Continental l'octubre del 1774. Una extensa xarxa de comitès locals, regionals i de totes les colònies va donar suport i va imposar la resistència a les Lleis Coactives. Juntament amb els comitès de correspondència establerts prèviament, aquests comitès van assumir múltiples funcions de govern. Tal com exposa Ronald McCarthy, les estructures governants paral·leles van complir funcions legislatives i executives, es van fer càrrec del sistema tributari i, fins i tot, van substituir els tribunals en algunes zones. En determinats casos, les assemblees legislatives colonials van rebutjar la sobirania britànica i van esdevenir òrgans de resistència i governs autònoms. En d'altres, organitzacions noves de trinca van fer d'autoritats polítiques alternatives. Arribats a aquest punt, la lluita va passar a un nivell més fonamental a mesura que aquests òrgans es van convertir en governs substituïts.

Es van donar exemples molt clars de governs paral·lels en les dues revolucions russes del 1905 i el 1917. El 1905, l'Oficina de Zemstvos exercia una autoritat considerable, i regions i nacionalitats senceres van trencar el control des de la capital i van establir els seus propis governs autònoms, alguns dels quals van sobreviure fins al 1906. Abans del cop d'estat bolxevic de l'octubre del 1917, tant el govern provisional com els soviets –o consells– independents exercien poders governamentals. També a l'Índia es van desenvolupar elements incipients d'estructures governamentals paral·leles durant la campanya de *satyagraha* de 1930-1931.

En una situació defensiva, la funció del govern paral·lel pot tenir una importància suprema, tal com veurem en el capítol 4.

L'exercici del poder

En un grau que mai no s'ha apreciat adequadament, la tècnica noviolenta funciona canviant les relacions de poder. L'acció noviolenta exerceix poder, tant per contrarestar la força d'un grup adversari com per promoure els objectius del grup noviolent.

Aquesta tècnica de conflicte exerceix poder de maneres que divergeixen notablement de les suposicions populars sobre conflicte i lluita; en concret, el supòsit que la violència només es pot resoldre eficaçment amb violència. Els mètodes noviolents són molt més complexos del que es creia abans, i són clarament més diversos i complicats que els processos comparables de violència política. Això és així, almenys en part, perquè la lluita noviolenta pot atacar els fonaments del sistema dels adversaris.

No hi ha mai dos casos d'acció noviolenta que siguin idèntics. Diferiran en molts aspectes, entre els quals les influències i les pressions exercides pel grup noviolent, les reaccions dels adversaris i la naturalesa de la situació de conflicte. No obstant això, és possible assenyalar característiques importants que probablement es donaran en la gestió d'aquests conflictes.

És probable que diverses forces i processos actuïn simultàniament durant una determinada campanya noviolenta. En la majoria de casos s'hi inclouran els efectes de l'increment notable, o fins i tot la multiplicació, dels governats desafiadors que no cooperen, la tenacitat dels resistents davant la repressió i les possibles pressions de tercers. Els factors psicològics i morals, que tan importants són en les campanyes militars convencionals i en la guerra de guerrilles, tenen una importància encara més gran en les lluites noviolentes.

Es pot considerar que la tècnica noviolenta ataca el poder dels adversaris d'una manera més directa i també més indirecta de com ho fa la violència. La violència, en les seves diverses formes, actua principalment a través dels esforços per ferir i matar els membres de les forces militars de l'adversari i, de vegades, diversos oficials i ajudants. Això s'acompanya sovint de destrucció física a gran escala. Les forces armades i la capacitat de dur a terme campanyes militars són, per si mateixes, els fruits del poder polític, social i econòmic del règim i depenen de fonts de poder molt més profundes que, posem per cas, la quantitat de tancs, rifles o bombes. Per tant, es pot considerar que els esforços bèl·lics per contrarestar el poder militar dels adversaris ataquen «expressions» del poder del contrincant en comptes d'eliminar-ne els fonaments.

En canvi, la tècnica noviolenta ataca les mateixes fonts del poder dels adversaris, amb la qual cosa actua d'una manera més directa de com ho fa la violència política. Cadascuna de les fonts del poder dels contrincants, que s'han identificat en el capítol anterior, depèn directament o indirecta de l'obediència i la cooperació dels seus propis agents i funcionaris, la població en general i les institucions de la societat. La no-cooperació i el desafiament subverteixen l'obediència i la cooperació necessàries. Per exemple, el rebuig de la legitimitat dels governants redueix una raó crucial per a l'obediència tant dels ajudants com de la població en general; l'abast de la desobediència i el desafiament populars ocasiona enormes problemes d'ordre públic; les vagues multitudinàries poden paraitzar l'economia; la no-cooperació administrativa generalitzada de

la burocràcia pot impedir operacions governamentals, i els motins de la policia i l'exèrcit dels adversaris poden dissoldre la seva capacitat de reprimir els resistents noviolents.

La lluita noviolenta actua directament contra els adversaris d'una altra manera. Es pot enfocar sobre la qüestió que està en joc, en comptes de fer-ho sobre forces militars o punts geogràfics que només tenen una relació indirecta amb el conflicte. Per exemple, si el punt essencial del cas és principalment econòmic, aleshores l'acció econòmica, com ara boicots o vagues, pot ser adequada. En resposta a un horari laboral excessiu, per exemple, els treballadors poden limitar-se a anar-se'n a casa al cap d'un temps determinat, com van fer quan van reivindicar la jornada de vuit hores durant la Revolució Russa del 1905. Aleshores la lluita dependria en gran manera de la vulnerabilitat dels adversaris a aquestes influències econòmiques i de la capacitat dels treballadors per retirar la cooperació econòmica. Anàlogament, si les qüestions són sobretot de signe polític, llavors l'acció política pot resultar més eficaç. Per exemple, quan els káppistes van intentar arrabassar el control a la República de Weimar, els funcionaris, els buròcrates i els governs dels estats simplement es van negar a reconèixer-ne la legitimitat o a complir les seves ordres de cap manera. Això va resultar fatal per al cop.

Més específicament, si la censura de la premsa i les publicacions és un problema, aleshores es pot aplicar el desafiament a les normes de censura per anul·lar-les. Es poden treure publicacions amb una indiferència total per les lleis establertes obertament, quan les circumstàncies ho permetin, o bé clandestinament. Aquests mitjans es van fer servir a bastament en la Revolució Russa del 1905, la resistència holandesa a l'ocupació nazi, la lluita polonesa de 1980-1989 per una llibertat més gran, i la resistència palestina a l'ocupació israeliana. Durant l'ocupació nazi de Dinamarca, es van publicar 538 diaris il·legals. El 1944, el seu tiratge conjunt va superar els deu milions d'exemplars.

També es pot entendre que la tècnica noviolenta ataca el poder de l'adversari d'una manera més indirecta de com ho fa la violència. En

comptes d'enfrontar-se amb la policia, l'exèrcit i similars amb forces del mateix tipus, els resistents noviolents els fan front indirectament sense contraviolència. Això mina la moral dels adversaris al mateix temps que ajuda a mobilitzar més força i suport per a la causa que defensen els resistents.

Per exemple, responent a la repressió de manera noviolenta en comptes d'usar la contraviolència, els qui fan servir l'acció noviolenta poden demostrar que la repressió dels adversaris és incapaç tant d'intimidar la població perquè se sotmeti com de provocar els resistents perquè emprin els mateixos mètodes amb què els contrincants estan ben proveïts per contraatacar. Aquesta resistència contínua mentre es manté la disciplina noviolenta pot aportar altres avantatges als resistents. El contrast entre la repressió violenta i la resistència noviolenta pot fer canviar de posició els partidaris habituals de l'adversari, la qual cosa debilita la seva posició de poder relatiu. El nombre de combatents noviolents pot créixer i el suport a la seva causa també pot augmentar notablement. Tot això és possible perquè es contraataca la violència dels adversaris indirectament en comptes de violentament. Aquest és el procés de «*jiu-jitsu* polític», que s'exposa més endavant en aquest capítol.

En aquest tipus de situació de conflicte, tant el poder relatiu com el poder absolut de cadascun dels grups contendents estan subjectes a canvis continus i, de vegades, ràpids i extrems. Això s'explica perquè els graus de suport que es donen a cadascun varien considerablement i contínuament, la qual cosa fa augmentar o minvar la disponibilitat de les fonts crucials de poder. Aquestes variacions de poder poden ser molt més grans i poden succeir més de pressa que en situacions en què ambdós bàndols usen la violència. En aquesta situació de conflicte asimètrica, la lluita noviolenta altera directament les mateixes fonts del poder de cada bàndol. L'impacte d'això se sent de manera més immediata que en un conflicte estrictament violent, el qual afecta aquelles fonts només de manera indirecta.

Els estratèges noviolents han de treure partit d'aquests possibles canvis sobtats en el poder de cada bàndol. Per fer-ho, els practicants de la lluita

noviolenta han d'intentar influir en les forces i les lleialtats de tres grups. En primer lloc, han de cercar contínuament incrementar la pròpia força i la dels seus partidaris. En segon lloc, també guanyaran força si poden augmentar la participació activa entre el col·lectiu més ampli afectat pels greuges. I, en tercer lloc, la naturalesa de la lluita noviolenta possibilita als resistents adquirir un suport considerable fins i tot en el terreny dels adversaris i entre tercers. Aquesta possibilitat minva si es fan servir mitjans violents, perquè l'absència de violència permet als observadors valorar les qüestions que estan en joc independentment de les reaccions davant l'ús de la violència. D'altra banda, la confiança en mètodes tan sols noviolents aporta habitualment solidaritat als participants en la lluita. La capacitat de guanyar suport en el terreny dels adversaris i entre tercers facilita al grup noviolent una capacitat d'influenciar –i de vegades regular indirectament– el poder dels seus contrincants, en reduir o tallar les seves fonts.

Generalment, les conseqüències d'aquests canvis complexos en les posicions de poder relatiu dels contendents determinaran el desenllaç últim de la lluita.

La importància de l'estratègia

Els canvis en les relacions de poder es veuran fortament marcats, i el curs sencer de la lluita determinat en gran manera, per l'estratègia i les tàctiques aplicades i pels mètodes concrets emprats pel grup noviolent. L'estratègia és tan important en l'acció noviolenta com en la guerra armada.

El propòsit d'una estratègia és aprofitar al màxim els propis recursos per assolir els propis objectius al cost mínim. Els mètodes específics d'acció noviolenta que es facin servir seran més efectius si es treballa conjuntament per dur a terme una estratègia o idea global sobre com aconseguir els objectius. L'estratègia i les tàctiques escollides i els mètodes utilitzats ajudaran a determinar quines fonts de poder quedaran afectades i en quin grau es veuran reduïdes o tallades. Normalment tindran

a veure amb qüestions específiques. Habitualment, per exemple, l'acció econòmica és apropiada per a qüestions econòmiques, i la no-cooperació i la intervenció polítiques, per a assumptes polítics. Però no es pot dir que això sigui un patró universal, i de vegades la resistència econòmica pot ser molt útil en una lluita les qüestions de la qual són principalment polítiques. En tots els casos, cal ajustar bé l'acció perquè formi part d'un pla global curosament elaborat.

Per tant, els estratèges noviolents han de planificar la seva estratègia amb molta cura i atenció, fent servir els millors recursos disponibles sobre principis estratègics i els seus coneixements sobre lluita noviolenta i la situació de conflicte. Hi ha disponibles diversos llibres sobre l'estratègia de la lluita noviolenta, i alguns dels principis i les opcions d'estratègia de la defensa civil noviolenta s'estudiaran en el capítol 4.

La importància dels nodes de poder

La capacitat de dirigir una lluita noviolenta es veurà fortament influïda per les institucions i els col·lectius independents de la societat que puguin dirigir i sostenir aquesta acció, com hem vist en el capítol 2. Aquella exposició demostrava que la lluita noviolenta s'enfortirà en gran manera quan sigui dirigida per, o rebí el suport de, les institucions establertes de la societat —com organitzacions de professionals, institucions religioses, sindicats, partits polítics i organitzacions socials— i tingui el favor de col·lectius regionals, culturals, nacionals o agrupacions afins i, fins i tot, de governs locals, provincials i regionals, i les seves subdivisions.

Els nodes de poder també poden tenir una organització menys formal, o es poden crear just abans o durant la lluita noviolenta. O bé poden ser òrgans més antics que han romàs inactius durant molt de temps o que tenien la seva capacitat d'acció i iniciativa independents dràsticament afeblides per les mesures intencionades d'un sistema polític fortament centralitzat. Aquests òrgans poden revitalitzar-se en el procés d'assolir algun objectiu o

d'oposar-se clarament als governants o als atacants de la seva societat. En conseqüència, és probable que tant els nodes de poder de nova creació com els revitalitzats tinguin papers destacats en la direcció de la lluita noviolenta.

Aquest va ser el cas, com s'ha assenyalat anteriorment, en la fase noviolenta del moviment per la independència americana, amb la fundació dels comitès de correspondència i dels governs provincials extralegals el 1774 i el 1775. A Rhode Island, per exemple, els governs locals establerts, els consells municipals i, fins i tot, el govern provincial oficial van esdevenir instruments clau contra el domini britànic en les tres campanyes de no-cooperació de 1765-1775.

Durant la primera fase noviolenta de la Revolució Hongaresa del 1956, es va desenvolupar un moviment nou, ampli i poderós del consell de treballadors entre els obrers de les fàbriques, professionals i altres col·lectius. El moviment no va trigar a adoptar dimensions polítiques, es va federar per constituir durant setmanes un govern nacional substituït, fins que, en la segona fase violenta de la revolució, els russos van derrotar l'exèrcit hongarès.

En alguns altres casos, organitzacions arrelades han desenvolupat funcions semblants com a bases de resistència, com ara clubs esportius, organitzacions de docents i, a Noruega, durant l'ocupació nazi, l'Església estatal. En la resistència al *putsch* de Kapp, partits polítics, sindicats, governs provincials i altres òrgans van ser crucials. En la resistència txecoslovaca del 1968 fins i tot el Partit Comunista va esdevenir durant unes quantes setmanes un instrument de resistència contra els russos. En el moviment polonès de democratització dels anys 1980, el sindicat independent Solidaritat i una sèrie d'altres organitzacions acabades de crear, entre les quals grups d'estudiants i de pagesos, van esdevenir òrgans poderosos en la lluita. (Malgrat la llei marcial aplicada després d'un cop d'estat militar, aquests òrgans, encara que afeblits, no van desaparèixer.) Aquests i altres punts, com les editorials clandestines, van contribuir decisivament a la continuació i consolidació de les forces democràtiques a Polònia a les acaballes de la dècada de 1980.

Els problemes dels adversaris

El repte que planteja l'acció noviolenta pot ser moderat i pertorbar l'*statu quo* només lleugerament. En casos extrems, però, el repte el pot destruir. En tot cas, s'haurà centrat l'atenció en els greuges i la presència de l'oposició; el conflicte subjacent sortirà a la llum pública i, probablement, durà a una polarització inicial de l'opinió.

Els adversaris que afronten una acció noviolenta contundent poden veure's seriosament amenaçats. La gravetat d'aquest repte variarà amb factors tals com les qüestions de greuge en joc i la seva justificació aparent, la qualitat de l'acció, el nombre de participants, com s'expressa la retirada d'obediència i de cooperació, i la capacitat dels resistents per mantenir la seva disciplina noviolenta i la seva negativa a sotmetre's malgrat les represàlies dels adversaris. El desenllaç també serà determinat, en part, pel medi social i polític en què tingui lloc la lluita. Aquestes condicions fonamentals inclouen el grau de disconformitat que el sistema pot tolerar sense alterar la seva naturalesa; el grau de suport o d'hostilitat al règim entre tots els grups implicats; les possibilitats que la no-cooperació i el desafiament es propaguin, i, finalment, el grau en què les fonts de poder materials, humanes, morals i institucionals, necessàries per a l'existència del govern, continuïn estant disponibles, es restringeixin o es retirin.

Les dificultats dels adversaris per abordar l'acció noviolenta són conseqüències de les dinàmiques i els mecanismes especials de la tècnica (que s'estudiaran tot seguit). Aquestes dificultats no depenen del fet de veure's sorpresos per l'absència de violència o de ser desconixedors de la tècnica. Els coneixements que els adversaris tenen sobre la lluita noviolenta, per exemple, no faciliten per si mateixos la capacitat de derrotar els lluitadors noviolents. En les guerres, ambdós bàndols utilitzen el seu coneixement de la lluita armada per augmentar les seves possibilitats d'èxit. En les lluites noviolentes, els adversaris amb més coneixement poden esdevenir més sofisticats en les contramesures, però també potser poden ser menys cru-

els i més capaços d'abordar les qüestions. Tanmateix, el grup noviolent també pot aprendre a lluitar més hàbilment i a respondre als controls i a la sofisticació dels contrincants amb més eficàcia.

Ben poques vegades, si mai es dona el cas, els governs i altres sistemes jeràrquics afronten els extrems de tenir el suport ni absolut ni nul. Tot sovint reben un suport parcial. Fins i tot quan el règim arriba a ser destruït per la desobediència, la no-cooperació i el desafiament, pot haver rebut el suport suficient i durant prou temps per infligir una repressió brutal contra el grup noviolent. Per tant, cal examinar com actua la tècnica noviolenta en la lluita contra adversaris violents, les diverses maneres en què finalment s'indueixen canvis, i els factors concrets que determinen si una campanya serà un èxit, un fracàs o alguna cosa intermèdia.

És un error equiparar l'ús de la lluita noviolenta a fer que els adversaris es mostrin amistosos. No és probable que els contrincants acceptin de grat un desafiament al seu poder o a les seves polítiques, ni que sigui noviolent. Si l'acció planteja una amenaça seriosa al seu control, i si no tenen la intenció d'accedir a les exigències dels resistents, els adversaris reaccionaran.

Repressió

L'acció noviolenta és concebuda per actuar contra els adversaris que poden i estan disposats a emprar sancions violentes. De fet, la lluita noviolenta s'ha utilitzat contra règims tan violents com el de l'Alemanya nazi, els governs comunistes a Polònia, l'Alemanya de l'Est, Hongria, Bulgària, Romania, la Xina, Iugoslàvia i la Unió Soviètica, la Guatemala de Jorge Ubico, El Salvador sota el poder de Maximiliano Hernández Martínez, el Xile de Pinochet, la Sud-àfrica de l'*apartheid* i la Birmània sota les ordres de Ne Wun. És molt improbable que aquests adversaris, quan afronten el desafiament noviolent, renunciïn de sobte a la seva violència o la limitin amb coherència.

Per tant, la repressió és una resposta probable a un repte noviolent seriós. La repressió pot adoptar formes com la censura, la confiscació de fons i béns, la interrupció de comunicacions, pressió econòmica, detencions, empresonaments, reclutament, camps de concentració, ús d'agents provocadors, amenaces, pallisses, tiroteigs, matances, tortures, llei marcial, execucions, i represàlies contra familiars i amics. La intensitat i el tipus de repressió varien segons la influència de diversos factors. Ara bé, la repressió del grup noviolent pot ser notablement més limitada que la que els adversaris emprarien contra una revolta violenta o un enemic extern que utilitzés mitjans armats. Això no és fruit de cap gentilesa, sinó que emana del reconeixement que la repressió violenta extrema pot ser contraproduent per al règim que afronta el repte noviolent.

L'elevada probabilitat de repressió violenta és un indicatiu clar que l'acció noviolenta pot plantejar una amenaça real a l'ordre establert. Això és una confirmació del poder de la tècnica i, al mateix temps, un tribut. La violència dels adversaris no és un motiu per abandonar l'acció noviolenta, tal com l'acció militar de l'enemic en una guerra no és un motiu per abandonar la pròpia acció militar.

La violència d'aquesta repressió també pot ser, en part, una demostració de la naturalesa subjacent d'aquell sistema. Aquesta demostració pot influir en el curs de la lluita. La repressió extrema pot exposar gràficament la naturalesa violenta del sistema a nombrosos ciutadans i tercers, amb la qual cosa possiblement es reduirà encara més el suport als adversaris i augmentarà el suport als resistents noviolents.

Tal com s'ha assenyalat en el capítol anterior, la repressió no necessàriament genera submissió. Perquè les sancions dels adversaris siguin efectives, han d'actuar sobre la ment dels governats, provocant por i la predisposició a obeir. Però, com succeeix en la guerra, hi cap la possibilitat que la planificació i la disciplina, o alguna lleialtat o objectiu suprem, portin els combatents noviolents a perseverar malgrat els perills.

En un cas rere l'altre, contràriament al que es podria esperar, s'han donat testimonis independents del fet que la gent no s'ha sotmès a aquesta

por. O han après a dominar la seva por, com al front de guerra, o, més significativament, pel que sembla han perdut la por. L'acció de les dones de la Plaza de Mayo de Buenos Aires, que van desfilar persistentment amb les fotografies dels seus marits o fills «desapareguts», no és més que una petita mostra d'aquest desafiament davant el perill. Gerald Reitlinger –un dels primers estudiosos de l'Holocaust– va atribuir una gran part del mèrit de la salvació de l'extermini de més del 75% dels jueus residents a França a la negativa del poble francès a sotmetre's i a obeir davant el terror de la Gestapo i altres intimidacions: «la solució final [...] va fracassar a França gràcies al sentit de la decència en l'home comú, que, després d'haver patit el més pregon de l'autohumiliació, va aprendre a vèncer la por». Quan les autoritats van efectuar detencions massives i persones particulars van recórrer a atemptats durant el boicot dels autobusos de Montgomery (Alabama), la conseqüència va ser una determinació i una intrepidesa més grans en els afroamericans de la ciutat. Martin Luther King Jr. va escriure que «els membres de l'oposició [...] no eren conscients que s'enfrontaven a negres que s'havien alliberat de la por. I, per això, totes les accions que van fer van resultar equivocades.» A Halle (Alemanya de l'Est), el 17 de juny del 1953, encara que els tancs russos havien estat patrullant els carrers de la ciutat i la Policia Popular havia estat disparant trets d'advertència a l'aire, entre 60.000 i 80.000 persones van assistir a un multitudinari míting contra el govern a la plaça del mercat. A Manila, el febrer del 1986, masses de filipins pacífics van barrar el pas als tancs de l'exèrcit enviats a atacar els oficials militars i les tropes desobedients.

Disciplina noviolenta combativa

Davant la repressió violenta, els resistents noviolents, si tenen forces, han de perseverar i negar-se a sotmetre's o a retirar-se. Han d'estar disposats a arriscar-se al càstig com una part del preu de la victòria. Les probabilitats i la severitat de la repressió variaran. Ara bé, aquest risc no és exclusiu de

l'acció noviolenta. També hi ha riscos –generalment molt més greus– quan ambdós bàndols fan servir la violència.

La disciplina noviolenta al·ludeix sobretot al manteniment de la conducta noviolenta persistent, fins i tot davant la repressió violenta. Tanmateix, en les campanyes planificades, la disciplina noviolenta inclou també el compliment ordenat de l'estratègia predeterminada, les tàctiques, els mètodes d'acció i similars.

Hi ha en la història nombrosos exemples de grups que van desafiar una violència aclaparadora, tant violentament com noviolenta, mentre continuaven la lluita amb una disciplina imponent. Entre aquests exemples figuren la valerosa defensa dels soldats espartans que van combatre fins a l'últim home contra l'exèrcit persa, immensament superior, a les Termòpiles l'any 480 aC i la revolta del 1944 dels jueus del gueto de Varsòvia contra els nazis. En multitud de casos, a més, els combatents noviolents han vençut la por de represàlies o, fins i tot, de la mort, i han continuat el seu desafiament disciplinat. Aquests exemples van des dels nacionalistes indis que el 1930 es van negar a retirar-se del seu assalt a un magatzem de sal de Dharasana davant els cops ordenats pels britànics que fracturaven cranis, fins a les dones de Berlín que van tornar a protestar exigint l'alliberament dels seus marits jueus tot i l'amenaça que els desapareixin amb metralladores.

El grup noviolent en una situació repressiva ha de mantenir la disciplina noviolenta per tenir cada cop més control sobre els seus adversaris, per reduir la violència que reben i per augmentar les seves possibilitats de vèncer. Mantenir la disciplina noviolenta davant la repressió no és un acte d'ingenuïtat moralista; més aviat és un requisit per a l'èxit i és una condició bàsica per obtenir canvis avantatjosos en les relacions de poder. La disciplina noviolenta només es pot abandonar en el risc greu que contribueixi a la derrota. Per descomptat, uns altres factors són també molt importants, i el sol fet de mantenir la disciplina noviolenta no garantirà la victòria.

Davant la repressió i el sofriment, el grup noviolent haurà de fer esforços per enfortir la seva moral, els seus sentiments de solidaritat i la determinació de continuar la lluita. Facilitar formació en l'ús de l'acció noviolenta i com comportar-se sota pressió pot contribuir a aquests afanys. La gent també pot esdevenir més disciplinada quan aprèn per experiència directa que l'aplicació rigorosa de la tècnica noviolenta li reporta grans avantatges. Els combatents noviolents també poden aprendre de la pròpia experiència (i la d'altres) que la seva resposta noviolenta a la violència pot reduir les baixes. Si bé hi ha resistents i curiosos que resulten ferits i assassinats durant la lluita noviolenta, les xifres són sistemàticament molt més baixes que en moviments de resistència violents comparables, com ara insurreccions violentes, guerra de guerrilles i conflictes bèl·lics convencionals. Un coneixement de tots aquests factors pot ajudar la gent a mantenir la disciplina necessària durant una repressió severa.

És possible que els adversaris desitgin que els resistents haguessin escollit mitjans violents, els quals no presenten el mateix tipus de problemes d'aplicació. Com que els contrincants estan generalment més ben equipats per abordar la violència, pot ser que busquin deliberadament provocar els resistents perquè siguin violents, a través d'una repressió severa o la utilització d'espies i agents provocadors. Per exemple, en combatre el moviment de no-cooperació noviolent finlandès per la independència de la Rússia tsarista en els primers anys del segle XX, el governador general rus va disposar que l'Ochrana (la policia secreta russa) llogués agents provocadors perquè perpetrassin actes violents contra russos o instiguessin aquesta violència entre els finlandesos per contribuir a justificar la repressió salvatge del moviment.

Si el grup noviolent manté la seva disciplina, persisteix malgrat la repressió i altres mesures de control, i dirigeix una no-cooperació i un desafiament massius amb la participació de sectors importants de la població, la conseqüència pot ser que la voluntat dels adversaris quedi efectivament impedita.

La detenció de líders pot fer simplement que el moviment es desenvolupi de tal manera que pugui tirar endavant sense un lideratge identificable. Els adversaris poden emprendre nous actes il·legals, però comprovaran que els intents de reprimir el desafiament en determinats aspectes són contrarestats per un atac noviolent més ampli en altres fronts. Els contrincants poden descobrir que la repressió massiva, en comptes de forçar cooperació i obediència, topa contínuament amb la negativa a sotmetre's o a fugir. La repressió no solament pot resultar inadequada per dominar els subjectes desafiadors, sinó que, a més, els organismes repressors es poden veure, en casos extrems, immobilitzats pel desafiament multitudinari. És possible que hi hagi massa gent desafiant el sistema a massa llocs perquè sigui controlada per la policia i les tropes disponibles.

Tot i que el sofriment pot ser intens, no hi ha més motius d'alarma davant la còlera i la repressió dels adversaris que els motius que els oficials militars poden tenir per espantar-se davant les primeres baixes. Ara bé, la situació comparable en una lluita noviolenta s'ha d'abordar amb prudència. Si sembla que els adversaris simplement incorren en la brutalitat, o que els resistents no poden suportar el sofriment, pot ser necessari un canvi de tàctiques i mètodes dins del marc de la lluita noviolenta. Tret d'això, hi ha motius per creure que les brutalitats són una fase temporal, però no necessàriament breu. La brutalitat s'aprofita de la por, la còlera o la contraviolència. En la seva absència, i allà on hi hagi proves que tant la repressió com la brutalitat provoquen reaccions contra la pròpia posició dels contrincants i la debiliten, els adversaris tendiran a reduir la seva violència.

El *jiu-jitsu* polític

La repressió d'un grup noviolent que persevera en la lluita i a més manté la disciplina noviolenta provoca el procés especial de «*jiu-jitsu* polític». Aquest procés desequilibra políticament els adversaris perquè les seves escomeses violentes no troben resistència violenta ni rendició.

La brutalitat contra un grup noviolent és més difícil de justificar (a la pròpia gent dels adversaris o al món en general) que la brutalitat contra rebels violents. Per descomptat que el grau en què un règim se sent capaç de desafiar l'opinió mundial –o nacional– varia, però roman un problema. Les notícies sobre brutalitats poden filtrar-se a la llarga, tot i la censura, i una repressió més severa pot intensificar en comptes de reduir l'hostilitat i la resistència al règim.

La repressió dels adversaris, quan topa amb la disciplina, la solidaritat i la persistència dels desafiadors noviolents, mostra la pitjor cara possible dels contrincants. Quan les crueltats contra gent noviolenta augmenten, el règim dels adversaris pot semblar encara més menyspreable, i la compassió i el suport per al bàndol noviolent encara es poden acreïxer des de diversos sectors. La població en general pot allunyar-se més del règim dels contrincants i estar més disposada a sumar-se a la resistència, de manera que el nombre de la població resistent augmenta i es torna més decidida a continuar malgrat els costos. Persones allunyades del conflicte immediat poden incrementar el suport a les víctimes de la repressió i girar-se tant contra les brutalitats com contra les polítiques del règim repressor. El 17 de novembre del 1989, la policia antiavalots txeca va reprimir brutalment els manifestants noviolents que exigien eleccions lliures i democràcia als carrers de Praga. Aquelles pallisses van mobilitzar l'oposició política al règim comunista de línia dura. Txecs i eslovacs van erigir capelles als principals escenaris de les agressions i van elevar els ferits a la condició d'herois. Centenars de milers de persones van ocupar els carrers cada dia després de les accions policials. En paraules d'un estudiant, els cops van ser «l'espurna que va encendre tot el moviment». En menys de quatre setmanes els comunistes de línia dura es van veure obligats a dimitir, i el Partit Comunista va haver de renunciar a la majoria dels càrrecs en el govern.

L'efecte de l'opinió pública nacional i internacional varia molt, i no es pot confiar que efectui un gran canvi. Tanmateix, aquesta opinió pot tenir un paper important. Pot cridar al suport dels desafiadors noviolents

i, de vegades, pot portar a pressions polítiques i econòmiques considerables contra el règim dels adversaris.

Finalment, fins i tot els mateixos partidaris, agents i tropes dels contrincants poden sentir-se torbats per les brutalitats perpetrades contra gent noviolenta i poden començar a dubtar de la justícia de les polítiques del seu govern com també de la moralitat de la repressió. La seva inquietud inicial pot arribar al dissentiment i de vegades, fins i tot, a la no-cooperació i la desobediència, que potser desembocaran en vagues i motins.

Així doncs, si la repressió provoca un augment del nombre de combatents noviolents i amplia el desafiament, i si comporta una oposició suficient entre els partidaris dels adversaris de manera que la seva capacitat per afrontar el desafiament i continuar les seves polítiques es veu reduïda, la repressió clarament s'ha girat en contra dels contrincants. Això és «*jiu-jitsu* polític» en acció.

S'han donat elements importants de *jiu-jitsu* polític en una gran diversitat de casos. La matança de centenars de demandants noviolents al costat del Palau d'Hivern de Sant Petersburg el gener del 1905 va convertir multituds de persones, fins aleshores lleials, en revolucionaris desafiadors, la qual cosa va provocar una revolució d'un any de durada arreu de l'imperi rus. L'assassinat de centenars de manifestants noviolents per tropes russes el febrer del 1917 va ser un factor important en la gestació de desercions i motins generalitzats de soldats del tsar, la qual cosa va fer impossible salvar el sistema imperial de la predominantment noviolenta Revolució de Febrer. La repressió severa al Ruhr el 1923 no solament va suscitar suport internacional per als alemanys sinó també oposició a la política dins mateix de França. La brutalitat de la repressió britànica dels nacionalistes noviolents a l'Índia, sobretot durant les dècades de 1920 i 1930, va provocar una forta oposició a la Gran Bretanya i va contribuir a l'augment de suport a la independència índia. La matança de Sharpeville, a Sud-àfrica, el 1960 va ocasionar protestes internacionals massives, boicots i embargaments. La brutal repressió el 1963 dels budistes noviolents que s'oposaven al règim de Ngo Dinh Diem va fer

que els Estats Units retiressin el seu suport al govern, amb el qual havien estat compromesos durant anys. Pallisses, assassinats, atemptats i similars contra els manifestants pels drets civils als Estats Units els anys 1950 i 1960, com a Montgomery, Atlanta, Birmingham i diversos indrets de Mississipí, van donar lloc a més protestes i van aconseguir un ampli suport americà i internacional a posar fi tant a la repressió com a les polítiques de segregació. La matança de centenars, o fins i tot milers, de xinesos a la plaça de Tian'anmen, altres sectors de Pequín i alguns llocs de la Xina el 4 de juny del 1989 (i els dies següents) va minar encara més l'autoritat del règim comunista i va suscitar una profunda oposició a la Xina i arreu del món. Les conseqüències plenes d'aquesta matança encara s'han de veure.

Quatre mecanismes de canvi

Malgrat les variacions entre els casos d'acció noviolenta, és possible distingir quatre «mecanismes» generals de canvi que intervenen en l'acció noviolenta. Són la conversió, l'adaptació, la coerció noviolenta i la desintegració.

Conversió

En la conversió, els adversaris, com a conseqüència de les accions del grup noviolent, adopten un punt de vista nou i accepten els objectius d'aquell grup. Es pot propiciar aquest canvi a través de la raó i l'argumentació, si bé és dubtós que aquests afanys intel·lectuals generin la conversió per si mateixos. També és probable que la conversió en l'acció noviolenta impliqui les emocions, les creences, les actituds i el sistema moral dels adversaris. El grup noviolent pot buscar intencionadament la conversió de manera que al final els contrincants no solament concedeixin els objectius del col·lectiu noviolent sinó que a més vulguin concedir-los, entenent que és el que han de fer.

En els intents de conversió, el sofriment dels combatents noviolents pot tenir un paper important per tal d'afectar les emocions dels adversaris. Sovint la conversió serà difícil, en part perquè hi pot haver obstacles a la percepció clara. Entre aquests obstacles destaca el fenomen de «distància social», la incapacitat per identificar els membres d'un altre grup social com a congèneres humans que mereixen empatia i respecte. Per tant, es pot necessitar un espai de temps considerable per eliminar la distància social i assolir la conversió, si és que arriba a produir-se.

Un cas en el qual sí que es va produir va tenir lloc a Vykom (Índia del Sud) el 1924-1925. Els partidaris de Gandhi cercaven d'obtenir el dret dels «intocables» a fer servir un carrer que passava per un temple brahman ortodox. Primer, un grup de reformadors hindús de casta alta, juntament amb els seus amics intocables, van intentar simplement caminar pel carrer i aturar-se davant del temple. Els hindús ortodoxos van atacar els protestadors amb duresa, i la policia del maharaja en va detenir alguns, que van rebre sentències de fins a un any de presó. Van arribar voluntaris d'arreu de l'Índia i van fer una vigília contínua al carrer a la barricada de la policia. Els voluntaris, actuant per torns, van adoptar una actitud d'oració al llarg dels mesos assolellats i calorosos i l'estació de les pluges, de vegades amb aigua fins a les espatlles mentre la policia patrullava amb barques. Quan finalment el govern del maharaja va retirar la barricada, els manifestants van refusar d'avançar fins que els hindús ortodoxos no canviessin de parer. Al final, al cap de setze mesos, els bramans locals van dir: «Ja no podem resistir les oracions que ens han adreçat, i estem disposats a rebre els intocables.» Aquest cas va tenir repercussions enormes arreu de l'Índia.

Tanmateix, la vigília de Vykom dista de ser típica de l'acció noviolenta. Per diverses raons, els esforços per convertir els adversaris a través del sofriment noviolent poden resultar ineficaços. A més, alguns estratègics noviolents poden rebutjar la conversió en considerar-la indesitjable, innecessària o impossible. Per això és possible que busquin el canvi mitjançant els altres mecanismes d'adaptació, coerció noviolenta o, fins i tot,

desintegració. En la majoria de situacions, és probable que els resultats vinguin de la pressió combinada d'elements dels quatre mecanismes, cap dels quals no es porta fins a la culminació total. Les aplicacions més reeixides de l'acció noviolenta poden implicar la combinació sàvia i intencionada d'aquests elements. Per exemple, els afanys per convertir alguns membres de la població dels adversaris pot contribuir a l'adaptació i els esforços reeixits per convertir els soldats del contrincant poden portar a la coerció noviolenta.

Adaptació

L'adaptació és un mecanisme intermedi entre la conversió i la coerció noviolenta. Els adversaris ni són convertits ni forçats noviolentament; però alguns elements d'ambdós mecanismes intervenen en la decisió dels contrincants de fer concessions al grup noviolent. Aquest és probablement el mecanisme més habitual de tots quatre en les campanyes noviolentes reeixides. En aquest cas, els adversaris concedeixen totes o algunes peticions sense canviar essencialment d'opinió sobre els assumptes.

A diferència de la conversió, el mecanisme d'adaptació (com també la coerció noviolenta i la desintegració) porta a l'èxit canviant la situació social, econòmica o política a través de l'acció noviolenta, en comptes de canviar les idees i els sentiments de la direcció dels adversaris. Les relacions de poder fonamentals han canviat fins a alterar el panorama sencer.

Ara bé, l'adaptació s'esdevé mentre els adversaris encara poden «decidir» si fan concessions. Els contrincants poden acceptar adaptar-se per tal de rebaixar la dissensió interna i l'oposició real dins del mateix grup. En les lluites econòmiques, l'adaptació pot ser conseqüència d'un esforç per minimitzar les pèrdues, sobretot arran de vagues i boicots econòmics. Els adversaris també poden decidir adaptar-se voluntàriament a les demandes si preveuen que el moviment noviolent augmentarà la seva força. Les qüestions específiques que hi ha en joc poden tenir més o menys importància que les possibles conseqüències d'una lluita prolongada, dins la qual la població podria descobrir el seu considerable poder. Aquestes

conseqüències poden tenir efectes a llarg termini sobre l'estructura social i els processos polítics de la societat. Una fórmula per salvar les aparences pot ser important en un acord resultant de l'adaptació, quan els adversaris no volen donar a entendre que han capitulat davant la resistència.

El mecanisme d'adaptació funciona en la resolució de molts casos quan es fa servir l'acció noviolenta. Això queda més palès en la solució de vagues laborals, en les quals (com passa sempre) l'acord definitiu rau en un punt intermedi entre les posicions originals dels patrons i el sindicat. En conflictes internacionals de més gran abast, de vegades també hi intervé l'adaptació. La independència de l'Índia de la Gran Bretanya el 1947 no va succeir directament com a conseqüència d'una campanya noviolenta concreta, sinó que hi van intervenir elements molt rellevants d'adaptació, provinents en part de les lluites de les dècades anteriors. L'adaptació es va produir arran del reconeixement que la independència per a l'Índia era una política legítima, que seria extraordinàriament difícil, si no impossible, mantenir el país sota el control britànic, ni tan sols amb la força militar, i que els beneficis econòmics que la Gran Bretanya obtenia de l'Índia havien desaparegut en part a causa dels moviments de boicot i de l'elevat cost de mantenir l'administració i la repressió.

En moltes situacions, no s'assolirà ni conversió ni adaptació, ja que alguns adversaris romandran poc disposats a concedir cap de les demandes dels resistents noviolents. Aleshores s'obre als desafiadors un tercer mecanisme de canvi: la coerció noviolenta, que pot portar a l'èxit contra la voluntat dels adversaris.

Coerció noviolenta

Cal entendre aquí «coerció» amb un significat més precís del que se li acostuma a atribuir. En aquest cas el terme no es refereix a sotmetre sota amenaça o l'ús d'una força superior, sinó que «coerció» en el context que ens ocupa és la imposició o el bloqueig d'un canvi contra la voluntat dels adversaris. La capacitat dels contrincants per actuar amb eficàcia els ha estat arrabassada, però encara detenen prou poder per conservar les

seves posicions i per rendir-se a les demandes dels resistents. En resum, la «coerció noviolenta» com a mecanisme d'acció noviolenta té lloc quan s'assoleixen objectius contra la voluntat dels adversaris, però sense arribar a la desintegració del seu sistema.

L'acció noviolenta esdevé coercitiva quan els resistents noviolents reïxen directament o indirecta a retenir en gran mesura les fonts necessàries del poder polític dels adversaris: autoritat, recursos humans, aptituds i coneixements, factors intangibles, recursos materials i sancions.

La coerció noviolenta es pot produir quan la voluntat dels adversaris és impedida de qualsevol de les tres maneres següents. En primer lloc, el desafiament pot esdevenir massa estès i multitudinari per controlar-lo amb mesures repressives. Es poden provocar –o impedir– canvis en l'*statu quo* per part de l'acció de masses, perquè l'acord o l'aquiescència dels adversaris sigui irrellevant. En segon lloc, el sistema es pot veure paralitzat per la resistència. La no-cooperació pot fer impossible per als sistemes social, econòmic i polític continuar funcionant, llevat que es compleixin les demandes dels resistents i els nocooperadors reprenguin les seves obligacions normals. I, en tercer lloc, fins i tot la capacitat dels contrincants per utilitzar la repressió pot ser minada i de vegades dissolta. Això succeeix quan els seus soldats i policies s'amotinen, la seva burocràcia es nega a prestar ajuda, o la seva població els retira l'autoritat i el suport. En qualsevol d'aquestes circumstàncies, o en qualsevol combinació que se'n faci, els adversaris poden trobar-se que són incapaços de defensar les seves polítiques o el seu sistema davant una acció noviolenta resoluta i estesa, encara que els seus fins romanguin inalterats. Aquesta frustració dels afanys dels contrincants acostuma a ser directament proporcional a l'abast de la no-cooperació i el desafiament.

L'obstrucció de la voluntat dels adversaris sembla resultar més sovint de la resistència massiva i de la paràlisi del sistema que de la dissolució de la capacitat dels contrincants per emprar la repressió. Tanmateix, aquesta pauta es pot invertir en determinades circumstàncies. En la coerció noviolenta, l'acció noviolenta ha alterat la situació social i política fins al punt

que els adversaris ja no poden exercir el poder de maneres contràries a la voluntat del grup resistent.

En algunes vagues laborals molt reeixides, els patrons simplement han cedit gairebé a totes les reivindicacions dels sindicats (entre les quals, en dècades passades, el reconeixement d'aquestes organitzacions com a agents de negociació) perquè els amos ja no tenien cap opció real. El tsar Nicolau II de la Rússia imperial, completament en contra de les seves creences, va promulgar el manifest constitucional del 17 d'octubre del 1905, el qual concedia una *duma* (parlament). Sembla que no va tenir altre remei, si bé es va mantenir com a tsar. La gran vaga d'octubre del 1905 a Rússia va ser tan efectiva i inclusiva que durant cert temps el govern va ser simplement incapaç de governar i el país fou assaltat pel que es va anomenar «una paràlisi estranya». La sortida de la presidència tant del general Hernández Martínez, d'El Salvador, com del general Ubico, de Guatemala, la primavera del 1944 davant unes paralitzacions econòmiques i no-cooperació política enormes, van ser casos de coerció. Van deixar el càrrec fins i tot abans que els seus sistemes administratiu, policial i militar s'enfonsessin al seu voltant.

Desintegració

Quan les fonts de poder es retiren gairebé del tot als adversaris, aquests ja no simplement seran sotmesos a coerció. El seu sistema de govern pot dissoldre's de fet. Aquest mecanisme de canvi noviolent actua retirant les fonts de poder en un grau prou extrem perquè el sistema de govern dels contrincants s'enfonsi. Només resten individus o grups molt reduïts i en gran part impotents. La coerció ja no té lloc perquè ja no hi ha cap unitat eficaç per coercir. La població ha rebutjat aclapadorament l'autoritat dels adversaris per governar o per detenir cap lideratge, guiatge o control. Pràcticament ningú no ajudarà ja el grup abans dominant. Des d'ara, aquells individus i col·lectius que van ser poderosos ja no posseeixen la perícia i els recursos econòmics que els van permetre funcionar en el passat. A més, la policia i les forces armades s'han amotinat en contra dels

seus antics amos o simplement s'han esfondrat, de manera que no queda cap sistema de repressió organitzat. El mecanisme de desintegració és l'aplicació més extrema de la retirada de les fonts de poder.

Com a conseqüència de la no-cooperació multitudinària en la Revolució de Febrer del 1917 a la Rússia imperial, el tsar Nicolau II va abdicar, però el seu comandant militar a Petrograd no sabia a qui havia de rendir-se. George Katkov va concloure que el govern imperial havia estat «dissolt i escombrat». En el *putsch* de Kapp del 1920 i el cop dels generals d'Alger el 1961, és evident que com a conseqüència de la retenció i la retirada del suport necessari, aquestes dues temptatives d'usurpació simplement es van desintegrar.

Quan la desintegració del règim dels adversaris es dona en absència d'un govern legítim alternatiu, es desenvoluparan unes altres institucions governamentals. De vegades sorgeix un govern paral·lel (del qual s'ha parlat abans en aquest capítol). Si ja ho ha fet, o si el govern legítim ha sobreviscut en alguna forma del passat, com abans d'un cop d'estat o una invasió, pot, al moment de la desintegració dels contrincants, eixamplar la seva autoritat i influenciar i consolidar el seu poder. És aquest un moment que els resistents han de vigilar, per tal com grups polítics o militars no representatius poden intentar prendre el control de l'aparell de l'estat per tal d'instaurar una dictadura nova, en comptes de permetre el desenvolupament o el restabliment d'un sistema democràtic de base popular.

Factors que influeixen en la coerció i la desintegració

Diversos factors poden produir coerció noviolenta o desintegració. Les fonts de poder afectades variaran, com també el grau en què es tallen. Així doncs, hi ha variacions en la pauta d'acció que genera la coerció noviolenta o la desintegració: desafiament massiu, paràlisi política o econòmica, o sublevació. Alguns o tots els factors següents determinaran el resultat:

- El nombre de resistents noviolents i la seva proporció sobre la població en general.
- El grau de dependència dels adversaris respecte als resistents noviolents per garantir les fonts del seu poder.
- L'habilitat dels resistents noviolents a aplicar la tècnica, incloent l'elecció de l'estratègia, les tàctiques i els mètodes, i la seva capacitat per posar-los en pràctica.
- L'espai de temps en què la no-cooperació i el desafiament es poden mantenir.
- El grau de solidaritat i de suport als resistents noviolents des de tercers.
- Els mitjans de control oberts als adversaris i emprats per ells per induir consentiment i forçar una represa de la cooperació, i la reacció dels resistents noviolents a aquests mitjans.
- El grau en què la gent, administradors i agents dels adversaris els donin suport o s'hi neguin, i l'acció que poden emprendre per retirar aquest suport i ajudar els resistents noviolents.
- El càlcul que fan els adversaris del probable curs futur de la lluita noviolenta.

La retirada de les fonts de poder

Els mètodes específics emprats per retirar les fonts de poder diferiran d'un cas a l'altre. També es dona variació en qui les talla. Pot ser el grup noviolent, tercers, membres desencantats del mateix grup dels adversaris, o una combinació d'aquests factors. Aquestes variacions faran imprescindible analitzar curosament les estratègies que es van utilitzar en conflictes passats o que es poden fer servir en el futur.

Autoritat

El desafiament noviolent als adversaris demostra clarament el grau en què la seva autoritat ja està minada. La lluita pot contribuir a perdre en-

cara més partidaris dels contrincants. De vegades hi haurà una transferència clara de lleialtat dels adversaris a una autoritat rival, fins i tot a un govern paral·lel competidor.

La negació d'autoritat a usurpadors i agressors és un element clau per impedir l'establiment d'un nou govern d'opressors. Això es va veure clarament en els quatre casos que s'han descrit en el capítol 1, però va ser més evident en la defensa contra el *putsch* de Kapp i el cop dels generals francesos a Alger. La negativa persistent a atorgar legitimitat als usurpadors va condemnar els atacs.

En un altre exemple, el febrer del 1943 l'Església reformada holandesa i l'Església catòlica romana dels Països Baixos van instar els seus membres a cometre desobediència civil i a negar la col·laboració amb les autoritats de l'ocupació nazi com a deures religiosos. Aquesta acció de les esglésies holandeses va reduir l'autoritat de les autoritats ocupadores i va augmentar la legitimitat de la no-cooperació i la desobediència.

Recursos humans

L'acció noviolenta generalitzada també pot reduir o tallar els recursos humans necessaris per al poder polític dels adversaris, com quan les masses de governats que mantenen i fan funcionar el sistema retiren la seva obediència i cooperació generals. Tant el sistema econòmic com el polític funcionen gràcies a les aportacions de molts individus, organitzacions i subgrups. Així doncs, el principi de la vaga general es pot aplicar tant al sistema econòmic com al polític.

En el cas d'una ocupació externa, hi ha implicats dos grups de població diferents. Si bé la retirada de recursos humans tant per la gent ocupada com per la població del país ocupador seria més potent, la no-cooperació de només la gent del país ocupat pot resultar efectiva, atesa la presència d'algunes altres condicions favorables.

La sola multiplicació dels membres no-cooperadors, desobedients i desafiadors del grup que pateix el greuge provoca greus problemes d'imposició per als adversaris. A més, els partidaris tradicionals dels contrin-

cants poden retirar de vegades el seu suport, amb la qual cosa el poder dels adversaris minva encara més.

La retirada de recursos humans afectarà també altres fonts de poder necessàries (aptituds, coneixements i recursos materials). Així doncs, en un conflicte, els adversaris necessitaran un poder més gran al mateix moment que la seva capacitat d'imposició es redueix. Si la resistència creix mentre el poder dels contrincants es debilita, a la llarga el règim pot esdevenir impotent. Això va succeir en una escala relativament petita entre les tropes sota comandament britànic a la província de la frontera nord-occidental de l'Índia Britànica l'abril del 1930 durant la campanya de desobediència civil de 1930-1931. A Peshawar, almenys 30 i potser fins a 125 resistents van ser assassinats a trets el 23 d'abril del 1930. Després d'això, dos escamots dels Royal Garhwal Rifles, que van ser enviats a Peshawar, es van negar a obeir adduint que entre els seus deures no s'incloïa disparar contra «germans desarmats». La nit del 24 d'abril els britànics van retirar les seves tropes de Peshawar i van abandonar temporalment la ciutat, que llavors va ser controlada pel comitè local del Congrés Nacional Indi fins que el 4 de maig van tornar reforços encapçalats per la Gran Bretanya amb suport aeri.

Altres exemples de la retirada de recursos humans inclouen la sortida de 29 informàtics filipins que es van negar a contribuir a la perpetració d'un frau electoral i la «vaga» de parts importants de l'exèrcit filipí que, simplement, es van negar a aplicar repressió i es van quedar en un campament militar, sense iniciar una guerra civil ni obeir les ordres del govern de Marcos.

A Noruega, durant l'ocupació nazi del desembre del 1940, tot el Tribunal Suprem noruec va dimitir en protesta contra la declaració del Reichskimmisar Terboven en el sentit que el Tribunal no tenia dret a declarar inconstitucionals les seves «lleis» d'ocupació alemanya. El 1942 el govern feixista del «ministre president» noruec Vidkun Quisling va ordenar la fundació d'una associació de docents d'afiliació obligatòria, controlada per la dictadura. Havia de servir de model per a altres «corporacions»

que s'hi establirien posteriorment, i també d'instrument per adoctrinar els escolars. Però els docents es van negar a cooperar amb la nova organització. Centenars van ser detinguts i internats en un camp de concentració. Els pares van protestar contra l'acció del govern i els mestres no detinguts es van resistir a deixar-se intimidar. Vuit mesos després els docents van ser alliberats. L'«estat corporatiu» que desitjava Quisler no va arribar a existir mai a Noruega, l'organització de docents feixista es va frustrar i les escoles no es van utilitzar mai per difondre propaganda feixista.

Aptituds i coneixements

Determinats individus o grups posseeixen aptituds o coneixements d'una importància particular; entre ells, hi figuren administradors, funcionaris, tècnics i assessors. La retirada del seu suport afebleix desproporcionadament el poder dels governants. Així, a més de la negativa total, reduir el suport també pot ser important.

Durant el *putsch* del 1923, el doctor Kapp va declarar que es necessitava un govern d'experts. Tanmateix, quan homes qualificats van rebutjar de manera pràcticament unànime els nomenaments per al seu «gabinet», Kapp es va quedar sense els seus coneixements després de ser refusat per possibles ajudants competents. Alguns oficials del Ministeri de Guerra es van negar a obeir ordres. Els funcionaris del Reichsbank no van permetre a Kapp retirar deu milions de marcs, tot esmentant la manca d'una firma autoritzada. (Tots els subsecretaris es van negar a signar i es va considerar que la mateixa firma de Kapp no era vàlida.) Cap polític notable no li va donar suport. La policia de seguretat de Berlín va retirar el seu suport inicial i va exigir la dimissió de Kapp, i molts altres funcionaris van negar la seva cooperació. Kapp ni tan sols va poder trobar una secretària o una mecanògrafa (totes s'havien tancat als lavabos) que li escrivís la seva proclamació inicial; la qual, per tant, no va sortir als diaris de l'endemà. Aquesta negació de cooperació administrativa, combinada amb una multitudinària vaga general, va obligar els kappistes a admetre la derrota i a retirar-se de Berlín.

Factors intangibles

Els hàbits d'obediència i de lleialtat a l'autoritat també poden ser amenaçats per una acció noviolenta generalitzada.

La revolta de l'Alemanya de l'Est el 16 i el 17 de juny del 1953 va generar el que va ser per als comunistes i els seus seguidors l'escena impactant de treballadors protestant en públic als carrers i denunciant el presumpte estat dels treballadors. Aquesta ruptura de la pauta d'obediència i suport automàtics facilita que la resta de la població es qüestioni si ha d'obeir o no.

L'erosió de la fe en la ideologia comunista i els seus objectius suposadament nobles s'ha vist multiplicada per l'impacte de la repressió militar i governamental a llocs com l'Alemanya de l'Est, Txecoslovàquia, Hongria i Polònia. Aquesta repressió no solament va portar molts comunistes i els seus seguidors d'aquests països a perdre el seu compromís ideològic, sinó que, a més, va provocar una desafecció a gran escala dels partits comunistes estrangers, com en el cas d'Itàlia, i la dimissió de membres del Partit Comunista a diversos països.

En altres situacions, com a Hongria el 1956, l'obediència massiva al sistema que hi havia hagut durant anys es va trencar quan milions de persones es van adonar que un percentatge enorme de la població en realitat odiava el règim. Els primers actes modestos de desafiament van contribuir a activar aquesta consciència i a posar en marxa la primera fase principal i noviolenta de la Revolució Hongaresa. El 1989 l'erosió ideològica s'havia accentuat tant –i la predisposició de la gent a obeir s'havia pràcticament dissolt– a l'Alemanya de l'Est i Txecoslovàquia que els règims comunistes a cada país es van veure obligats a acceptar canvis polítics fonamentals. A Txecoslovàquia, el Partit Comunista fins i tot va haver de renunciar a la presidència.

Tot sovint, en el curs d'un moviment noviolent, portaveus principals dels valors morals, religiosos i polítics acceptats per la societat prenen la iniciativa a l'hora de denunciar, o donar suport a la denúncia del sistema opressiu i insten la població a mostrar resistència, a canviar-lo o a destruir-lo.

Recursos materials

L'acció noviolenta pot reduir o tallar el proveïment de recursos materials als adversaris. Seixanta-un dels 198 mètodes identificats d'acció noviolenta comporten boicots econòmics o vagues laborals, o combinacions d'aquestes actuacions, ja sigui a escala nacional o internacional. Estan concebuts per interrompre, reduir o destruir la disponibilitat de recursos materials, transports, matèries primeres, mitjans de comunicació i, fins i tot, en casos extrems, la capacitat del sistema econòmic per tal de funcionar.

Les lluites noviolentes a gran escala en què les qüestions eren predominantment o palesament de signe polític han emprat sovint formes de no-cooperació econòmiques. Entre elles, s'hi inclouen les campanyes de no-cooperació a les colònies americanes contra el domini britànic el 1765-1775 i els moviments de no-cooperació indis contra la Gran Bretanya les dècades de 1920 i 1930. Totes van tenir un impacte econòmic enorme sobre l'economia i el govern britànics i van induir pressions fortes dins de la Gran Bretanya en suport dels colonitzats.

Si bé hi ha hagut molta controvèrsia en les últimes dècades sobre l'eficàcia de les sancions econòmiques internacionals, és evident que molts casos concrets de la seva utilització han estat sovint mal concebuts i pràcticament improvisats. Tanmateix, com l'embargament del petroli àrab del 1973 va demostrar, aquestes sancions poden ser molt efectives per induir canvis en les polítiques d'un govern (en aquest cas concret, nombrosos països van modificar les seves polítiques exteriors envers l'Orient Mitjà).

Dins d'un país, les vagues laborals amb objectius tant econòmics com polítics han estat de vegades generalitzades i políticament importants. Un govern la naturalesa o les polítiques del qual generen vagues que paralitzen l'economia difícilment serà gaire popular o durador. Si bé no totes les vagues tenen èxit, de vegades poden ser instruments potents. La resistència al *putsch* de Kapp el març del 1920 va incloure el que es va anomenar «la vaga més gran que el món hagués vist mai». I això malgrat

el fet que Kapp va declarar els piquets com un delict capital. La funció de les vagues en altres situacions ja s'ha comentat.

Els nazis consideraven la no-cooperació massiva en forma de vaga general com una arma molt perillosa, sobretot quan provaven de consolidar el control de l'estat. Després de l'incendi del Reichstag (l'edifici del parlament) el 27 de febrer del 1933 –possiblement pels mateixos nazis, com una provocació per facilitar la repressió dels adversaris i contribuir, d'aquesta manera, a guanyar el control absolut de l'estat–, els nazis van promulgar l'1 de març un decret que preveia càstigs tant per la «provocació a conflicte armat contra l'estat» com per la «provocació a una vaga general». Delarue, en el seu estudi: *The Gestapo*, escriu que en aquella època «allò que els nazis més temien era una vaga general».

Les vagues, ni tan sols les generals, no són eines que es puguin fer servir de manera rutinària en qualsevol qüestió, i sobretot en crisis de defensa. L'impacte que busquen, la força de la població que les fa i els mitjans perquè la societat es mantingui durant la lluita econòmica, són tots factors que cal tenir molt en compte.

Tant les vagues com els boicots econòmics demostren la capacitat de la lluita noviolenta per afeblir i retirar una altra de les fonts principals de poder –els recursos econòmics– a governants existents o en potència. Amb el control de l'economia, incloent-hi els transports, les comunicacions i similars, a les mans d'una població resistent, qualsevol govern es troba en una posició vulnerable. Això és especialment cert en el cas de dictadors arribistes o d'agressors externs en les fases primerenques d'intentar establir el control polític de la societat. Si un dels seus objectius clau és l'explotació econòmica de la societat, aleshores tenen un problema doble.

Sancions

Fins i tot la capacitat dels adversaris per imposar sancions pot ser de vegades influenciada negativament per l'acció noviolenta. El proveïment d'armes militars o policials es pot veure amenaçat per la negativa d'un

país estranger a vendre-les, o per vagues a les fàbriques i al sistema de transport de les armes i municions. En alguns casos el nombre dels agents de repressió –policia i tropes– pot minvar a mesura que la xifra de voluntaris per a les forces armades disminueix i els reclutes potencials es neguen a servir. La policia i els soldats poden executar les ordres d'una manera ineficient o poden rebutjar-les del tot –és a dir, es poden amotinar–, la qual cosa porta potencialment a la coerció noviolenta dels adversaris o a la desintegració del seu sistema de govern.

Els motins i la informalitat de les tropes a l'hora de reprimir les revolucions russes predominantment noviolentes del 1905 i del febrer del 1917 van ser factors molt importants en l'afebliment i la caiguda final del règim tsarista. Els nazis reconeixien que si perdien el control de l'exèrcit, el seu poder es veuria dràsticament debilitat. Goebbels va revelar que a primers de febrer del 1938 el que més temien els nazis no era un cop d'estat sinó la dimissió col·lectiva de tots els oficials militars d'alt rang.

Durant la revolta de l'Alemanya de l'Est del 1953, la policia de vegades es va retirar o va depositar voluntàriament les armes. Alguns soldats es van amotinar. Fins i tot alguns soldats soviètics es van solidaritzar amb la causa, com ho demostren les cròniques segons les quals un miler d'oficials soviètics i altres es van negar a disparar contra els manifestants i que 52 membres del Partit Comunista i soldats van ser abatuts a trets per desobediència després del fracàs de la sublevació. Les notícies segons les quals els soviètics van haver de substituir tota la seva força invasora inicial a Txecoslovàquia el 1968 al cap de només uns dies aporten més proves de la capacitat de l'acció noviolenta per fer minvar la fiabilitat de les tropes dels adversaris i, per tant, la capacitat dels contrincants per imposar sancions. Aquest poder potencial, si es desenvolupa i s'amplia, pot ser molt important en lluites futures contra usurpacions i invasions.

Èxit o fracàs?

No és segur que cap tipus de lluita o acció conduirà a l'èxit a curt termini cada vegada que es faci servir. Això és especialment cert si no es pensa en la manera d'aplicar els mitjans d'acció, en les circumstàncies del seu ús i en el grau en què es compleixin els requisits d'eficàcia.

Les lluites no violentes improvisades del passat han variat àmpliament en el grau en què han reeixit o fracassat en assolir els seus objectius proposats. Les lluites també han variat en el grau en què els conflictes aparentment infructuosos van contribuir a la consecució dels seus objectius en una data posterior. La història recull, però, molts més casos d'èxit total i parcial dels que generalment s'han admès. Entre aquests èxits es poden comptar les campanyes tant petites com grans en què la lluita no violenta va ser la tècnica única o predominant.

Aquests èxits inclouen la conquesta de la independència *de facto* per a la majoria de les colònies americanes abans de la guerra de la Independència; l'esfondrament del sistema tsarista de la Rússia imperial el febrer del 1917; la derrota del *putsch* de Kapp i la preservació de la República de Weimar el 1920; la salvació de 1.500 homes jueus a Berlín el 1943 per les protestes de les seves esposes; el rebuig del control feixista de les escoles el 1942 pels docents i la població en general de Noruega; l'expulsió dels dictadors d'El Salvador i Guatemala el 1944; la derrota del cop militar a Bolívia el 1978; la desfeta del cop dels generals d'Alger el 1961; la destitució dels dictadors militars al Sudan el 1964 i el 1985; l'enderrocament del règim militar i la tornada a la democràcia constitucional a Tailàndia el 1973; la derrota del frau electoral i la destitució del president Marcos a les Filipines el 1986; la relegalització de Solidaritat, el restabliment d'eleccions raonablement lliures i la selecció d'un primer ministre de Solidaritat a Polònia el 1989, i la democratització sobtada a les acaballes del 1989 a l'Alemanya de l'Est, Bulgària i Txecoslovàquia. I encara es podrien esmentar

molts altres casos que han estat importants en el progrés del control popular sobre els governants.

Sense ser l'únic factor, la lluita no violenta també ha tingut un paper molt destacat en una sèrie d'altres canvis principals en situacions nacionals i internacionals. S'hi inclouen l'ampliació de les llibertats religioses a la Gran Bretanya i a Massachusetts als segles XVII i XVIII; la lluita contra l'esclavitud als Estats Units abans de la guerra de Secessió; el reconeixement dels sindicats i les millores en els salaris i les condicions de treball; la conquesta del sufragi universal, sobretot a Suècia i Bèlgica al començament del segle XX; l'obtenció del dret de vot per a les dones als Estats Units i la Gran Bretanya; el salvament de les vides de molts jueus de l'Holocaust durant la Segona Guerra Mundial, sobretot a Bulgària, Dinamarca, Noruega, Bèlgica i França; l'abolició de la segregació racial legalitzada als Estats Units; l'assoliment de la independència per a l'Índia, el Pakistan i Ghana; la conquesta dels drets d'emigració per als jueus soviètics els anys 1970; el moviment a favor de la «desmilitarització» del govern al Brasil els anys 1970 i 1980, i el creixement del poder econòmic africà a Sud-àfrica mitjançant vagues, l'organització de sindicats africans, i boicots econòmics les dècades de 1970 i 1980.

«Èxit» s'ha emprat aquí per indicar l'assoliment d'objectius fonamentals per una part en un conflicte. Això és força independent de la capacitat d'infligir danys i destrucció als adversaris. «Fracàs», doncs, indica que els objectius fonamentals no s'han aconseguit. Com en altres tipus de conflictes, per descomptat que també s'esdevenen èxits parcials i fracassos parcials.

A més de mesurar l'èxit o el fracàs en l'assoliment d'objectius, caldria estudiar també dos factors més. Són aquests: (1) els augments i les disminucions en el poder absolut i relatiu dels grups contendents, i (2) els canvis en la influència més àmplia de cada grup i els seus objectius, i la solidaritat demostrada. Aquests factors poden contribuir a un acord sobre qüestions pendents en el futur, que també pot, o no, dur a bon port els fins originals d'una lluita no violenta anterior.

El fracàs de l'acció noviolenta pot ser causat per punts febles en el grup que empra la tècnica, pel fet que el grup no compleixi requisits importants d'eficàcia, per actuar de maneres que minen el funcionament de la tècnica, per la capitulació o l'ús de la violència davant la repressió, o per descuidar-se de desenvolupar i aplicar una estratègia i tàctiques efectives. Aquests factors són semblants als que contribueixen a la derrota en l'acció armada, excepte que en els casos de lluita noviolenta l'aclaparadora capacitat militar dels adversaris no cal que sigui tan influent.

Si el grup que utilitza l'acció noviolenta no posseeix prou força interna, determinació, capacitat i qualitats relacionades per fer que la lluita noviolenta sigui efectiva, la repetició de frases i paraules com ara «no-violència» no el salvarà. No hi ha cap substitut per a la força i l'habilitat autèntiques a l'hora d'aplicar l'acció noviolenta. Si el grup noviolent no posseeix aquestes qualitats en una quantitat suficient per fer front als seus adversaris, és poc probable que guanyi.

D'altra banda, si els contendents noviolents estan decidits, usen amb intel·ligència estratègies i tàctiques escollides, actuen hàbilment per promoure la seva causa, compleixen els requisits perquè la tècnica funcioni i són capaços de persistir davant la repressió, llavors la victòria és possible. Probablement aquest èxit tindrà avantatges notables sobre la victòria amb la violència. Entre aquests avantatges s'inclouen un assoliment més gran i més durador dels objectius, unes relacions de poder més equitatives, una comprensió més gran i potser, fins i tot, més respecte entre les antigues parts contendents, i una major capacitat per defensar els guanys davant d'atacants o opressors futurs.

Dels quatre exemples que s'exposen en el capítol 1, la resistència al *putsch* de Kapp i la resistència al cop d'estat a Alger van ser del tot satisfactòries. Els dos intents de prendre el control de l'aparell de l'estat i d'imposar polítiques i governs nous van ser derrotats, i els afanys dels perpetradors simplement es van dissoldre davant la resistència noviolenta.

La Ruhrkampf contra la invasió i l'ocupació francobelgues va obtenir resultats diversos, i això després d'un cert temps. La retirada no

es va produir immediatament en resposta a la resistència noviolenta, sinó tan sols quan ja s'havia afeblit i havia estat suspesa pel govern alemany. D'altra banda, les forces invasores finalment es van retirar i Renània no es va separar d'Alemanya. Amb l'ajut de la intervenció internacional de la Gran Bretanya i els Estats Units, els pagaments de les indemnitzacions van continuar, però a un tipus molt reduït i més proper al que Alemanya es podia permetre pagar. El govern de Poincaré, que havia llançat la invasió, va admetre que no havia pogut assolir els seus objectius. Havia estat responsable d'una repressió tan brutal que molts francesos es van solidaritzar amb els alemanys, que feia poc havien estat enemics de guerra. El govern de Poincaré va perdre les eleccions nacionals següents.

El cas txecoslovac va ser, en definitiva, una derrota. L'abril del 1969, el grup de Dubček, favorable a la reforma, va ser apartat de la direcció del Partit Comunista i del govern, i substituït pel lideratge més submís de Husak. Tanmateix, malgrat la solució de compromís en les negociacions de Moscou de què s'ha parlat anteriorment, la consecució del canvi de direcció havia costat als soviètics vuit mesos, en comptes dels pocs dies que suposadament havien previst. Significativament, els soviètics, amb el suport de mig milió de soldats, van haver de passar de l'acció militar directa a manipulacions polítiques més lentes; van col·laborar amb sectors còmplices del Partit Comunista txecoslovac per guanyar un punt limitat rere l'altre. Al final, l'enfonsament del lideratge de la resistència davant d'un ultimàtum soviètic (fet l'abril després dels avalots antirusos, que haurien pogut estar organitzats) va ser un factor més important en la derrota que qualsevol pèrdua de voluntat o de capacitat entre la població. Els costos polítics i econòmics havien estat elevats per a ambdós bàndols. Significativament, però, tots dos es van estalviar l'alt preu de la mort i la destrucció que haurien seguit inevitablement una resistència militar txecoslovaca. El descoratjament i la desil·lusió entre els txecs i els eslovacs també va formar part del preu que es va pagar. No obstant això, la població va sobreviure amb el seu honor intacte per tornar a avançar més en-

davant cap a uns drets humans i unes llibertats democràtiques més grans. De fet, a les acaballes del 1989, txecs i eslovacs van forçar l'esfondrament del domini unipartidista comunista a través de protestes i desafiaments multitudinaris. El dissident anteriorment empresonat, Vaclav Havel, va ser proclamat president del país i el destituït Alexander Dubček fou elegit president del parlament nacional.

De vegades, els resultats de l'acció noviolenta han estat un «empat» o un acord provisional, que mostra les característiques d'una adaptació. Al final de la campanya de la independència de 1930-1931 a l'Índia, van tenir lloc negociacions formals entre Mohandas Gandhi, que representava el Congrés Nacional Indi, i Lord Irwin, el virrei, que representava el govern britànic. El resultat va ser conegut com el Pacte Gandhi-Irwin. Contenia disposicions que es consideraven avantatjoses tant per als britànics com per als indis, si bé no va representar clarament una victòria índia.

En altres casos es pot arribar a una victòria més plena, però encara incompleta. Aleshores la lluita pot concloure amb negociacions i un acord formal. En alguns casos, els adversaris poden, sense una resolució formal, simplement establir o acceptar els canvis desitjats pels resistents noviolents. Aleshores és possible que els contrincants arribin a negar que els canvis de política tinguin res a veure amb la resistència. En casos extrems, el règim adversari pot esfondrar-se del tot o desintegrar-se a conseqüència de la retirada de les fonts de poder, com ja hem vist.

A la llarga, és probable que el resultat més important de la lluita noviolenta sigui la seva incidència en la resolució de les qüestions que hi ha en joc, en les actituds dels grups entre ells, i en la distribució del poder entre i dins dels grups contendents. En situacions més extremes, els resultats acceptables seran mesurats només per una alteració dràstica en la naturalesa de les polítiques o del sistema de govern dels adversaris, o en la seva derrota o desintegració totals. Això últim s'esdevé sobretot en casos de sistemes extrems d'opressió i dictadura i de temptatives d'usurpació interna i agressió internacional.

Canvis en el grup de lluita

És probable que la participació en l'acció noviolenta tingui diversos efectes importants sobre la gent que hi pren part. Com en el cas dels grups implicats en altres tipus de conflicte, el col·lectiu que fa servir l'acció noviolenta tendeix a tornar-se més homogeni, a millorar la seva cooperació interna i a reforçar els seus sentiments de solidaritat.

La participació en la lluita noviolenta requereix i genera alhora importants canvis psicològics i actitudinals en el si del grup noviolent. Aquests canvis poden incloure una major autoestima, dignitat i autoconfiança, i una disminució de la por i la submissió. Pel que sembla, hi ha en l'acció noviolenta unes qualitats especials que contribueixen a aquests resultats. A mesura que la gent aprèn aquesta tècnica i l'experimenta, també pot prendre més consciència del seu propi poder i una major confiança en la seva capacitat per influir en el curs dels esdeveniments. Si la lluita noviolenta es du a terme d'una manera raonablement competent, també és probable que els participants esdevinguin més capacitats en la formulació i l'aplicació d'estratègies i tàctiques, més capaços de mantenir la disciplina noviolenta en el curs de la lluita, i sàpiguen veure millor el conflicte en moments difícils. També és possible que augmentin la força interna d'una societat resistent i la tenacitat dels seus nodes de poder.

Aquests canvis en els resistents noviolents, el grup agreujat i la societat en general poden tenir influències notables sobre els adversaris i el curs del conflicte. Són justament la mena de canvis que resulten perjudicials per a qualsevol tipus de dictadura, d'origen nacional o estranger.

Fins i tot contra les dictadures

Aristòtil va assenyalar que un tirà «vol que la seva gent no tingui confiança mútua ni poder i poc esperit». Això és el contrari de la situació gene-

rada per la participació en la lluita noviolenta, com ha quedat demostrat en un cas rere l'altre. Malgrat les mesures adoptades pels tirans per negar als súbdits aquestes capacitats i per obtenir la seva aprovació com un governant suposadament benvolent, Aristòtil conclouia: «Ara bé, l'oligarquia i la tirania tenen una vida més curta que qualsevol altra constitució.» Si s'hagués prestat més atenció a aquesta idea al llarg dels segles, i sobretot les últimes dècades, ara tindríem un coneixement més profund dels motius de la durada relativament curta de les dictadures. Amb aquest coneixement, la gent hauria pogut estudiar més la manera d'exacerbar els punts febles de les dictadures. Si s'hagués fet això, és probable que la humanitat hauria arribat molt més lluny en el desenvolupament de la capacitat per impedir i destruir les tiranies i l'opressió, i per conquerir i preservar la llibertat i la justícia humanes.

Les dictadures no són tan omnipotents com els seus dirigents ens volen fer creure. En canvi, contenen punts febles inherents que contribueixen a la seva ineficàcia, redueixen la meticulositat dels seus controls i en limiten la longevitat. S'han identificat almenys disset d'aquests punts febles. Destaquen la rutinització del funcionament del sistema; l'erosió de la ideologia; la informació inadequada o incorrecta rebuda des de la plebs pels governants; ineficiència en el funcionament de tots els aspectes del sistema; conflictes interns entre la direcció; inquietud entre els intel·lectuals i els estudiants; un públic apàtic o escèptic; l'accentuació de diferències regionals, culturals, nacionals o de classe; la competència entre la policia política o les forces armades amb el grup governant, i el problema que afronten tots els governs d'aconseguir un grau elevat de cooperació i obediència fiables de la població en general.

Aquests punts febles, i uns altres, es poden indicar amb molta precisió, i la resistència pot concentrar-se sobre aquestes «esquerdes en el monòlit». La lluita noviolenta és molt més adequada per dur a terme aquesta tasca que la violència.

Tal com demostra la història, la lluita noviolenta s'ha emprat contra dictadures, fins i tot molt extremes, en forma de protestes, resistència,

sublevacions, pertorbacions i revolucions. Han tingut lloc a l'Amèrica Llatina i Àsia, als països ocupats pels nazis, als països de l'Europa de l'Est dominats pels comunistes, a la Unió Soviètica i a la Xina.

Les condicions per a la lluita noviolenta en aquests casos van ser difícils no només a causa de les circumstàncies polítiques repressives. El coneixement limitat d'aquesta tècnica, la manca de preparació i l'absència quasi absoluta de formació han agreujat en gran manera les dificultats. A més, també s'ha utilitzat l'acció noviolenta freqüentment enmig de condicions de gran confusió i davant de crisis inesperades o terror conegut.

El fet que aquests casos hagin succeït en el passat suggereix que la lluita noviolenta es tornarà a utilitzar en el futur. Ni tan sols els tirans en potència que vindran no podran alliberar-se mai de la dependència de la societat que governin.

És probable que, en el futur, la lluita noviolenta tingui més èxit, en la mesura en què els participants disposin d'un coneixement avançat dels requisits i els principis estratègics que fan que aquesta tècnica sigui més eficaç. Les lluites dirigides amb un coneixement i una preparació més grans haurien de resultar molt menys difícils que els casos improvisats del passat. Tanmateix, els nombrosos problemes per dirigir aquestes lluites futures i per desenvolupar estratègies que la gent pugui fer servir per desintegrar dictadures consolidades exigeixen una atenció urgent i curosa. La matança de centenars de manifestants a la Xina el juny del 1989 és un recordatori que no totes les tiranies cauen amb facilitat, ni tan sols quan s'enfronten amb el rebuig massiu del poble.

Adquirir i difondre coneixements sobre els mètodes de lluita noviolenta, resoldre els problemes de resistència, desenvolupar estratègies apropiades i posar en marxa programes de preparació i formació són, doncs, components principals de la tasca de desenvolupar una política de defensa postmilitar, una política que pugui defensar tant d'atacs interns com externs i que pugui impedir l'establiment de qualsevol forma de dictadura nova.

NOTES

Per a una descripció i anàlisi completes de la naturalesa de la lluita noviolenta, amb proves i documentació de suport per a l'estudi i els aspectes plantejats en aquest capítol, vegeu: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 63-817. Aquest llibre inclou anàlisis de les característiques, els mètodes i les dinàmiques, entre els quals el procés de *jiu-jitsu* polític i tres dels mecanismes de canvi. La separació del terme «desintegració» respecte a «coerció noviolenta» va tenir lloc arran de les seves publicacions.

La majoria dels exemples breument esmentats en aquest capítol s'han tret de: *The Politics of Nonviolent Action*. Quan no es fa cap referència específica a un cas esmentat en aquest capítol, es remet el lector a l'índex i les notes de: *The Politics of Nonviolent Action* (en endavant TPONA). Les citacions d'aquell volum es consignen aquí pel número de pàgina i el número de nota per tal de poder localitzar més fàcilment la font original. De vegades, s'inclou aquí la font original sencera. L'ordre de les referències segueix l'ordre del text.

Per a una explicació del cas salvadoreny, vegeu: Patricia Parkman, *Non-violent Insurrection in El Salvador: The Fall of Maximiliano Hernández Martínez* (Tucson: University of Arizona Press, 1988).

Per a una explicació breu del cas guatemalenc, vegeu: TPONA, p. 90-93.

Sobre el memoràndum dels escriptors hongaresos, vegeu: TPONA, p. 125, n. 33.

Sobre la manifestació pel sufragi de les dones, vegeu: TPONA, p. 126, n. 39.

Sobre l'acció dels jueus búlgars, vegeu: TPONA, p. 153, n. 178. La font és: Matei Yulzari, «The Bulgarian Jews in the Resistance Movement», a Yuri Suhl, *They Fought Back: The Story of Jewish Resistance in Nazi Europe* (Nova York: Crown Publishers, 1967), p. 277-278.

La font sobre les manifestacions brasileres és: Maria Elena Alves, conferència al Programa sobre Sancions Noviolentes, Center for International Affairs, Harvard University, 16 de març de 1986.

Sobre el boicot dels diaris txecs, vegeu: TPONA, p. 222, n. 21, i Josef Korbel, *The Communist Subversion of Czechoslovakia 1938-1948* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1959).

Per a informació sobre la manifestació de Berlín Est, vegeu: *New York Times*, 5 de novembre de 1989, p. 1. Sobre la manifestació de Praga, vegeu: *New York Times*, 26 de novembre de 1989, p. 1.

Sobre la vaga general de dues hores a Txecoslovàquia, vegeu: *New York Times*, 28 de novembre de 1989, p. A1.

Sobre la «inspecció popular» de la seu central de la seguretat de l'estat a Leipzig, vegeu: *Die Zeit* (Hamburg), 22 de desembre de 1989, p. 6.

La referència de McCarthy sobre les institucions governamentals paral·leles correspon a: Ronald M. McCarthy, «Resistance, Politics and the Growth of Parallel Government in America, 1765-1775», a Walter Conser, Ronald M. McCarthy, David Toscano i Gene Sharp (editors), *Resistance, Politics and the American Struggle for Independence, 1765-1775* (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1986), p. 498. El capítol sencer, p. 472-524, també és rellevant. Vegeu, també, en el mateix llibre: David Ammerman, «The Continental Association: Economic Resistance and Government by Committee», p. 225-277.

Per a més comentaris sobre el govern paral·lel, vegeu: TPONA, p. 423-433.

Sobre la Revolució Russa del 1905, vegeu: Sidney Harcave, *First Blood: The Russian Revolution of 1905* (Nova York: Macmillan, 1964, i Londres: Collier-Macmillan, 1964); Solomon M. Schwartz, *The Russian Revolution of 1905: The Workers' Movement and the Formation of Bolshevism and Menshevism*, trad. de Gertrude Vakar, amb un prefaci de Leopold H. Haimson (Chicago i Londres: University of Chicago Press, 1967), sobretot p. 129-195. Vegeu també: Richard Charques, *The Twilight of Imperial Russia* (Londres: Phoenix House, 1958), p. 111-139; Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union* (Nova York: Random House, 1960, i Londres: Eyre & Spottiswoode, 1960), p. 63-70 i 75; Hugh Seton-Watson, *The Decline of Imperial Russia, 1855-1914* (Nova York: Frederick A. Praeger, i Londres: Methuen & Co., 1952), p. 219-260; Bertram D. Wolfe, *Three Who Made a Revolution* (Nova York: Dial Press, 1948, i Londres: Thames and Hudson, 1956), p. 278-336, i Michael Prawdin, *The Unmentionable Nechaev: A Key to Bolshevism* (Londres: Allen and Unwin, 1961), p. 147-149.

Sobre la Revolució Russa del febrer del 1917, vegeu, sobretot: George Katkov, *Russia 1917: The February Revolution* (Nova York: Harper & Row, 1967).

Sobre els diaris il·legals danesos, vegeu: Jeremy Bennett, «The Resistance Against the German Occupation of Denmark 1940-45», a Adam Roberts (editor), *Civilian Resistance as a National Defence* (Harmondsworth, Anglaterra, i Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969), p. 200.

Sobre la Revolució Hongaresa de 1956-1957, vegeu, per exemple: *Report of the Special Committee on the Problem of Hungary* (Nova York: Nacions Unides, Documents Oficials de l'Assemblea General, Sessió 11a, suplement núm. 18-A/3592, 1957). Sobre els consells de treballadors, vegeu, sobretot: Hannah Arendt, *On Revolution* (Nova York: Viking Press, i Londres: Faber & Faber, 1963).

Sobre el moviment polonès a partir del 1980, vegeu, per exemple: Nicholas Andrews, *Poland, 1980-1981: Solidarity Against the Party* (Washington, D.C.: National Defense University Press, 1985); Madeleine Korbel Albright, *Poland: The Role of the Press in Political Change* (Nova York: Praeger, 1983); Timothy Garton Ash, *The Polish Revolution: Solidarity 1980-1982* (Londres: Jonathan Cape, 1983); Ross A. Johnson, *Poland in Crisis* (Santa Monica, Ca.: Rand Corporation, 1982); Leopold Labedz i l'equip de la revista *Survey* (editors), *Poland Under Jaruzelski* (Nova York: Charles Scribner's Sons, 1984), i Jan Joseph Lipski, *KOR: A History of the Workers' Defense Committee in Poland, 1976-1981* (Berkeley, Los Angeles i Londres: University of California Press, 1985).

Sobre el paper de la manca de por a França en el salvament de jueus, vegeu: TPONA, p. 549, n. 105. La font original és: Gerald Reitlinger, *The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe 1939-1945* (Nova York: A. S. Barnes, 1961), p. 328.

Sobre la manca de por a Montgomery, Alabama, i per a la citació de Martin Luther King, Jr., vegeu TPONA, p. 548, n. 100-101.

Sobre el bloqueig dels tancs de l'exèrcit a Manila, vegeu Monina Allarey Mercado (editora), *People Power. The Philippine Revolution of 1986. An Eyewitness History* (Manila: James B. Reuter, S. J. Foundation, 1986), capítol 5.

Sobre aspectes de la campanya índia de 1930-1931, incloent-hi l'assalt a Dharasana, vegeu: Gene Sharp, *Gandhi Wields the Weapon of Moral Power: Three Cases Histories*, introduït per Albert Einstein (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1960), p. 37-226, i S. Gopal, *The Viceroyalty of Lord Irwin, 1926-1931* (Londres: Oxford University Press, 1957), p. 54-122.

Encara no s'han fet estudis estadístics comparatius dels índexs de baixes entre diversos tipus de conflictes violents i aquells en què un bàndol empra la lluita noviolenta. Un debat breu sobre això es pot trobar a: TPONA, p. 583-586, però és insuficient. Les dades disperses sobre les xifres de morts i ferits en conflictes violents, quan es comparen amb dades similars en lluites noviolentes com les estudiades o esmentades en aquest llibre, suggereixen que les diferències no només són enormes sinó que, a més, ho són sistemàticament. Cal esperar que algú emprengui aviat un estudi comparatiu en aquest sentit, prenent en consideració diversos factors, com ara la magnitud del conflicte, la quantitat de gent

implicada, la naturalesa dels règims i de les poblacions, els tipus de qüestions en joc, i d'altres.

Sobre la resistència finlandesa, vegeu: TPONA, p. 593-594, n. 93. La citació original correspon a: William Robert Miller, *Nonviolence: A Christian Interpretation* (Nova York: Association Press, 1964), p. 247.

Sobre la repressió de manifestants noviolents a Praga, vegeu: *New York Times*, 15 de desembre de 1989, p. A17.

Sobre la *satyagraha* de Vykrom de 1924-1925, vegeu: TPONA, p. 82-83, i les referències en la n. 18. Les fonts originals són: Joan V. Bondurant, *Conquest of Violence: The Gandhian Philosophy of Conflict* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1958), p. 46-52; Mohandas K. Gandhi, *Non-violent Resistance* (Nova York: Schocken Books, 1967), edició índia *Satyagraha* (Ahmedabad: Navajivan Publishing House, 1951), p. 177-203, i Mahadev Desai, *The Epic of Travancore* (Ahmedabad: Navajivan, 1937).

Una anàlisi introductòria dels principis estratègics en la lluita noviolenta es presenta a: TPONA, p. 492-510.

Sobre l'evacuació de Peshawar, vegeu: TPONA, p. 335, 432, 675 i 747, i S. Gopal, *The Viceroyalty of Lord Irwin 1926-1931*, p. 68-69.

Sobre la sortida dels informàtics filipins, vegeu: Monina Mercado, *People Power*, p. 67, 75-76.

Sobre la resistència dels docents noruecs, vegeu: Gene Sharp, «Tyranny Could Not Quell Them», opuscle (Londres: Peace News, 1958, i edicions posteriors).

Sobre aspectes de la revolta del 1953 a l'Alemanya de l'Est, vegeu: Stefan Brandt, *The East German Rising* (Nova York: Praeger, 1957), i Theodor Ebert, «Non-violent Resistance Against Communist Regimes?», a Roberts, *Civilian Resistance as a National Defence*, capítol 8.

Sobre l'impacte econòmic dels moviments de no-cooperació de les colònies americanes, vegeu: Conser *et al.*, *Resistance, Politics, and the American Struggle for Independence*.

Sobre l'impacte econòmic dels boicots indis d'articles britànics, vegeu: TPONA, p. 751-752, n. 184-189.

Sobre l'embargament del petroli àrab, vegeu: Mohammed E. Ahrari, *The Dynamics of Oil Diplomacy: Conflict and Consensus* (Nova York: Arno Press, 1980), capítol 6, i Sheikh Rustom Ali, *OPEC: The Failing Giant* (Lexington, Ky.: University Press of Kentucky, 1986), capítol 5.

La citació sobre la vaga contra el *putsch* de Kapp és de: S. William Halperin, *Germany Tried Democracy: A Political History of the Reich from 1918 to 1933* (Hamden, Conn.: Archon Books, 1963 [1946]), p. 179-180.

Sobre la prohibició nazi de vagues generals, vegeu: TPONA, p. 532, n. 43. La referència original correspon a: Jacques Delarue, *The Gestapo: A History of Horror* (Nova York: William Morrow, 1964), p. 8.

Sobre la por nazi de les dimissions militars, vegeu: TPONA, p. 753, n. 192. La font és: Walter Görlitz, *History of the German General Staff, 1647-1945*, trad. de Brian Battershaw (Nova York: Praeger, 1962), p. 319. Vegeu també la p. 341. Sobre els motins durant la revolta a l'Alemanya de l'Est, vegeu: TPONA, p. 753, n. 194.

Sobre els problemes morals de les tropes russes a Txecoslovàquia i la substitució consegüent, vegeu: Robert Littell (editor), *The Czech Black Book: Prepared by the Institute of History, Czechoslovak Academy of Sciences* (Nova York: Praeger, 1969), p. 212-213.

Les citacions d'Aristòtil són de: *The Politics*, trad. de T. A. Sinclair, revisat per Trevor J. Saunders (Harmondsworth, Anglaterra, i Baltimore, Md.: Penguin Books, 1983 [1981]), p. 227 i 353.

La frase «esquerdes en el monòlit» és de Karl Deutsch. Vegeu el seu assaig: «Cracks in the Monolith», a Carl J. Friedrich (editor), *Totalitarianism* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1954), p. 308-333.

Sobre els punts febles dels sistemes dictatorials vegeu també: Gene Sharp, «Facing Dictatorships With Confidence», a *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980), p. 91-112, i les fonts que s'hi esmenten.

4. La defensa civil noviolenta

El desenvolupament d'una nova política de defensa

Les lluites civils de no-cooperació i desafiament s'han fet per una sèrie d'objectius, que van des de la concessió del dret de vot fins a l'enderrocament de dictadors. Com s'ha demostrat en el capítol 1, aquestes lluites també han estat improvisades, com a política de defensa nacional oficial, per Alemanya, França i Txecoslovàquia contra atacants tant interns com externs.

Aquest capítol se centra en la qüestió de saber si –i, en cas afirmatiu, com– la defensa amb resistència civil pot esdevenir una opció realista per a les pròximes dècades. És probable que les amenaces a la seguretat ens assetgin durant molt de temps, i les opcions de defensa continuaran patint limitacions i desavantatges seriosos per a aquells qui haurien de defensar les seves llibertats, autodeterminació i sistemes socials escollits. Per tant, la defensa civil noviolenta mereix una anàlisi detinguda i rigorosa.

Considerarem com combinar els diferents mètodes d'acció noviolenta de maneres més refinades, per adaptar-los específicament als fins de dissuasió i defensa nacional, i per enriquir la seva aplicació amb estratègia, preparació, idees i coneixements nous. Hem de fer possible elaborar, per a la seva consideració, una política coherent i refinada, amb múltiples opcions estratègiques a partir de més recerca, estudis polítics, anàlisis estratègiques, planificació de contingències i formació. El resultat acumulat seria multiplicar l'eficàcia de la defensa civil noviolenta. No hauria de costar gaire generar un poder efectiu (calculat de manera conservadora) almenys deu vegades superior al que s'ha demostrat en els més convincts dels casos pretèrits de lluita noviolenta improvisada.

Aquest capítol presenta les nocions generals d'una política de defensa postmilitar volgudament elaborada. Amb aquesta política operativa, la població d'un país estarà llesta per resistir en cas d'una usurpació interna o d'una invasió externa. La preparació és molt important per bastir les capacitats d'aquesta política de dissuasió i defensa.

Agressió per ocupar territori o genocidi

L'atenció als objectius dels atacants és un factor crucial en la planificació de la defensa civil noviolenta. El fet que els agressors puguin tenir determinats objectius extrems, com l'expansió territorial o el genocidi, fa sovint que la gent descarti una política de defensa civil noviolenta entenent que és ingènua i inservible. Tanmateix, un examen rigorós de les alternatives de defensa militar en aquests casos extrems revelarà motius seriosos per dubtar de la seva utilitat. De fet, una guerra defensiva o resistència violenta pot facilitar una matança massiva i proporcionar als seus perpetradors «justificacions» útils, com ara aduir «conseqüències de la guerra» o afirmar que les seves accions van ser mesures d'autodefensa contra «terroristes». Els atacants poden, fins i tot, mantenir que la seva agressió i les seves matances van ser només mesures «preventives», lamentables però necessàries, per salvar-se ells de l'extermini proposat per les seves víctimes.

Les situacions de guerra semblen establir les condicions en les quals és més probable fer servir armes destinades a despoblar grans extensions de territori; armes com ara gasos verinosos, agents químics i biològics o bombes nuclears de neutrons. També es podrien utilitzar contra resistents noviolents, però sembla que hi ha impediments per fer-ne aquest ús, i no es coneixen casos d'aquest tipus.

En casos d'intent de genocidi i expansió territorial, òbviament la dependència a llarg termini de la població i la societat atacades no és l'objectiu dels atacants, la qual cosa elimina per a la població atacada

un avantatge important en el seu esforç de defensa. Tanmateix, hi ha evidències històriques que demostren que fins i tot els atacants decidits a ocupar territori en benefici propi o per perpetrar genocidis, si més no en determinades fases, han necessitat la submissió i, també, la cooperació de les seves víctimes.

El canvi, per raons pragmàtiques, de la política alemanya a les parts ocupades de la Unió Soviètica del 1940 al 1944 –fins i tot en temps de guerra– és notable pel que fa al cas. Els nazis consideraven els habitants eslaus de l'Europa de l'Est i de la Unió Soviètica com a infrahumans, persones que calia expulsar o exterminar per tal de procurar terreny deshabitat per a la colonització alemanya, *Lebensraum* per al *Volk* alemany. Durant molt de temps, doncs, les autoritats alemanyes ni tan sols van cercar la cooperació dels *Untermenschen* (infrahumans). Ara bé, malgrat la posició ideològica nazi, alguns funcionaris i oficials alemanys van concloure a desgrat que, per tal de mantenir el control als «territoris de l'Est», necessitaven la cooperació de la mateixa població que havien d'exterminar. Molts d'aquests casos han estat esmentats per Alexander Dallin en el seu estudi de l'ocupació alemanya. Per exemple, Dallin comenta que Wilhelm Kube, el *Generalkommissar* de Bielorússia, va admetre a contracor el 1942 que «les forces alemanyes no podien exercir un control efectiu sense allistar la població». Dallin cita una declaració dels comandants militars alemanys a la Unió Soviètica el desembre del 1942: «La gravetat de la situació fa clarament imprescindible la cooperació positiva de la població. Rússia només pot ser vençuda pels russos.» El general Harteneck va escriure el maig del 1943: «Només podem dominar l'àmplia extensió russa que hem conquerit amb els russos i els ucraïnesos que hi viuen, mai contra la seva voluntat.»

Contra les temptatives de genocidi, una campanya de no-cooperació ben preparada pot augmentar els problemes de control de la població en les fases intermèdies abans que es pugui perpetrar la matança, amb la qual cosa s'alenteix el procés. Contra els atacants que cerquen terres despoblades, tal resistència podria obstaculitzar el control efectiu dels territoris implicats. A més, diversos tipus d'acció noviolenta poden influir

en el consentiment d'aquells a qui s'ordena que infligeixin assassinats en massa. Si es difon la notícia de la intenció i l'inici d'una matança, potser hi haurà temps per aconseguir l'ajuda de la població del país d'on venen els agressors, d'altres governs i d'organismes internacionals per posar fi a aquests actes. Malauradament, les formes més noves de la tecnologia de l'extermini permeten als agressors accelerar el procés de genocidi una vegada s'ha iniciat.

Malgrat tot, el desenvolupament i l'estudi de polítiques per prevenir i derrotar aquesta mena d'atrocitats han de continuar, i cal defugir una actitud de fatalisme impotent. La recerca i l'anàlisi haurien d'incloure l'atenció als problemes específics implicats en la lluita noviolenta en aquestes situacions. Aquest examen no es pot fer aquí. Caldria assenyalar, però, el fet que diversos tipus de resistència noviolenta contra l'Holocaust es van emprar amb un cert èxit tant a Alemanya com als països aliats dels nazis o ocupats per ells. Encara hi ha molt per aprendre sobre la manera d'evitar i derrotar el genocidi i altres assassinats en massa.

És important reconèixer que els objectius de l'expansió territorial i del genocidi són presents només en una clara minoria dels atacs contra els quals es necessita defensa. La majoria dels casos d'usurpació interna i d'agressió militar externa tenen objectius diferents. Així doncs, les raons a favor de la defensa civil noviolenta no depenen només del propi criteri pel que fa a situacions extremes. Qualsevol que siguin les mesures que finalment es creuin necessàries per abordar aquestes situacions, es pot elaborar una defensa civil noviolenta eficaç per evitar la usurpació interna i la invasió i ocupació externes. És a aquestes situacions molt més freqüents que s'adreça la resta d'aquest capítol.

El càlcul dels objectius i l'èxit dels agressors

Tant les usurpacions internes com les invasions externes pretenen assolir algun objectiu. Les usurpacions internes, a través d'un cop d'estat o

de la presa de l'executiu, poden procurar atorgar més poder a l'individu o al grup que les encapçala o poden tenir objectius polítics, econòmics o ideològics més a llarg termini. La majoria dels casos d'invasió i ocupació externes es duen a terme amb fins com ara establir un govern titella o submís, annexar territori amb la seva població intacta, explotació econòmica, obtenir determinades matèries primeres, propagar una ideologia o religió a una altra població, eliminar o anticipar-se a una amenaça militar percebuda, i transportar material militar i tropes per atacar un país tercer.

L'èxit de tots aquests atacs interns o externs depèn de l'assoliment dels objectius. En conseqüència, és més probable que siguin actes planejats racionalment que rampells de còlera espontanis o demostracions de destrucció massiva sense cap finalitat. Per exemple, la invasió franco-belga del Ruhr pretenia garantir els pagaments d'indemnitzacions previstos i separar Renània d'Alemanya. El 1968, la Unió Soviètica va voler restablir un sistema comunista rígid a Txecoslovàquia. Les usurpacions internes sempre aspiren a enderrocar el govern anterior i imposar-ne un de nou que controli l'aparell de l'estat i la societat, com en el *putsch* de Kapp i el cop dels generals francesos. Si els atacants no adquireixen els seus objectius, hauran perdut; per tant, hauran de calcular com assolir els seus fins.

Per tal que els atacants obtinguin la majoria o tots els seus objectius, també han de governar el país ocupat. Si no la meta prioritària, el control polític és un pas necessari cap a l'assoliment dels altres fins dels atacants. Explotació econòmica, transport de materials, adoctrinament ideològic, evacuació d'habitants... tot plegat requereix molta cooperació i ajuda de la gent i les institucions del país atacat. No n'hi ha prou només a controlar el territori. Els atacants també han de controlar la seva població i les seves institucions. Els costos de controlar una població resistent poden influir en gran manera en la decisió dels assaltants en potència d'atacar.

Per norma general, els atacants potencials calcularan les probabilitats a favor i en contra d'adquirir els fins que persegueixen per determinar si els beneficis valen els costos esperats. Si les possibilitats d'èxit són reduïdes, i els costos alts, no és probable que els assaltants potencials ataquin, sinó que desisteixin de fer-ho.

Dissuasió en la defensa civil noviolenta

La dissuasió, doncs, no va intrínsecament lligada als mitjans militars, i encara menys a la capacitat d'armes nuclears. La dissuasió pot tenir lloc dins del context de mitjans estrictament noviolents.

Si la defensa civil noviolenta pot proporcionar dissuasió en una situació concreta, el grau en què ho faci, dependrà de dos factors principals: (1) la capacitat real de la societat per negar als atacants els seus objectius desitjats i per imposar costos inacceptables (tota sola o en cooperació amb altres) i (2) la percepció dels atacants en potència de la capacitat d'aquella societat per negar-los els objectius i per imposar-los costos.

Observem aquests factors amb més atenció. A diferència dels mitjans militars, la dissuasió bàsica amb mitjans civils no seria generada per l'amenaça de destrucció física i mort massives a la pàtria dels atacants; més aviat la dissuasió s'aconseguiria si els atacants percebessin que la societat atacada els podria negar els objectius i imposar uns costos excessius. Entre aquests costos hi hauria danys al règim dels agressors a escala nacional (dissentiment i alteració interns) i internacional (costos diplomàtics i econòmics), i dins del mateix país atacat (negació d'objectius, obstrucció de controls polítics efectius, i inducció de desafecció entre les tropes, els funcionaris i la població dels atacants). Altrament dit, la capacitat de dissuasió de la defensa civil noviolenta es basa directament en una capacitat de defensa real. Això contrasta amb les capacitats de dissuasió militar convencional tant nuclear com de gran escala, que avui dia sovint poden venjar efectivament després d'atacs, però rares vegades

defensar contra una ofensiva (en el sentit de protegir la població, les institucions i la forma de vida pròpies). Les armes militars que s'han de fer servir són massa destructives per procurar protecció a la societat civil.

Més enllà del període inicial d'investigació, desenvolupament i avaluació de polítiques, i estudis de viabilitat, es necessiten dos elements crucials per produir una capacitat de dissuasió a través de la defensa civil noviolenta.

El primer d'aquests elements és la preparació i formació intenses de tota la població i les institucions. De vegades aquesta preparació pot anar acompanyada de canvis institucionals i socials (generalment cap a una transferència de poder més gran i una major acceptació de responsabilitat pels individus, els grups i les institucions). El propòsit d'aquests canvis és incrementar la resiliència, l'autonomia i la capacitat de resistència de la societat. Això inclou l'aptitud dels defensors per impedir als atacants consolidar el control polític i la capacitat de negar als agressors qualsevol altre objectiu. La capacitat de defensa també inclourà l'aptitud per augmentar dràsticament els costos per als atacants d'una aventura semblant i per multiplicar els problemes nacionals i internacionals que es poden imposar sobre els agressors.

El segon requisit és un programa per comunicar a tots els atacants possibles una percepció exacta de la forta capacitat de defensa que es pot mobilitzar sota la nova política defensiva. Atesa una capacitat de defensa veritablement forta i preparada, la publicitat –no solament la transparència– que se'n faci intensificarà l'efecte de dissuasió tant sobre les usurpacions internes com sobre les invasions externes.

Com s'ha vist en el capítol 1, la dissuasió és, de manera genèrica, una part crucial del procés molt més àmplia que la dissuasió concreta d'atacs. La dissuasió pot incloure, a més, les influències d'argument racional, crida moral, distracció i polítiques no provocatives. Si el país desitja impedir els atacs contra seu, a més d'augmentar la seva capacitat de dissuasió bàsica amb mitjans civils, farà bé de guanyar-se el respecte i la solidaritat de la gent d'altres països. Això es pot aconseguir a través

de percepcions positives de la classe de societat que el país és, o està esdevenint, i a través de la classe de relacions exteriors que du a terme. Determinats tipus d'ajut extern, esforços d'ajut d'emergència i altres relacions internacionals positives poden formar part d'aquestes mesures. Entre totes, aquestes polítiques poden traduir-se en menys hostilitat en contra i més bona voluntat a favor dels països que empren una defensa civil noviolenta. Sense ser necessàriament decisives, aquestes polítiques poden, en determinades circumstàncies, reduir les possibilitats d'atac. Tanmateix, és improbable que n'hi hagi prou només amb això. També és fonamental una capacitat adequada per defensar la societat si malgrat tot es veu atacada.

Una estratègia ofensiva basada en la nostra població és un possible mitjà addicional per evitar atacs externs en determinades situacions. Aquesta estratègia es podria emprar contra atacs que intenten assolir determinats objectius concrets –fins i tot els que pretenen controlar només parts limitades de territori (com ara bases navals, aeroports, l'extracció de recursos minerals i similars)– quan les estratègies convencionals de dissuasió civil poden tenir una eficàcia dubtosa.

En aquest cas, una defensa civil noviolenta podria difondre uns coneixements tècnics sobre les maneres com grups descontents a la pàtria dels agressors (o en altres països ocupats) podrien dirigir una resistència noviolenta eficaç i, fins i tot, una insurrecció civil massiva. Això es podria fer per ràdio, televisió, telèfon, material imprès, cartes, cassetts i vídeos. Resistència i sublevacions dins del país no són circumstàncies favorables per dispersar tropes i funcionaris a l'estranger contra països disposats a la defensa i ben preparats.

Cap mesura de dissuasió –militar o civil– no té cap garantia de contenir un atac. Per tant, la capacitat per abordar el seu possible fracàs resulta essencial. A diferència dels mitjans militars, la capacitat de dissuasió de la defensa civil noviolenta es basa directament en la seva capacitat per defensar. A diferència de la dissuasió nuclear, el fracàs dels preparatius de defensa civil noviolenta per dissuadir no provoca l'anihila-

ció, sinó l'inici de l'aplicació de la capacitat defensiva real. Així doncs, és fonamental que estudiem les línies generals sobre com podria funcionar aquest tipus especial de defensa.

Capacitat de lluita de la defensa civil noviolenta

Com hem vist, la capacitat d'aquesta política per defensar-se contra un atac es basa en l'aptitud de negar els objectius dels agressors i d'infligir enormes costos nacionals i internacionals. Per tal d'aplicar la defensa civil noviolenta, la gent ha d'estar disposada a resistir, a preparar-se bé i a lluitar davant les adversitats, tal com ja es fa amb mitjans militars. Potencialment, però, és la població sencera –sense tenir en compte el sexe i l'edat– i són totes les institucions de la societat les participants en la lluita.

En molts casos d'atacs interns i externs, hi ha hagut un període inicial de confusió, sovint acompanyada d'una sensació d'impotència i desorientació entre la població atacada. Aquest va ser clarament el cas a Noruega després de la invasió nazi l'abril del 1940. Van caldre uns quants mesos perquè la gent s'adonés que, un cop acabada la resistència armada, podien resistir tant al partit feixista de Quisling, el Nasjonal Samling, com a l'ocupació militar alemanya emparada per la Gestapo. Amb una preparació prèvia i un coneixement ampli de les directrius generals de la resistència (incloses responsabilitats i possibles funcions de diverses parts de la població i institucions concretes), la població seria molt més capaç d'evitar aquella sensació d'incertesa i confusió i al mateix temps sabria afrontar la crisi imminent amb determinació, ànim i confiança.

Ara bé, l'oposició general i el desig de defensar la societat contra els atacants són insuficients. S'han de traduir en una gran estratègia d'acció. Aquí s'inclouran els objectius generals de defensa, les qüestions en què se centrarà la lluita, l'elecció de la tècnica general d'acció, i altres mètodes genèrics que es faran servir per dur a terme la defensa. La gran estratè-

gia formulada, al seu torn, s'ha de desenvolupar en diverses estratègies de lluita individuals per finalitats i situacions concretes. Cada estratègia exposarà com s'elaborarà una campanya concreta i com els seus components separats treballaran junts. Cadascuna inclourà tàctiques diverses, o plans d'acció més restringits, per assolir objectius limitats. Les tàctiques i els mètodes d'acció específics s'han d'escollir curosament perquè contribueixin a assolir els fins de cada estratègia concreta.

Les armes, o els mètodes, de la defensa civil noviolenta són noviolentes: psicològiques, socials, polítiques i econòmiques, com ja s'ha comprovat en el capítol 3. Entre les que s'han fet servir en casos improvisats de lluita noviolenta en el passat consten les següents: protestes simbòliques, paralització dels transports, boicots socials, vagues específiques i generals, desobediència civil, tancaments de negocis, no-cooperació política, adopció d'identitats falses, boicots econòmics, manifestacions públiques, al·lentiments, publicació de diaris prohibits, incompetència intencionada en el compliment d'ordres, ajuda a gent perseguida, difusió de ràdio i televisió de resistència, desafiament públic pel cos legislatiu, resistència judicial, oposició governamental formal, negació de legitimitat als usurpadors, no-cooperació per funcionaris, evasions i endarreriments legislatius, declaracions de desafiament, continuació de polítiques i lleis antigues, desafiament estudiantil, manifestacions infantils, negació de col·laboració, dimissions individuals i en massa, desobediència massiva i selectiva, manteniment de l'autonomia d'organitzacions i institucions independents, subversió de les tropes dels usurpadors, i incitació a motins.

No hi ha ni es pot crear cap model únic per planificar la capacitat de dissuasió i la capacitat defensiva a través de la defensa civil noviolenta per a totes les situacions. Això encara és molt més cert en el cas de mitjans civils que en el de mitjans militars. Tant en els conflictes militars convencionals com en els nuclears les armes destrueixen i maten aclairadorament de les mateixes maneres, amb independència de quines siguin les qüestions en joc. Però, en la defensa civil noviolenta, l'armament polític, social, econòmic i psicològic que s'aplica en qualsevol situació

donada hauria d'apuntar específicament les qüestions en disputa. L'elecció dels mètodes, per tant, hauria de ser determinada principalment per les estratègies concretes seleccionades per impedir als agressors assolir els seus objectius i pels principis estratègics generals de lluita noviolenta, com hem observat en el capítol 3.

Manteniment de la legitimitat i la capacitat d'autogovern

Un precepte fonamental de qualsevol estratègia sòlida en defensa civil noviolenta és mantenir la legitimitat i la capacitat d'autogovern de la societat davant els intents dels atacants d'imposar el seu domini. Plantejat de manera negativa, els defensors sempre han de negar legitimitat als assaltants i impedir-los que governin el país efectivament, tant si intenten apoderar-se de l'aparell governamental existent com establir-ne un de propi. Els defensors s'han d'oposar i han de voler derrotar aquests dos fins de l'assaltant.

La defensa del sistema polític del país és crucial encara que l'objectiu principal dels atacants no sigui reestructurar-lo sobre el seu propi model. Com s'ha dit abans, per assolir gairebé qualsevol objectiu que necessiti temps per dur-se a terme, els assaltants hauran d'obtenir una cooperació àmplia de la població i les institucions de la societat atacada. Poden tractar d'aconseguir-la assegurant-se l'ajuda submissa de l'estructura governamental existent o imposant-ne una de nova per complir els seus objectius. És, doncs, crucial que la població negui qualsevol legitimitat als atacants i que el govern existent s'abstingui de sotmetre's i col·laborar-hi. En la defensa civil noviolenta cal impedir als assaltants utilitzar el simbolisme, la legitimitat, l'administració i les institucions de control polític i social del govern que es defensa, a més de la seva policia i qualsevol força militar existent.

Però, quan els agressors pretenguin establir (o hagin aconseguit establir) el seu propi «govern», és essencial que els defensors:

1. Isolín aquest «govern» a través de diversos mitjans de no-cooperació.
2. Mantinguin les seves pròpies formes governamentals en paral·lel a les dels atacants.

El govern paral·lel dels defensors pot conservar l'estructura governamental antiga si els assaltants han estat incapaços d'apoderar-se'n, o el govern paral·lel pot adoptar una organització menys formal. En tot cas, aquest govern paral·lel hauria de funcionar al costat de les estructures repudiades que han creat els atacants.

S'ha parlat del govern paral·lel en el capítol 3, on els exemples eren principalment casos que s'havien donat en situacions revolucionàries. Aquí, en canvi, l'atenció se centra a conservar l'autoritat moral i legal d'un sistema que ha estat atacat i a mantenir efectives les institucions de governança fora del control dels atacants, tant si són usurpadors interns com invasors externs. Encara no s'ha emprès una anàlisi definitiva dels governs paral·lels ni un estudi detingut de la seva funció en les lluites de defensa civil noviolenta. Tot i així, un examen de diversos exemples suggereix que el manteniment d'un govern legítim autònom és summament important per impedir a usurpadors potencials o invasors externs que guanyin control polític.

Tant en els casos alemany com francès de defensa contra cops d'estat que s'han descrit en el capítol 1, el govern legítim va sobreviure del tot, o d'alguna forma limitada, al llarg del conflicte. Encara que el govern d'Ebert va fugir de Berlín i la capital va ser ocupada, els alts funcionaris van conservar els seus càrrecs i els governs de les províncies no van ser substituïts en cap moment. Amb la burocràcia i diversos organismes governamentals obeint el govern legítim, als colpistes els va quedar poc control. En el cas francès, el govern De Gaulle-Debré a París no va ser enderrocat en cap moment, gràcies a diversos factors. Això va resultar crucial per al fracàs definitiu del cop a Alger. Fins i tot allí, el control inicial dels rebels sobre l'aparell governamental no va trigar a desgastar-se. L'existència continuada del govern de la República de Weimar durant

l'ocupació francobelga del Ruhr també va ser essencial per establir i mantenir la política de no-cooperació.

Durant la Segona Guerra Mundial, diversos governs a l'exili amb seu a Londres van tenir papers paral·lels importants. Tots van servir d'institucions de legitimitat alternatives –a diferència dels règims col·laboracionistes establerts sota l'ocupació alemanya– i, de vegades, van ajudar els moviments de resistència als països d'origen. El govern noruec a l'exili, per exemple, va aconseguir fer entrar diners a la Noruega ocupada per donar suport a les famílies dels resistents noviolents detinguts, i el govern dels Països Baixos va fer crides als ferroviaris holandesos perquè iniciessin una vaga el setembre del 1944 (que va durar fins al 1945) per ajudar la invasió d'Europa per part dels aliats.

En el cas txecoslovac de 1968-1969, el govern i el Partit Comunista van seguir inicialment una política de no-cooperació absoluta amb l'ocupació soviètica. Aquesta resposta inicial és exemplar. Durant aquest període, els soviètics no van poder establir mai ni l'aparença d'un govern nou. Es pot dir que el fracàs últim de la lluita de defensa txecoslovaca va començar amb el consentiment de funcionaris del govern i del partit a transigir amb els soviètics en les negociacions de Moscou, sobretot en legitimar la presència de tropes d'ocupació del Pacte de Varsòvia dins del país. Això va anar seguit de concessions graduals als soviètics durant els mesos següents, fins a la capitulació definitiva davant les exigències soviètiques l'abril del 1969 per substituir el lideratge de Dubček. En resum, la direcció inflexible de l'estructura política anterior a la invasió va existir durant només cosa d'una setmana al començament de la lluita. La lluita noviolenta efectiva per a la defensa va tenir lloc mentre el govern establert va mantenir la seva funció legítima malgrat la presència del comandament militar soviètic. El desafiament a les forces d'ocupació i als possibles col·laboradors stalinistes pel sistema polític establert va ser fonamental. El fracàs soviètic a l'hora d'obtenir els seus objectius polítics a través de la força militar els va obligar a passar a pressions polítiques graduals, a les quals la direcció txecoslovaca va sucumbir.

Selecció d'estratègies de defensa

A més d'impedir que els atacants prenguin el control del sistema polític, és indispensable fer grans esforços per negar-los qualsevol objectiu addicional que puguin tenir. Si les intencions dels assaltants són, per exemple, l'explotació econòmica, és probable que les estratègies i els mètodes més apropiats siguin econòmics, i diferiran dels mitjans de defensa apropiats si els fins dels atacants fossin polítics, ideològics, territorials, genocides o d'una altra naturalesa.

Per exemple, en la seva invasió França i Bèlgica pretenien, entre d'altres coses, explotar les reserves de carbó del Ruhr. Per això, una part important dels esforços defensius dels alemanys es va centrar a negar als ocupants l'accés a les immenses provisions carboníferes. Les vagues de miners, l'ocupació de les mines, els boicots dels transportistes i similars van ser alguns dels mètodes de resistència més importants que es van fer servir.

D'altra banda, la qüestió pot ser de caire polític. El punt de conflicte en qualsevol moment donat pot ser bastant limitat, com en el cas abans esmentat de mantenir les escoles fora del control feixista. En aquest cas, els principals mètodes de resistència van ser formes de no-cooperació política i social, a més de diverses formes de protesta i intervenció simbòliques més àmplies (entre les quals la impartició de classes escolars improvisades a domicilis privats).

Com s'ha dit abans, l'objectiu inicial dels russos a Txecoslovàquia també era polític, però a gran escala: substituir el partit de Dubček i la direcció del govern per un grup stalinista submís. Per consegüent, la resistència es va centrar inicialment en gran manera a impedir la fundació d'un govern col·laboracionista de stalinistes, emprant pressions psicològiques, polítiques i socials extraordinàriament fortes.

Amb la planificació de la defensa civil noviolenta, els defensors poden precisar els objectius probables dels atacants potencials i les seves estratègies, la qual cosa permet als defensors concebre contraestratègies

i opcions abans que es produeixi l'atac. La planificació també pot portar a l'elaboració d'estratègies alternatives i plans de contingència que permetrien als defensors mantenir la iniciativa en una lluita de defensa civil noviolenta. Totes aquestes anàlisis estratègiques, si són fetes en temps de pau, optimitzaran el poder dels defensors en temps de guerra.

L'elecció d'estratègies de defensa civil noviolenta i dels mitjans per aplicar-les també hauria de rebre la influència dels factors següents (no pas per ordre d'importància):

- La naturalesa del règim o el grup atacant.
- El grau en què els dos bàndols se senten pròxims, o allunyats, entre ells en altres relacions.
- La naturalesa dels mitjans d'acció i les mesures repressives dels atacants.
- El grau en què tercers poden influenciar o pressionar els atacants.
- El grau en què els defensors poden rebre la influència de tercers.
- La força interna de la societat atacada i de les seves institucions no estatals.
- La vulnerabilitat del règim i del sistema dels atacants.
- El grau i la naturalesa dels preparatius previs per defensar la societat.
- La importància relativa de les qüestions en joc per als atacants i els defensors.
- La vulnerabilitat o l'autosuficiència econòmica de la societat defensora, sobretot per disposar d'aliments, aigua i combustible.
- La predisposició dels defensors a patir baixes com a preu de la defensa.

Els defensors civils també hauran de considerar quin mecanisme de canvi té més probabilitats d'assolir la victòria, com s'ha comentat en el capítol 3. Els defensors poden desitjar convèncer, convertir, els atacants a la idea que tant els seus objectius com el mateix atac són injustificats. Els defensors poden estar disposats a adaptar-se, com passa en la majoria de vagues. Tanmateix, la transigència amb els mateixos atacants no és un

objectiu laudatori per part de la majoria de lluites de defensa. En canvi, els defensors poden aspirar a obligar els atacants a abandonar tant els seus fins originals com el mateix atac.

En casos especials, no n'hi haurà prou amb la coerció. Quan el règim intern dels atacants foranis ha oprimat la seva gent i es troba en un estat precari, la meta podria ser no solament obligar-lo a retirar les seves tropes del país defensor sinó també, a cooperar amb els resistents a la pàtria dels agressors, forçar-ne la desintegració. O bé, quan l'atac sigui una usurpació interna, l'objectiu hauria de ser garantir-ne la dissolució. El grup atacant no hauria de sobreviure com a unitat política, ni tan sols com una unitat disposada a capitular. No hauria de quedar cap part organitzada supervivent d'aquell col·lectiu que fos capaç d'orquestrar una temptativa semblant en el futur.

En la pràctica, els mecanismes de conversió, adaptació i coerció no-violenta estan estretament barrejats, com s'ha dit abans, i la desintegració es pot produir com a conseqüència d'una combinació de conversió i coerció noviolenta. Ara bé, la preferència per un mecanisme o l'altre afectarà intensament l'elecció de la gran estratègia per a la defensa i també dels mètodes determinats d'acció que s'apliquin.

Pot ser que calgui prudència a l'hora de determinar quins altres tipus d'acció es podrien usar amb la lluita noviolenta en una defensa civil noviolenta. La resposta no ve determinada només pel fet de preguntar si l'acció és «violenta» o «noviolenta». Aquestes no són sinó dues categories especials dins d'una gamma més àmplia d'altres tipus d'acció clarament distingibles, entre els quals la destrucció de béns (sabotatge). Tot i que la qüestió de la compatibilitat d'aquests mitjans amb la defensa civil noviolenta resulta certament important, la resposta no sempre és òbvia.

Sembla que hi ha pocs problemes, o cap, en el cas d'algunes d'aquestes activitats compreses entre la resistència armada i la lluita noviolenta. Per exemple, la retirada de peces clau de màquines o vehicles, la retirada o la descàrrega amb seguretat de combustible per a vehicles, i la retirada o la destrucció –de tal manera que no es posin

vides en perill– de documentació o dades informàtiques sobre ministeris i organismes del govern (com la policia). També la deterioració o la destrucció de béns propis per evitar que siguin embargats o utilitzats en el futur per atacants –com demolir ponts o túnels clau per barrar el pas a un exèrcit invasor– semblen compatibles amb la defensa civil noviolenta.

Tanmateix, són clarament molt perilloses per a l'eficàcia de la lluita noviolenta la demolició i la destrucció de maquinària, transports, edificis, ponts, instal·lacions i similars allí on aquestes accions puguin provocar lesions o morts. Aquest criteri no és necessàriament ètic sinó pragmàtic. Si bé cal una anàlisi més profunda de les experiències i dels problemes que comporta, aquest tipus d'acte sembla, en el millor dels casos, molt arriscat i, en el pitjor, summament contraproduent per a la defensa civil noviolenta. Com l'experiència en la Ruhrkampf del 1923 sembla demostrar, aquesta classe de sabotatge pot matar no solament tropes i altres persones que serveixin els atacants sinó també la mateixa gent. A més, pot donar lloc a una repressió extrema, tendir a desplaçar la base de la lluita de la resistència noviolenta a la destrucció de béns, i reduir la solidaritat i el suport als resistents. En la Ruhrkampf, aquest tipus de sabotatge va contribuir a minar la resistència noviolenta que anteriorment era més vigorosa. Així doncs, com a norma general val més excloure les demolicions i actes semblants d'entre «l'arsenal» de la defensa civil noviolenta.

No totes les lluites de defensa civil noviolenta tindran el mateix èxit, ni tampoc hi ha cap fórmula que, si se segueix, en garanteixi la victòria. Tot i així, és possible indicar en línies generals que l'eficàcia de la defensa civil noviolenta dependrà de, com a mínim, set factors (no s'enumeren per ordre d'importància):

- La voluntat de la població de defensar-se de l'atac.
- La força interna de la societat atacada.
- La capacitat de la població i les institucions per mantenir el control de les seves fonts de poder i per negar-les als atacants.

- El coneixement estratègic exercit pels defensors.
- La capacitat dels defensors per negar als atacants els seus objectius.
- La capacitat dels defensors civils per complir els requisits per a una lluita noviolenta eficaç, entre els quals hi ha el manteniment de la disciplina i la resistència noviolentes malgrat la repressió.
- L'habilitat dels defensors per agreujar els punts febles del sistema i del règim dels atacants.

Resistència a la violència dels agressors

La gent necessitarà els coneixements sobre com suportar les pressions de la lluita i també la força per persistir malgrat la repressió. Hauran de saber transformar triomfs intermedis importants en èxits finals duradors. L'enteniment, la planificació i l'acció instruïda i concertada permetran a la població defensora mobilitzar el seu poder potencial i portar al màxim la seva capacitat de defensa.

L'èxit dels mètodes noviolents depèn en gran mesura de la persistència en la seva aplicació malgrat la repressió i en el manteniment de la disciplina noviolenta davant les provocacions. El pas a la violència canviaria la situació d'un conflicte asimètric, d'armes noviolentes contra armes violentes (que té grans avantatges per als defensors civils), a un conflicte simètric en el qual els dos bàndols fan servir armes violentes (que generalment concedeix un major avantatge als atacants, més ben equipats).

La repressió contra els defensors civils pot ser dura. Resistents, familiars i amics poden ser detinguts, torturats i assassinats. Grups poblacionals sencers poden veure's privats d'aliment, aigua o combustible. Manifestants, vaguistes i funcionaris obstruccionistes poden ser abatuts a trets. Alcaldes, regidors, docents i sacerdots poden ser enviats a camps de concentració. Els ostatges poden ser executats. Els manifestants poden ser objecte de matances. Els costos humans de la defensa no s'han de subestimar. Ara bé, les baixes i els altres sacrificis implicats en la defensa

civil noviolenta s'han de posar en el context dels costos immensament superiors de les guerres, tant les convencionals com les de guerrilles, per no parlar de la guerra nuclear. El sofriment i la mort són pràcticament inevitables en qualsevol situació de lluita intensa. Tanmateix, les lluites noviolentes tenen tendència a minimitzar les baixes i la destrucció. Com s'ha dit en el capítol 3, els índexs de baixes per morts i ferits, de les poques experiències disponibles, semblen només una petita part dels que es produeixen en les guerres convencionals més o menys comparables, i sobretot dels corresponents a les guerres de guerrilles.

Com passa en qualsevol conflicte greu, inclosos els enfrontaments bèl·lics, la fugida o la capitulació davant la violència dels atacants és una resposta inacceptable. Els defensors civils no s'han de deixar sorprendre per la repressió severa i les brutalitats. Quan s'esdevinguin, els defensors no han de cessar la resistència. La repressió acostuma a ser una reacció a la constatació que la resistència està posant en perill l'èxit de l'atac. Qualsevol intent d'aturar la violència dels agressors, per brutal que sigui, disminuint o cessant la resistència, només ensenyarà als atacants a repetir aquella violència encara més severament en el futur, per tal com ha produït el resultat desitjat: la submissió.

Si bé els defensors poden passar a altres mètodes d'acció noviolenta que desafien els atacants de diferents maneres, no han de capitular davant la violència. Quan es registren baixes en les lluites noviolentes, poden posar en marxa el procés de *jiu-jitsu* polític, que en molts casos pot ser crucial per assolir l'èxit.

Dues estratègies per a la fase inicial

No es pot concebre cap model per a totes les lluites amb mitjans civils noviolents. Però sí que és possible esbossar alguns dels probables components i algunes de les estratègies principals de la majoria de defenses civilitzades.

Quan ni l'efecte de dissuasió dels preparatius de la defensa civil noviolenta ni els efectes dissuasius d'altres polítiques nacionals i exteriors no han pogut impedir una invasió o una usurpació interna, és l'hora de posar en marxa la política defensiva. Cal aplicar immediatament algun tipus d'estratègia de defensa en la primera fase de l'atac. És molt important que la societat atacada faci grans esforços per prendre la iniciativa en la lluita i no limitar-se a respondre als actes dels assaltants.

És probable que les estratègies inicials dels defensors adoptin una o dues formes principals, l'una concebuda per transmetre la voluntat dels defensors de resistir i per advertir de la intensa lluita futura, i l'altra, també de signe comunicatiu, planificada per demostrar en l'acció alguns dels tipus de resistència més contundents que, probablement, s'utilitzaran en una fase posterior.

Com a estratègies desenvolupades, cap d'elles no té uns precedents històrics exactes, si bé s'han donat elements concrets de cadascuna en casos pretèrits. A Txecoslovàquia el 1968, per exemple, es van utilitzar diversos mètodes inicials que s'han incorporat aquí com a elements d'ambdues estratègies. Incloïen gent donant-se la mà per obstruir ponts que els transports de tropes soviètics havien de travessar, el repartiment de pamflets als soldats soviètics, vagues simbòliques, declaracions desafidores de l'Assemblea Nacional, i aturar el moviment dels tancs soviètics a Praga envoltant-los amb masses de gent. És probable que una combinació de mètodes emprats com a part integrant d'una defensa civil noviolenta ben planificada confereixi a aquestes estratègies un impacte molt més gran que les accions inicials empreses en qualsevol cas passat de resistència noviolenta improvisada per a la defensa.

L'estratègia de comunicació i advertència no està concebuda fonamentalment com a resistència en si mateixa sinó com a simple comunicació. Aquesta estratègia s'adreça sobretot als atacants, però també a tercers i, fins i tot, a la mateixa gent. A través de paraules i actes simbòlics, s'informa als assaltants que la societat serà defensada a gran escala per una defensa civil noviolenta resolta i ben preparada. Aquesta estratègia

pot ser més apropiada contra una invasió externa que no pas sobre un cop d'estat o una usurpació de l'executiu, contra els quals podrien caldre una no-cooperació i un desafiament contundents des del principi. Ara bé, es podria combinar elements importants d'aquesta estratègia amb una no-cooperació massiva.

L'acció inicial fent servir una estratègia de comunicació i advertència serà relativament moderada, en comparació amb estratègies posteriors de no-cooperació i desafiament, però això no vol dir que aquesta acció sigui insignificant. Aquesta comunicació de la intenció d'oposar una resistència noviolenta ferma en el futur es pot comparar amb el fet que muntar i apuntar una pistola és un acte moderat en relació amb el del tret posterior.

L'estratègia de «*blitzkrieg* noviolenta» (guerra llampec noviolenta) pot, a diferència de l'estratègia de comunicació, adoptar la forma d'una ràpida demostració espectacular de resistència i desafiament noviolents multitudinaris, segurament combinats amb alguns dels mètodes de l'estratègia de comunicació. L'estratègia de *blitzkrieg* és apropiada contra usurpacions internes i també pot ser-ho per a una invasió externa o un cop que rebí el suport de tropes estrangeres.

Aquesta *blitzkrieg* noviolenta adoptaria formes com el rebuig a gran escala de l'autoritat dels atacants, vagues generals, no-cooperació política massiva, crides generalitzades a les tropes dels assaltants i mètodes similars (que s'exposen tot seguit amb més profunditat). Per regla general, les probabilitats que els atacants se sentin prou sorpresos per la demostració clara de solidaritat dels atacats com per emprendre una retirada ràpida són molt remotes, però poden ser favorables en circumstàncies especials. En tot cas, l'estratègia de *blitzkrieg* comunicarà a tots els afectats que l'atac serà respost a través d'una defensa resoluta.

L'estratègia de comunicació i advertència

En aquesta estratègia, els defensors civils intentaran, a través de paraules i accions, transmetre el missatge que s'oferirà una lluita defensiva vigorosa i potent, d'un tipus especialment difícil de contrarestar i vèncer.

Una part d'aquesta comunicació s'adreçarà als líders dels atacants. Pot ser que no hagin inclòs en les seves previsions la voluntat ferma de la població de resistir a l'atac. Pot ser, també, que els agressors no s'hagin pres seriosament el poder de la defensa civil noviolenta, sobretot si resulta que és una de les primeres aplicacions ben preparades d'aquesta política. Qualsevol que sigui el cas, encara hi ha una probabilitat remota de corregir els errors de percepció dels atacants i induir-los a parar l'agressió, potser amb alguna excusa per salvar les aparences.

En el cas d'una invasió, una part de l'advertència i la comunicació s'adreçarà directament i indirecta a la població en general del país d'origen dels atacants. En el cas d'un cop d'estat, l'advertència s'hauria de dirigir cap a la mateixa societat. En tot cas, és possible que calgui esmenar les mentides que han dit a la població sobre l'atac. Com que els funcionaris del mateix govern o les forces armades poden estar implicats en una usurpació, o es pot haver «convidat» la intervenció militar estrangera (els soviètics van intentar esgrimir aquesta excusa inicialment a Txecoslovàquia), és important que la gent sàpiga distingir i resistir als actes inconstitucionals i il·legítims dels seus propis «líders»; això és més probable que succeeixi allà on els defensors usen mitjans noviolents en comptes de militars. En el passat, de vegades la gent s'ha sotmès passivament a un cop militar bàsicament perquè desitjava evitar una guerra civil.

Les paraules i accions per comunicar la intenció de defensar-se i els mitjans pels quals es durà a terme la defensa s'adreçaran també als països veïns, a la comunitat internacional en general i, en casos d'organitzacions amb tractats de defensa civil noviolenta, als propis aliats. Aquesta comunicació posarà els fonaments per: (a) indicar el tipus d'ajut útil al país atacat; (b) evitar accions que podrien perjudicar la defensa noviolenta, i (c) facilitar pressions internacionals diplomàtiques, morals, econòmiques i polítiques contra els atacants.

Les comunicacions i les advertències adreçades als assaltants seran sentides, també, per la societat civil. Les descripcions de la defensa que cal oferir també seran importants per a sectors de la població que poden

haver estat poc implicats o inadequadament informats sobre la política defensiva. (Allí on la defensa civil noviolenta s'hagi preparat com cal, això no serà tan important.)

Ràdio, televisió, diaris i pamflets poden ser utilitzats directament pel lideratge nacional i local per comunicar-se de manera directa amb la població defensora. En els primers dies de la invasió i ocupació de Txecoslovàquia, tot i que no es va preveure amb antelació, es va fer servir la ràdio, la televisió i la premsa de resistència. Es va atribuir una gran rellevància a les emissions radiofòniques, que van ajudar a guiar la població en la seva resistència noviolenta. Amb l'avantatge de la planificació i la preparació anticipades, tots aquests mitjans de comunicació seran especialment importants.

Tant si les comunicacions s'adrecen als atacants com a la pròpia població, la gent sentirà molt més que les notícies sobre l'atac. Rebran també el missatge que tota la seva societat s'està implicant en una lluita defensiva d'importància vital, i que tenen un paper important a jugar-hi. Aquest missatge donarà suport a les accions i als preparatius específics als seus barris i llocs de treball i pot contribuir al creixement de l'esperit de resistència en el si de la població en conjunt.

Durant aquest període, caldrà advertir els simpatitzants interns amb els atacants i persones que puguin cercar, de manera oportunista, enriquir-se o guanyar situacions de poder. Amb paraules i accions, se'ls pot dir que tota la societat oposarà una defensa ferma i que (si bé no se'ls infligirà cap mal físic) els col·laboradors esdevindran objecte de resistència persistent. Se'ls considerarà traïdors a la seva gent i se'ls impedirà que obtinguin cap gratificació dels atacants.

Les tropes i els funcionaris dels assaltants seran objectius d'especial importància durant aquesta fase de la lluita. Pot ser que els hagin dit mentides sobre la situació al país defensor, sobre allò que poden esperar de la població o, fins i tot, sobre quin país han envaït. Una de les fórmules clau per dissoldre la temptativa d'assalt o d'ocupació consisteix a reduir o eliminar la lleialtat, la fiabilitat i l'obediència de les tropes i els funci-

onaris del règim dels atacants. Per tant s'ha d'oferir a aquestes persones, individualment i en el seu conjunt, una imatge real per tal d'esmenar les mentides i permetre'ls que entenguin millor la seva funció i les seves responsabilitats. Els defensors civils hauran de comunicar a les tropes i als funcionaris les qüestions que hi ha en joc en el conflicte, la naturalesa de la societat que han atacat, els fins percebuts dels atacants, i la importància per a la gent de les dues parts contendents que s'aturi l'atac i que es posi fi a la temptativa d'assalt o ocupació.

Els defensors també hauran de comunicar que, si bé la defensa oposada a l'atac serà vigorosa, decidida i persistent, tindrà un caràcter especial. El seu propòsit serà derrotar l'atac i defensar la societat sense amenaçar les vides ni la seguretat personal dels individus que formen part de les forces atacants. Aquesta informació i pràctica poden ser molt útils a l'hora de subvertir les tropes i els funcionaris dels assaltants.

D'aquesta manera, es posaran els fonaments per a crides posteriors. Es pot demanar als soldats i als funcionaris que siguin intencionadament clements o incompetents a l'hora d'aplicar controls i repressió, que ajudin la població dels resistents de maneres concretes, que desatenguin les ordres d'emprendre accions contundents, que s'amotinïn, o que vagin a amagar-se al camp o entre la població defensora, que els ajudarà. Així, la capacitat repressora i administrativa dels atacants es pot dissoldre, en determinades circumstàncies, a poc a poc o ràpidament.

Es farà servir una sèrie de mitjans de comunicació per arribar a tots aquests grups. Els mitjans de comunicació verbal poden incloure cartes, pamflets, diaris, converses personals, emissions de ràdio i televisió, cassets d'àudio i vídeo, eslògans murals, pòsters i pancartes. A més, es poden utilitzar símbols dibuixats o pintats, colors significatius, l'ensenyà nacional voleiant de manera desafiadora, banderes a mig pal, tocs de campana, silenci, l'udol de sirenes, determinades cançons i moltes variacions d'aquests mètodes, els quals s'han d'escollir curosament perquè produeixin els tipus d'efectes que la lluita defensiva requereix en aquesta fase.

També es pot utilitzar la intervenció i l'obstrucció simbòliques directes en la comunicació amb les forces atacants. Per exemple, les persones poden barrar amb els seus cossos –dempeus, assegudes o estirades– ponts, carreteres, carrers, accessos a pobles, ciutats i edificis. Per tal de causar impacte, tots aquests tipus d'acció depenen fonamentalment d'influències psicològiques o morals. Es poden emprar també obstruccions mecàniques. Per exemple, la gent pot barrar carreteres i aeroports amb cotxes abandonats o pot desmuntar maquinària per inutilitzar les instal·lacions de ports marítims, aeroports i ferrocarrils. Si bé algunes obstruccions mecàniques poden obstaculitzar o retardar físicament el desplegament de tropes o l'ocupació de determinats llocs o instal·lacions, és probable que l'efecte sigui temporal i, per tant, que fins i tot aquestes obstruccions tinguin principalment una incidència psicològica.

Al principi també es pot utilitzar simbòlicament una altra categoria d'accions: l'aplicació temporal de mètodes de no-cooperació com la vaga general, un tancament de negocis, quedar-se massivament a casa (fent que tots els pobles i ciutats semblin deserts) o tancar totes les oficines del govern. Aquests són usos breus d'alguns dels mateixos mètodes que s'empren en aplicacions contínues en una *blitzkrieg* noviolenta i en lluites defensives a llarg termini. El 23 d'agost del 1968, només un dia i mig després de la invasió del Pacte de Varsòvia, els txecs van fer una vaga de protesta d'una hora, la qual va provocar una aturada de treball gairebé total. Aquestes accions breus simplement il·lustren un potencial. No solament transmeten oposició i la determinació de resistir, sinó que, a més, manifesten alguns dels mètodes de defensa més seriosos i essencials que es duren a terme si no s'atura l'atac.

Els defensors també poden recórrer a formes espectaculars d'intervenció en una estratègia inicial de comunicació i advertència. Aquí, s'hi poden incloure desafiaments multitudinaris de tocs de queda, la celebració de mítings al carrer per a tothom (també les tropes hostils), l'actuació persistent com si no passés res, i esforços a gran escala per minar la lleialtat de les tropes i dels funcionaris secundaris.

Aquestes accions inicials també ajudaran a recordar a la població atacada la determinació de resistir vigorosament i amb fermesa, el tipus de resistència que s'aplicarà, i la necessitat de preparar-se per complir les seves responsabilitats d'acord amb els preparatius anticipats i les necessitats vigents de la lluita.

Les contramesures dels atacants a aquestes formes inicials de comunicació i advertència costen de predir. Poden passar de ser extremament lleus a molt brutals, fins i tot en una mateixa situació.

L'estratègia de «*blitzkrieg* noviolenta»

En aquesta segona opció estratègica inicial, la població i les institucions de la societat posen en marxa immediatament una gran campanya de desafiament i no-cooperació gairebé total. És més probable que aquesta estratègia es faci servir quan els atacants siguin considerats relativament febles i indecisos o dividits en la seva decisió inicial d'atacar, i quan la societat defensora es vegi forta i cregui que la seva capacitat defensiva està ben preparada i és potent. L'objectiu és convèncer els assaltants perquè retirin les seves forces de seguida davant el desafiament massiu. Això pot adoptar formes com ara una vaga general, un tancament de negocis, l'evacuació de ciutats, quedar-se a casa, la paralització del sistema polític, la continuació de l'activitat com si no hagués passat res, desatendre les exigències dels atacants, emplenar els carrers de manifestants o deixar-los completament deserts, intents massius de subvertir les forces atacants, la publicació desafiadora de diaris, i la divulgació de notícies sobre l'atac i la resistència. Hi ha moltes altres possibilitats.

Aquest desafiament massiu pot pretendre, així mateix, transmetre al lideratge dels atacants dues coses: que els defensors civils són capaços de mantenir una lluita que pot negar als assaltants els fruits de la victòria, i que les conseqüències a llarg termini de les accions dels defensors i la influència sobre la moral, la lleialtat i l'obediència de les seves pròpies tropes i dels seus propis funcionaris poden ser potencialment fatals per a la seva fiabilitat.

Encara que aquesta estratègia no permeti obtenir una victòria ràpida, com a mínim una *blitzkrieg* noviolenta, dirigida amb eficàcia, comunicarà clarament als atacats la intenció de la societat atacada de defensar-se. Això hauria de demostrar, en acció, la naturalesa de la defensa que es farà servir, a més d'advertir de les dificultats futures si els atacants no es retiren. Quan s'empra aquesta estratègia amb aquest objectiu, no hi ha una distinció clara entre l'estratègia inicial i la lluita defensiva posterior.

Els defensors civils no haurien de suposar que probablement una de les dues estratègies de defensa inicials atorgarà la victòria en aquesta fase del conflicte. L'èxit ràpid no solament requeriria un desafiament inicial molt notable a càrrec dels defensors civils, sinó que, a més, necessitaria un lideratge molt singular de les forces atacants (o la substitució dels líders originals per altres menys compromesos amb l'empresa). Aquest lideratge hauria de ser capaç de reconèixer un error o de trobar una manera de salvar les aparences a l'hora de retirar-se. Només aquestes circumstàncies improbables podrien propiciar un final ràpid de la lluita.

Si l'estratègia d'actuació llampec de la *blitzkrieg* noviolenta no va seguida d'una victòria ràpida, els defensors hauran aconseguit tanmateix una cosa important: la mobilització de les seves pròpies forces i la comunicació tant de la seva intenció de resistir com del caràcter especial de la seva política defensiva. Aquests resultats són semblants als d'una estratègia de comunicació i advertència. Ara podria ser el moment de passar a una altra estratègia, més adequada a la pròxima lluita més prolongada i més capaç de contrarestar els objectius específics dels atacants.

Passi el que passi en la fase inicial, els defensors han d'estar preparats per dur a terme la defensa en el supòsit que la lluita serà llarga i difícil. Tant si l'acció inicial ha estat una campanya de comunicació i advertència com una *blitzkrieg* noviolenta o totes dues (combinades o l'una darrere l'altra), el període inicial s'acabarà en algun moment. Llavors arribarà l'hora d'una lluita defensiva més duradora i més sòlida.

Estratègies per al curs de la lluita defensiva

En les guerres militars els defensors també poden intentar assolir una victòria ràpida i clara. Ara bé, no necessàriament ha de comportar la desmoralització o la sensació de derrota si no s'aconsegueix. En comptes d'això, caldrà un canvi d'estratègia per a les fases següents de la lluita. Això també és cert en el cas de les guerres civils de defensa. S'ha de considerar la campanya inicial simplement com la fase inaugural d'una lluita noviolenta que, com en el cas d'una campanya militar, pot requerir un període més llarg d'esforç intens per assolir la victòria. Així doncs, un pas a una estratègia més convenient per a la fase següent no és motiu de desmoralització. Al contrari, el canvi és la prova que els defensors estan prenent la iniciativa en l'estructuració de la lluita per contribuir a obtenir la victòria final.

Amb l'avantatge de la planificació i la preparació anticipades, es poden establir determinades pautes genèriques per indicar els tipus de problemes i circumstàncies en què la població hauria de protestar i retirar la cooperació, independentment de si alguna organització de defensa ha donat instruccions concretes. Aleshores, en cas d'emergència, aquesta resistència es posaria en marxa encara que s'haguessin segrestat determinats grups de lideratge o s'haguessin obstruït eficaçment canals de comunicació. Amb aquestes pautes, no caldria emetre cap directriu específica. N'hi hauria prou amb les mesures dels atacants per desencadenar l'esforç defensiu.

Les qüestions o les circumstàncies identificades en les pautes genèriques per al llançament d'aquesta «resistència general» poden variar en certa manera d'una societat a una altra. Tanmateix, és probable que incloguin conjuntures com aquestes: els intents dels atacants per establir un govern substitut o per prendre el control de les institucions polítiques de la societat; els intents de destruir l'autonomia de les organitzacions i institucions de la societat; els esforços per controlar l'educació, la religió i les idees polítiques; els intents d'imposar la censura o suprimir la llibertat d'expres-

sió; la promoció d'una ideologia oficial, i la perpetració d'una repressió severa i d'assassinats contra qualsevol sector de la societat.

Amb la identificació anticipada d'aquests punts i la formació prèvia de la població en l'ampli espectre de mètodes en defensa civil noviolenta, la població i les institucions de la societat podrien posar en marxa aquesta resistència general per iniciativa pròpia, amb la seguretat que quedaria dins de l'esfera d'un bon criteri estratègic. La resistència general programada facilita una manera d'utilitzar la vitalitat de la resistència espontània al mateix temps que evita els seus possibles efectes perjudicials d'escassa atenció a problemes o d'una conducta indiscriminada contraproduent.

Les pautes genèriques per a la resistència general dificultarien també als atacants el fet de voler emetre, falsament en nom de líders de la defensa, «consignes de resistència» falsificades que, si s'executessin, contribuirien a derrotar la defensa i ajudarien els assaltants a assolir els seus objectius. Aquestes consignes, en notòria contradicció amb les normes exposades molt abans en els manuals, pamflets i prospectes de defensa, serien llavors fàcilment identificades i descartades com a provocacions.

A diferència de la resistència general, la «resistència organitzada» inclouria aquelles accions defensives provocades per les directrius especials d'una organització resistent, i també aquelles accions que requereixen una planificació i preparació col·lectiva anticipades. La resistència organitzada es podria dur a terme mentre un lideratge de defensa responsable pogués actuar i hi hagués disponibles mitjans de comunicació per a la població en general. Aquest tipus de resistència tindria l'avantatge de basar-se en una anàlisi i planificació estratègiques rigoroses, per tal que les activitats específiques tinguessin més probabilitats de reeixir.

A l'hora d'afrontar els problemes estratègics d'una defensa a més llarg termini, els defensors civils poden aplicar una de dues estratègies principals: una campanya massiva de no-cooperació total, similar a una *blitzkrieg* noviolenta, o bé alguna forma de resistència selectiva. Els defensors també poden utilitzar cadascuna d'aquestes estratègies principals en moments diferents per satisfer les necessitats especials de la defensa.

No-cooperació total

Aquesta estratègia s'anomena també «resistència total». Comporta la negació de qualsevol cooperació –política, econòmica i social– pel conjunt de la societat contra el règim i les polítiques dels atacants. Generalment pot ser adequada en determinades fases de la lluita defensiva. Ara bé, la resistència total costa molt d'aplicar en la pràctica si no és durant períodes limitats. Per a espais de temps més llargs, requereix una societat excepcionalment forta, ben preparada i segura de si mateixa. Les conseqüències de la no-cooperació total poden ser greus a causa del cost d'aturar tants aspectes necessaris de la mateixa societat. Aquest cost és elevat encara que els atacants no recorrin a una repressió severa. La població defensora ha de poder sobreviure a la lluita defensiva, que es pot allargar durant mesos o fins i tot anys, com la majoria de guerres. Això ho han de fer possible uns preparatius complets, entre els quals la provisió d'aliment, aigua i combustible. Pot ser que no es pugui fer servir gens la no-cooperació total en determinades lluites de defensa civil noviolenta a causa d'aquests severs requisits.

Si l'estratègia de no-cooperació total s'empra en el període de defensa essencial, que segueix la fase inicial, és probable que s'apliqui temporalment per assolir metes concretes. Els moments en la lluita en què aquesta estratègia es pot utilitzar eficaçment haurien de ser curosament escollits pels defensors. Aquesta estratègia no s'hauria d'emprar durant cap període prolongat sense una preparació adequada. Tampoc no s'hauria d'aplicar simplement com una resposta emocional a l'atac pròpiament dit o a una acció especialment terrible dels adversaris. Ara bé, aquesta estratègia es podria fer servir en aquestes situacions si se selecciona racionalment.

Segurament la no-cooperació total s'usa millor en determinats aspectes limitats per assolir objectius concrets dins d'una gran estratègia que empri predominantment la resistència selectiva. Ho il·lustraran alguns exemples. Suposem que els defensors civils han practicat durant un període prolongat la resistència selectiva contra una política específica dels

atacants. Per exemple, els assaltants poden haver intentat sotmetre les esglésies a un control polític efectiu. Com a conseqüència de la resistència selectiva, aquesta mesura s'ha afeblit seriosament o la seva aplicació s'ha vist obstruïda, però els atacants encara tenen la intenció d'imposar la política. En aquest cas, la resistència de les esglésies i altres sectors de la societat ha resultat massa forta per als assaltants, els quals han renunciat temporalment als esforços per destruir la independència de les esglésies. Tot i això, encara pretenen reprendre l'atac així que puguin. Aleshores es pot aplicar l'estratègia de no-cooperació total per tal d'obligar els atacants a abandonar la seva política definitivament. Es pot reaccionar amb una negativa absoluta de tots els sectors de la societat a tenir res a veure amb els agressors, les seves institucions i les seves normes en un esforç per obligar-los, en la seva situació de debilitat, a comprometre's públicament a reconèixer i respectar l'autonomia de les institucions religioses.

En cas de brutalitats severes contra manifestants o la població en general, una resistència total breu pot ser adequada per demostrar desafiament i resolució. Habitualment n'hi haurà prou amb un dia per a aquest propòsit limitat. L'acció no s'hauria d'allargar gaire més llevat que sigui evident que els adversaris es troben en una posició molt feble –que les seves tropes estan a punt d'amoïnarse, per exemple– o llevat que es doni alguna altra condició potencialment decisiva. L'ús prolongat de l'estratègia de resistència total s'hauria de limitar a moments en què la capacitat dels atacants per mantenir el control ha minvat considerablement i quan els defensors es trobin en una situació molt forta per sostenir la no-cooperació malgrat una possible repressió severa.

Aquesta estratègia també es pot aplicar cap al final d'una lluita llarga que ha consistit bàsicament en diverses campanyes de resistència selectiva. Ara bé, s'han d'obtenir les condicions per a la no-cooperació total. El propòsit de la resistència total a aquestes altures és etzibar un cop definitiu per vèncer o desintegrar el règim dels atacants, per destruir-ne la capacitat de continuar l'empresa i per recobrar la independència i la llibertat de la societat.

Amb aquestes excepcions, l'impuls principal de la defensa de la societat ha de ser l'estratègia de resistència selectiva.

Resistència selectiva

En aquesta estratègia, la lluita defensiva es concentra en determinades qüestions socials, econòmiques o polítiques essencials. Aquestes qüestions s'escullen pel seu paper clau a l'hora de mantenir tot el sistema social i polític fora del control dels atacants. Aquesta estratègia també es pot anomenar «guerra tàctica noviolenta» o «resistència en punts vitals». Sectors concrets de la població apuntarien a qüestions específiques diverses vegades en el curs de la lluita. Aquesta estratègia es podria centrar consecutivament en diverses qüestions per impedir que els atacants guanyessin un control ampli sobre la societat.

L'estratègia de resistència selectiva concentra intencionadament la resistència en objectius concrets que són especialment importants per a l'esforç defensiu. Aquesta estratègia permet que la defensa se centri en comptes de dispersar-se. A més, resulta menys esgotadora. En la majoria de casos la responsabilitat principal de portar l'esforç defensiu passarà d'un sector de la població a un altre a mesura que les qüestions i els aspectes específics de la resistència canviïn.

Cal considerar sis preguntes importants a l'hora d'escollir els punts per a la resistència selectiva:

- Quins són els objectius principals dels atacants?
- Què impedirà als assaltants guanyar o mantenir el control sobre l'aparell de l'estat dels defensors o de parts importants d'aquest aparell?
- Què impedirà als atacants afeblir o destruir la independència de les institucions i la capacitat de resistència de la societat?
- Qui concentrarà la capacitat defensiva en els punts especialment vulnerables en el sistema, el règim o les polítiques dels assaltants, que si es trenquen posaran en perill la seva capacitat per assolir els seus objectius i per continuar la seva empresa?

- Què permetrà als defensors utilitzar les seves qualitats, capacitats i sectors més forts de la població (i evitar l'ús dels més febles) per fomentar la defensa?
- Quines qüestions específiques tipifiquen els principis i objectius generals de la lluita, qüestions que ajuden a suscitar un esperit de resistència justificada entre els defensors i fan que els fins i els mitjans dels atacants semblin més injustificats i censurables?

És especialment important concentrar la resistència selectiva en aspectes que poden negar als atacants els seus objectius principals. Això és important perquè, com s'ha vist en el capítol 2, el poder de tots els governants depèn de fonts que poden ser restringides o tallades intencionadament per la retirada de cooperació, suport i obediència per part dels defensors.

Si l'atac és un cop d'estat o una usurpació de l'executiu, per exemple, aleshores els defensors del govern constitucional han de fer que els usurpadors no puguin consolidar el control de l'aparell de l'estat i de la societat. Els defensors podrien aconseguir això insistint en l'observança dels principis constitucionals, negant autoritat als usurpadors, i impedit que prenguin el control de l'aparell de l'estat i de la societat en general. Podrien practicar la no-cooperació tant els funcionaris, com els òrgans governamentals, els governs estatals i locals, els cossos policials i pràcticament totes les institucions socials, a més de la població en general. Aquests mètodes, com s'ha vist en el capítol 1, van ser posats en pràctica àmpliament contra el *putsch* de Kapp. Amb l'avantatge de la preparació, l'impacte d'aquestes mesures hauria de ser notablement més gran. La conseqüència seria el rebuig de la legitimitat i l'evitació de la consolidació d'un control efectiu.

Si els governants d'un estat extern ataquen per tal d'imposar un govern de la seva elecció, aleshores cal impedir la col·laboració a tots els nivells. Els potencials col·laboradors s'han d'isolar, i s'ha d'evitar el control dels diversos ministeris, dels òrgans administratius, de les unitats policials, del sistema penitenciari i de les forces armades. Els defensors

també han de negar legitimitat a qualsevol règim nou, refusar massivament l'obediència i la cooperació, i persistir en la seva lleialtat als principis i les pràctiques del sistema original.

Per exemple, la policia es negaria a localitzar i detenir resistents patriotes. Periodistes i directors es resistirien a sotmetre's a censura i publicarien diaris desafiant les prohibicions, com va succeir a Polònia durant la llei marcial els anys 1980. Es difondrien programes radiofònics de resistència des d'emissores amagades, com va passar a Txecoslovàquia el 1968. Els sacerdots predicarien el deure de negar ajuda als invasors, com va fer el clergat tant protestant com catòlic als Països Baixos sota el poder dels nazis.

Polítics, funcionaris i jutges, fent cas omís o desafiant les ordres il·legals de l'enemic, mantindrien la maquinària normal del govern i els tribunals fora del seu control. La no-cooperació judicial esdevindria una altra arma de defensa. Els jutges declararien els funcionaris dels usurpadors interns o dels atacants externs com a mancats d'autoritat. Continuarien actuant sobre la base de les lleis i la constitució anteriors a la invasió i es negarien a donar suport moral o judicial als invasors, encara que això comportés el tancament dels tribunals. Funcionaris i treballadors públics, en algunes ocasions, poden fer vagues i, en d'altres, poden practicar la continuació de la feina sense col·laboració; és a dir, poden insistir a executar polítiques, programes i deures legalment establerts amb indiferència o desafiant les ordres contràries donades pels atacants.

Si els invasors llancen l'atac per assolir objectius econòmics, aleshores els defensors han de centrar-se a negar aquests objectius. Aquesta negació es pot aconseguir amb mitjans tals com fer que científics, tècnics, treballadors i administradors, i totes les institucions implicades, refusin cooperació i ajuda. Aquest refús s'aplicaria en totes les fases pertinents, com ara durant la provisió de matèries primeres, recerca, planificació, transport, fabricació, subministrament d'energia i de peces, control de qualitat, envasament i distribució. Per exemple, treballadors i gerents impedirien l'explotació del país mitjançant vagues i retards selectius, com va succeir al Ruhr el 1923.

Si el propòsit dels atacants és de signe ideològic, llavors és crucial obstruir els esforços per denigrar les creences de la societat dels defensors i per adoctrinar la població resistent amb les creences polítiques dels assaltants. Això es pot aconseguir a través de molts tipus de no-cooperació per persones i institucions vinculades amb l'educació, la religió, els mitjans de comunicació, l'edició, activitats juvenils i govern. Per exemple, els docents es negarien a introduir propaganda a les escoles (vegeu l'exemple noruec en el capítol 3). Els intents de controlar els centres educatius es podrien aturar amb la negativa a canviar el currículum escolar o a introduir la propaganda dels invasors, al mateix temps que s'explica als alumnes les qüestions que estan en joc i es continua l'ensenyament normal tot el temps que es pugui. Si cal, es podrien tancar voluntàriament les escoles i impartir classes en domicilis privats. Un sistema educatiu extralegal com aquest va funcionar a la Polònia ocupada pels nazis, per exemple. A més de resistir al control del sistema educatiu i del currículum, els docents pressionarien els estudiants perquè consideressin les virtuts de la llibertat d'idees i la importància d'exercir i defensar aquesta llibertat.

La resistència selectiva pot ser necessària per defensar les institucions independents de la societat, el nodes de poder de què s'ha parlat en el capítol 2. Els atacants poden intentar establir un control absolut sobre la societat, eliminar la possibilitat de resistència efectiva al seu nou ordre o reestructurar tota la societat sobre un model totalitari. Per tant, els atacants poden intentar abolir l'autonomia de totes les institucions independents que hi ha, conservant-les submises, en la mínima expressió o destruir-les directament. D'altra banda, els assaltants poden fundar noves institucions centralitzades, pròpies d'un model totalitari, i controlar-ne els membres. L'organització per als docents noruecs controlada pels feixistes, que la resistència va bloquejar, era un òrgan així. La derrota d'aquella temptativa, i de similars en altres professions, va impedir l'establiment de l'estat corporatiu. Aquests esforços per controlar les institucions de la societat esdevenen punts de resistència selectiva. La planificació i prepa-

ració de la defensa haurien d'ajudar la gent a identificar la importància d'aquesta resistència i contribuir a fer reeixir la lluita.

La resistència selectiva també s'hauria de centrar en punts especialment vulnerables del règim dels atacants i en la lleialtat i fiabilitat de les seves tropes i dels seus funcionaris.

Per descomptat que no es pot esperar que els atacants aprovin aquests vigorosos afanys de defensa, ni que siguin noviolents. Cal esperar que facin servir tots els mitjans que creguin efectius per frenar, neutralitzar o esclafar la resistència. Com s'ha dit en el capítol 3 i en aquest, els defensors civils han d'estar disposats a suportar tota aquesta repressió, persistir en la seva defensa i, des d'aquí, posar en marxa el procés de *jiu-jitsu* polític. El desafiament continu i una disciplina noviolenta forta poden fer que els costos de l'aventura siguin inacceptables per als atacants, els porti a forçar una aturada en l'atac o, fins i tot, a dissoldre'n les forces i el règim. A mesura que els assaltants es debilitin i els resistents es facin més forts, diversos tipus de campanyes de resistència selectiva acostaran progressivament els defensors a la victòria.

Si bé algunes lluites defensives amb mitjans civils poden ser relativament breus, sovint el conflicte s'allarga. En aquest cas, és probable que la lluita es compliqui. L'opressió dels atacants pot ser extraordinàriament dura i comportar grans riscos per als defensors i no poques baixes. En les pitjors circumstàncies, la gent es pot desanimar i desmoralitzar, com va succeir els darrers mesos de la Ruhrkampf. La gent també es pot cansar i necessitar un descans.

De vegades els canvis d'estratègia, sobretot els que traslladen la responsabilitat de l'acció pública d'un grup de població a un altre més capaç d'actuar, poden resultar útils. També hi pot ajudar l'opció de concentrar la resistència en menys qüestions o més limitades.

En circumstàncies de fatiga de la resistència és improbable que hi hagi un desig generalitzat de passar a la lluita violenta, per tal com seria evident que les probabilitats d'èxit per aquests mitjans serien minses i el nombre de baixes augmentaria. No obstant això, és possible que de-

terminats grups reduïts o individus adoptin mesures desesperades, com ara posar bombes o intentar assassinats. Encara que aquest tipus d'actes faria que els seus perpetradors, i fins i tot altres, se sentissin millor, també garantiria, quasi amb total seguretat, una repressió més intensa i més pèrdues polítiques. I el més important, aquesta violència probablement minaria l'eficàcia de la lluita noviolenta. El pas a la violència requeriria una discreció més gran i, per tant, reduiria el nombre de resistents només als que poguessin unir-se en petits grups clandestins. És capital mantenir la disciplina noviolenta.

Fins i tot en les pitjors circumstàncies, és crucial que la resistència continuï en alguna forma. De vegades, en determinades condicions extremes, podria adoptar en part la forma de «resistència cultural». És a dir, la gent s'aferraria a elements importants del seu tipus de vida, idioma, costums, creences, organitzacions socials i observances. A més, en els casos en què organitzacions i institucions més grans, que havien estat bases de resistència, haguessin estat neutralitzades, controlades o destruïdes, els actes podrien ser dirigits per individus que actuessin sols o per grups molt reduïts i, sovint, efímers. D'això, se n'ha dit «microresistència». Al llarg de tots aquests moments de gran dificultat és indispensable mantenir l'ànim de la gent, el desig de recobrar el control de la seva societat i la confiança, per vacil·lant que sigui, que al final se'n sortiran. Calen recerca i estudis estratègics sobre la resolució de problemes greus per tal d'afrontar de la millor manera possible aquestes situacions extremes.

El temps, diferents circumstàncies, fets inesperats, iniciatives de resistència noves, i energies i ànims renovats poden generar un increment de les activitats de defensa i la generació d'una major capacitat per mantenir la lluita. Justament als mateixos moments en què una lluita esdevé més difícil, poden estar succeint canvis importants i ocults que afavoreixen els resistents noviolents. Entre ells, hi figuren l'aparició o el creixement de dubtes, desavinences i objeccions en el terreny dels atacants.

Tant si s'esdevé un període excepcionalment difícil com si no, a mesura que la força dels defensors augmenta, poden fer-se necessaris alguns

canvis d'estratègia. Per exemple, en comptes de concentrar-se principalment en campanyes limitades de resistència selectiva, es poden donar oportunitats de dirigir una resistència cada cop més generalitzada. En circumstàncies favorables fins i tot pot ser possible avançar cap a la no-cooperació total per etzibar un cop definitiu. Altres vegades, es poden necessitar estratègies diferents per a la fase final del conflicte. En tot cas, serà important desenvolupar passos concrets per portar la lluita de defensa a un final reeixit.

Suport internacional a la defensa civil noviolenta

Els països amb polítiques de defensa civil noviolenta poden participar en una gran diversitat d'activitats internacionals sobre bases bilaterals, multilaterals, regionals i mundials. Aquests països no han de ser aïllacionistes simplement perquè manquen de competències militars... llevat que optin per ser-ho. Moltes de les seves activitats internacionals tindran ben poca relació directa amb necessitats de dissuasió i defensa; algunes activitats aniran adreçades a alleujar necessitats urgents, resoldre problemes subjacents a conflictes, esmenar sospites infundades i malentesos, i millorar la comprensió i l'amistat mútues. Aquestes activitats podrien reduir el nombre i la intensitat dels conflictes internacionals futurs.

Una part de la cooperació i l'ajuda internacionals d'aquests països se centrarà directament en els preparatius i la direcció de la defensa civil noviolenta. La naturalesa d'aquesta política defensiva fa que sigui innecessari mostrar-se tan reservat com s'acostuma a fer en assumptes de defensa militar. Això possibilita un intercanvi ampli de coneixements i d'experiència entre els països que ja posen en pràctica aquesta política i els que la investiguen. Aquests països podrien beneficiar-se compartint resultats de recerca, anàlisis polítiques, plans de preparació i formació, i coneixements sobre atacants potencials. Poden compartir informació sobre estratègies per resistir a determinats tipus d'atac, mitjans per portar

al màxim l'eficàcia defensiva, mètodes per mantenir la resistència davant la repressió, i mesures per satisfer les necessitats materials de la societat en temps d'atac.

Els estudis bàsics i els plans de contingència en aquests àmbits i en la preparació i formació haurien de ser inicialment dirigits per algun país, institucions privades, diversos països o socis treballant en cooperació, per organitzacions regionals o per organismes de les Nacions Unides. Aquests mateixos òrgans també podrien, per tractats o en resposta a crisis concretes, facilitar ajuda no militar a països amb polítiques defensives de base civil sotmesos a atac.

Entre els tipus d'ajuda apropiats hi ha:

- L'accés a infraestructures d'impressió i de radiodifusió per part del país atacat.
- La provisió d'aliments i subministraments mèdics.
- La transmissió al món exterior de notícies sobre la lluita defensiva i les accions dels agressors.
- La mobilització de sancions internacionals econòmiques i diplomàtiques contra els atacants.
- La comunicació a les tropes, els funcionaris i la població dels assaltants d'informació sobre l'atac (com ara les qüestions en joc, les formes de resistència i repressió que s'utilitzen, notícies de disseniment entre els partidaris habituals dels atacants, i informes sobre peticions d'ajuda per cessar l'atac i per restaurar l'amistat i la cooperació internacionals).

Tota aquesta ajuda internacional és summament important, però la responsabilitat principal de la defensa l'ha de carregar la població de la mateixa societat atacada. En la defensa civil noviolenta, l'autosuficiència, la preparació sòlida i la força real no tenen substituïts.

Èxit i fracàs

Les dificultats que els atacants afrontaran quan es trobin amb una defensa civil noviolenta sofisticada i ben preparada no s'han de subestimar. La capacitat dels defensors per mobilitzar el seu poder de resistència i per minar, directament i indirecta, les fonts del poder dels assaltants, pot provocar canvis espectaculars en les relacions de poder. A partir d'una força interna real, un saber estratègic i tàctic, disciplina i persistència davant la repressió, i la capacitat d'atacar els punts febles dels oponents, els defensors civils haurien de poder frustrar i, finalment, derrotar el seu adversari.

Els mateixos termes «èxit» i «fracàs» s'han de fer servir amb significats precisos en parlar d'aquesta política. Això cal tant per avaluar l'eficàcia de qualsevol aplicació concreta de defensa civil noviolenta com per comparar aquesta política amb la defensa militar.

L'èxit, en la defensa civil noviolenta, es mesura segons si els defensors han assolit efectivament els seus objectius, és a dir, dissoldre l'atac i recobrar la seva capacitat independent de viure d'acord amb els seus propis principis i institucions.

D'altra banda, el fracàs en la defensa civil noviolenta significa que els atacants han obtingut els seus objectius.

Com passa en les lluites armades, no tots els intents d'aplicar la defensa civil noviolenta tindran èxit. Aquest tipus de lluita, com qualsevol altre, pot reeixir només si es compleixen els seus requisits d'eficàcia, com s'ha exposat en el capítol 3. És probable que la derrota militar sigui conseqüència d'una enorme destrucció física, pèrdua de vides, desmoralització i la incapacitat percebuda per portar la lluita a un final reeixit. Aquestes condicions també poden acompanyar el fracàs en la defensa civil noviolenta, però no necessàriament.

En canvi, es poden donar situacions en què un bàndol guanya o perd força temporalment i assoleix només alguns dels seus objectius immedi-

ats. Pot ser que els defensors civils hagin de suportar moments difícils de gran sofriment i nombroses baixes. Ara bé, mentre conservin la seva voluntat de defensa, podran enfortir-se ells mateixos i les seves institucions i refinar la seva capacitat d'ofrir una lluita noviolenta. Els defensors poden augmentar el seu valor i persistir davant la intimidació i la repressió, com també poden aplicar estratègies noves per crear unes condicions més favorables a la causa.

Ni tan sols la derrota aparent és definitiva. Encara que els defensors no hagin assolit els seus propòsits en un moment donat, és possible que ho facin més endavant. En la mesura en què es mantinguin l'esperit de resistència i la resiliència de la societat, la població podrà reprendre la lluita defensiva en un altre moment. Mentrestant, hi pot haver la necessitat de descans, renovació de la força de la societat i la seva capacitat de refer-se dels atacs, elaboració d'estratègies noves i elecció d'objectius nous, inicialment limitats i assolibles. L'èxit en aquests objectius pot portar a l'adopció d'estratègies amb metes més ambicioses. Altrament, la derrota definitiva en la defensa civil noviolenta no es dona mai mentre la població i la societat sobrevisquin. El cas de la lluita noviolenta improvisada a Txecoslovàquia n'és un exemple. La invasió per les forces del Pacte de Varsòvia el 1968-1969 i la caiguda subsegüent del lideratge de Dubček van anar seguides d'un període dur sota el règim de Husak. Els partidaris de la llibertat van ser desacreditats i empresonats, com alguns signataris de la Carta 77. Tanmateix, cap a les acaballes del 1989, el moviment no-violent popular es va reprendre, i aquesta vegada va forçar la caiguda del domini comunista i la restauració dels drets polítics a Txecoslovàquia.

Durant les lluites noviolentes probablement hi haurà períodes considerables en què els defensors hauran obtingut èxits parcials, però també hauran sofert alguns revessos. En aquests moments, és molt important que reconeixin plenament els seus assoliments i punts forts. Com ha succeït de vegades en lluites noviolentes del passat, la gent ha lluitat bé i ha obtingut guanys notables però, com que no han aconseguit tots els seus objectius, han cregut que havien estat derrotats. Per tant, han perdut

l'ànim i han deixat que la seva resistència es marqués o s'esfondrés. El que han fet en realitat ha estat capitular, de manera que s'han vençut ells mateixos. Això cal evitar-ho en la defensa civil noviolenta.

En el curs d'una lluita, els defensors civils poden valorar l'èxit que han obtingut fins aquell moment abordant les preguntes següents:

- Fins a quin punt els defensors civils han mantingut, afeblit o enfortit la seva voluntat de resistir?
- Fins a quin punt les diverses persones i grups entre els atacants han mantingut, afeblit o enfortit la seva voluntat de continuar l'atac i perseguir els objectius originals?
- Fins a quin punt les institucions independents (nodes de poder) de la societat defensora han mantingut, perdut o augmentat la seva capacitat per lluitar i negar als atacants les fonts de poder que necessiten?
- Fins a quin punt els defensors i els atacants, respectivament, han demostrat bon criteri estratègic o ineptitud, i han deteriorat o millorat els seus criteris estratègics?
- Fins a quin punt els defensors civils han incrementat la seva aptitud per oposar no-cooperació i desafiament, la seva capacitat d'acció disciplinada i la seva facultat per complir els requisits d'eficàcia en la lluita noviolenta?
- Fins a quin punt la població, els agents repressors i els administradors dels atacants han experimentat una moral alta, suport i ajuda activa a l'atac o, en canvi, han experimentat una moral baixa, dissenyiment, manca de fiabilitat o oposició a l'atac?
- Fins a quin punt, respectivament, els amics internacionals i els socis polítics o econòmics necessaris dels atacants i dels defensors han continuat les seves relacions anteriors, han ofert suport, o bé han desaprovat les seves accions i han retirat la cooperació?
- Fins a quin punt els defensors han mantingut la seva capacitat d'autonomia i l'aptitud de cobrir les seves necessitats econòmiques?

- Fins a quin punt les mesures de manipulació i repressió dels atacants han reeixit o han estat ineficaces per aturar la defensa i guanyar els objectius dels assaltants? ¿O han intensificat de fet la resistència dels defensors, han aixecat oposició en el mateix terreny dels atacants i han provocat la intervenció internacional?
- Fins a quin punt els defensors han continuat o, fins i tot, intensificat la seva resistència davant la repressió i les brutalitats?
- Fins a quin punt s'han assolit els objectius originals dels atacants (econòmics, polítics, ideològics o d'un altre signe)?
- Quin bàndol porta la iniciativa en el conflicte?

Quan les respostes a aquestes preguntes indiquen que els defensors han obtingut alguns guanys però també han experimentat algunes pèrdues, és l'hora de prendre mesures correctores per acréixer les seves possibilitats d'èxit. Han d'adoptar els passos següents: mantenir i ampliar la seva força social; identificar i aplicar les seves influències més rellevants i efectives sobre els atacants; millorar el seu criteri estratègic; centrar la resistència en els punts febles dels assaltants, i actuar amb ponderació, valentia i tenacitat.

Els criteris per avaluar els resultats finals d'una lluita de defensa civil noviolenta van més enllà de determinar si els atacants han quedat físicament destruïts o han capitulat davant d'unes forces armades superiors. Si una lluita de defensa civil noviolenta concreta ha tingut èxit s'hauria de determinar a través de les respostes a preguntes com aquestes:

- Els defensors han continuat negant la legitimitat del règim dels agressors i mantenint la fe en els seus principis i en el dret a escollir el seu sistema i les seves pròpies polítiques?
- Els defensors han mantingut l'autonomia de la seva societat i han cobert les seves necessitats, malgrat una ocupació o un règim usurpador?
- Els atacants han assolit els seus objectius (econòmics, polítics, ideològics o d'un altre signe) o els han negat, i fins a quin punt?

- Els atacants han guanyat o perdut suport internacional important?
- S'ha mantingut o s'ha alterat la voluntat dels atacants de continuar l'atac?
- Els defensors han impedit l'establiment i la consolidació d'algun tipus de govern substituït?
- S'han retirat o desintegrat les forces dels atacants?
- És probable que els atacants emprenguin aventures semblants en el futur?
- Ha sobreviscut el règim dels atacants o ha estat substituït?

No totes les lluites de defensa civil noviolenta acabaran amb un èxit o un fracàs clar, mesurat per aquests criteris. Més aviat, com s'ha exposat en el capítol 3, de vegades es donen diversos graus d'èxit i de fracàs.

El factor més important per tal que la defensa civil noviolenta assoleixi l'èxit és que la societat atacada pugui mantenir la seva autodirecció i autonomia, fins i tot amb la presència de potencials governants despietats que tenen el suport de tropes hostils. Aquesta capacitat depèn de la força i la resolució de la població i dels grups i institucions de la societat (els nodes de poder de què s'ha parlat en els capítols 2 i 3).

La força per obstruir els objectius dels atacants pot adoptar una sèrie de formes diverses. Les següents en són només uns quants exemples: els intents dels assaltants d'obtenir legitimitat per a un règim nou són obstruïts i la població roman lleial al sistema constitucional anterior a l'atac; l'esforç per imposar un govern nou fracassa, per tal com és impossible simplement utilitzar l'administració i les forces de l'ordre anteriors; els òrgans del govern continuen aplicant les polítiques i les lleis legítimes i es neguen a imposar els substituïts dels atacants; la societat en conjunt isola i fa cas omís a l'administració o als òrgans nous creats pels agressors; una premsa lliure *de facto* continua funcionant malgrat la censura i les prohibicions dels atacants; les cadenes de ràdio i televisió a favor de la resistència continuen emetent des d'emissores ocultes o des de països veïns solidaris; els intents de controlar organitzacions religioses topen amb el

desafiament massiu dels òrgans religiosos i de la població de creients; els intents de prohibir qualsevol oposició política són rebuts amb un major interès polític i més activitats entre la població, amb una multiplicació de grups polítics actius; els intents de substituir organitzacions professionals i sindicats independents tenen com a resultat la seva persistència vigoritzada, de manera que esdevenen òrgans de resistència més forts; altres organitzacions socials, que van des d'associacions de jardineria fins a clubs esportius, es converteixen en centres políticament rellevants de comunicació i d'activitat lleials als principis de la societat; els afanys d'aprofitar l'economia per servir els nous dirigents són contraproductius, per tal com vagues, boicots, ineficàcia deliberada i alentiment redueixen tant la quantitat com la qualitat dels productes i al mateix temps incrementen els costos de provar de fer que l'economia funcioni per als atacants, molt més enllà dels guanys que puguin obtenir. Aquests exemples es podrien multiplicar molt més...

En resum, els defensors civils demostren ser capaços d'obstruir l'establiment de controls sobre la societat; d'impedir un govern col·laboracionista o substitut efectiu; de derrotar els objectius polítics, econòmics, ideològics o d'un altre signe dels atacants; al mateix temps que incrementen els costos dels intents dels agressors més enllà de qualsevol nivell acceptable.

En determinades circumstàncies –no sempre– els atacants es poden trobar que les seves tropes i els seus funcionaris es mostren cada cop més desencisats amb l'aventura i amb els papers personals que hi fan. Col·laboradors que han ajudat els assaltants en el passat poden penedir-se, esdevenir poc de fiar i, fins i tot, unir-se a la resistència a mesura que la situació canvia i que es converteixen en objectius d'activitats especials per tal de deixar de col·laborar. Fins i tot la població d'origen dels atacants pot començar a dissentir de mica en mica i oposar-se a l'aventura. Membres de la comunitat internacional poden censurar cada vegada més l'atac, i després passar de la censura oral a l'acció internacional, que podria incloure sancions econòmiques, polítiques i diplomàtiques.

Quan es produeixi alguna combinació d'aquests esdeveniments, l'atac s'haurà dissolt, i la societat atacada veurà recobrats la seva independència i el seu tipus de vida escollit.

NOTES

Aquest capítol s'inspira en gran mesura en: Gene Sharp, «Civilian-based Defense: A New Deterrence and Defense Policy». L'article va ser inicialment encarregat per a la UNESCO i posteriorment publicat a: Woshikazu Sakamoto (editor), *Strategic Doctrines and Their Alternatives* (Nova York: Gordon and Breach, 1987), p. 227-262. Un debat relacionat amb aquests principis estratègics en un context europeu occidental es troba a: Gene Sharp, *Making Europe Unconquerable* (Londres: Taylor & Francis, 1985, i Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986).

Per a un debat relacionat amb la «defensa avançada», vegeu: Sharp, *Making Europe Unconquerable* (segona edició americana), p. 60-61.

Per a més informació sobre els problemes d'emprar el sabotatge dins d'un moviment noviolent, vegeu: Gene Sharp, *The Politics of Nonviolent Action* (Boston: Porter Sargent, 1973), p. 608-611.

Per a un debat sobre la funció de la ràdio en els moviments de resistència, vegeu: H. Gordon Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976), p. 777-778. Vegeu també: Joseph Wechsberg, *The Voices* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1969).

Sobre la vaga de protesta a Txecoslovàquia, vegeu: Skilling, *Czechoslovakia's Interrupted Revolution*, p. 775.

Les citacions sobre els canvis en les polítiques nazis contra la població a la Unió Soviètica ocupada són d'Alexander Dallin: *German Rule in Russia, 1941-1945: A Study of Occupation Policies* (Nova York: St. Martin's Press, 1957, i Londres: Macmillan, 1957), p. 218, 497 i 550. També s'hi parla de les actituds i les intencions nazis envers els europeus de l'Est.

Per a un assaig introductori sobre l'experiència de l'Holocaust, vegeu: Gene Sharp, «The Lesson of Eichman. A Review-Essay on Hannah Arendt's *Eichman in Jerusalem*», a *Social Power and Political Freedom* (Boston: Porter Sargent, 1980). Per a uns estudis rellevants sobre el genocidi, vegeu, entre d'altres: Gerald Reitlinger, *The Final Solution: The Attempt to Exterminate the Jews of Europe 1939-1945*

(Nova York: A. S. Barnes, 1961); Raul Hillberg, *The Destruction of the European Jews* (Chicago: Quadrangle Books, i Londres: W.H. Allen, 1961, i edició revisada, Nova York: Holmes and Meier, 1985); Nora Levin, *The Holocaust: The Destruction of European Jewry 1933-1945* (Nova York: Schocken Books, 1973); Helen Fein, *Accounting for Genocide* (Nova York: Free Press, i Londres, Macmillan, 1979).

El terme «*blitzkrieg* noviolenta» va ser introduït per Theodor Ebert.

El debat sobre la distinció entre «resistència general» i «resistència organitzada» va ser incitat per Lars Porsholt. Vegeu: Lars Porsholt, «On the Conduct of Civilian Defence», a T. K. Mahadevan, Adam Roberts i Gene Sharp (editors), *Civilian Defence: An Introduction* (Nova Delhi: Gandhi Peace Foundation, i Bombai: Bharatiya Vidya Bhavan, 1967), p. 145-149.

El terme «microresistència» va ser introduït pel professor Arne Naess. Vegeu: Arne Naess, «Non-military Defence and Foreign Policy», a Adam Roberts, Jerome Frank, Arne Naess i Gene Sharp, *Civilian Defence* (Londres: Peace News, 1964), p. 42.

5. Cap al transarmament

Lluita noviolenta improvisada i defensa civil noviolenta

La defensa civil noviolenta s'està desenvolupant com una política a investigar, a tenir en compte i adoptar amb antelació a les crisis de defensa. Per poder utilitzar-la, aquesta política requereix la preparació i formació de la població. Tanmateix, és probable que s'esdevinguin crisis de defensa en països que encara no han adoptat aquesta política. Quan la rendició i submissió a l'agressió són inacceptables, i resulta evident que les respostes militars són inútils o suïcides, amb tota probabilitat continuaran donant-se casos de lluita noviolenta improvisada contra cops d'estat i invasions.

Tot i la manca de preparació anticipada, és probable que les lluites futures siguin més sofisticades que les que s'han esbossat en el capítol 1. Les raons per pensar-ho són dobles: els coneixements generals sobre els mecanismes de l'acció noviolenta i la defensa civil noviolenta s'estan estenent ràpidament i un nombre creixent de països han tingut una experiència directa de l'ús de la lluita noviolenta amb fins diversos.

Ara bé, la lluita noviolenta improvisada per defensar-se no és pas defensa civil noviolenta. En la majoria de casos, la resistència noviolenta improvisada serà notablement més feble que una política de defensa civil noviolenta ben preparada, perquè mancarà dels avantatges de la preparació i planificació. Per exemple, sense preparació no hi haurà efecte de dissuasió, el qual, per ell mateix ja podria impedir un atac. A més, les aptituds, la formació, la perspicàcia estratègica i els recursos que es poden adquirir durant anys de planificació i preparació mancaran en una lluita improvisada.

Per consegüent, la planificació i la preparació fan que la lluita noviolenta per la defensa sigui notablement més eficaç (com és anàlogament cert en els esforços militars). És probable que entre els resultats de la preparació hi hagi els següents: desenvolupament d'un efecte de desencoratjament i de dissuasió; valoració i planificació estratègiques; preparació actitudinal (per evitar confusió, por i incertesa); formació a través de les institucions de la societat, funcionaris, policia, resta de forces armades i òrgans governamentals per recórrer a la no-cooperació i el desafiament en cas d'atac; formulació de plans de contingència; emmagatzematge de material, aliment, aigua, mitjans d'energia, comunicació i altres recursos, i establiment d'organitzacions especialitzades en estratègia de defensa civil noviolenta.

En combinació amb la planificació i preparació, la difusió de publicacions generals (i altres instruments de comunicació com cassets i vídeos) i de pamflets i manuals específics (que afecten el transport, els mitjans de comunicació, les escoles, els òrgans religiosos, el treball, els negocis i similars) ajuda a divulgar coneixements sobre com impulsar una defensa civil noviolenta eficaç. Això possibilitaria que la lluita continués dins dels requisits de la lluita noviolenta i els plans estratègics definits, com un component suplementari de polítiques predominantment militars o bé com la seva política fonamental de dissuasió i defensa.

Motius per dur a terme la defensa civil noviolenta

En la majoria de casos, els motius per posar en pràctica la defensa civil noviolenta serien els mateixos que els de la gent que ha lluitat en guerres i que ara dona suport a la defensa militar. La gent lluita per defensar el propi país perquè l'estimen, aprecien la seva independència i volen preservar el seu mode de vida (encara que també poden desitjar millorar la seva societat). La gent està disposada a lluitar perquè creu que és el seu deure moral, patriòtic o religiós. Si bé les persones poden estar

contentes de discutir entre elles sobre política, política social i fins i tot principis fonamentals, és probable que s'uneixin en la convicció que no permetran que cap govern extern ni cap grup intern de dictadors en potència els domini.

Tots aquests són motius de pes per participar en la defensa civil noviolenta. Com en les guerres militars, aquests motius polítics i socials es combinen sovint amb altres de personals i individuals. Entre ells, s'hi poden incloure el desig de canviar la situació en la pròpia vida, esdevenir important, ajudar a defensar la família i els amics propis, i demostrar valentia, iniciativa i predisposició a sacrificar-se pels altres. A més, la part minoritària de la població, que per raons personals, ètiques o religioses no ha donat suport o s'ha oposat a mesures violentes, probablement podrà participar de ple en la defensa civil noviolenta. D'altra banda, en la defensa civil noviolenta tots els grups d'edat i els dos sexes poden participar en els diversos aspectes de la lluita noviolenta. Els seus motius i les seves ganes de participar-hi es poden complir perquè la naturalesa de la defensa els permet a tots fer-hi papers destacats.

Tanmateix, per tots els membres de la població una raó principal per donar suport i participar en aquesta política defensiva serà el reconeixement de la capacitat i el poder de la defensa civil noviolenta per combatre l'agressió i els cops interns. Aquest reconeixement contribuirà a inspirar la població en conjunt per dur a terme la lluita defensiva amb ànim, resolució i tenacitat.

Calen canvis fonamentals com a condició prèvia per a la defensa civil noviolenta?

Diversos intel·lectuals han sostingut, de vegades, que la lluita noviolenta massiva és impossible per tota una sèrie de raons grandiloqüents. Entre elles s'hi ha inclòs la genètica, les pràctiques de criança, la cultura, els condicionaments socials, el tipus de sistema educatiu, els models

familiars i els rols sexuals, les doctrines religioses acceptades o el sistema polític dominant.

Totes aquestes «raons» per a la impossibilitat de la lluita noviolenta massiva –i, en conseqüència, d'una política de defensa civil noviolenta– es poden descartar amb vista a aquest debat: la lluita noviolenta massiva existeix i, per tant, és possible. Algunes de les «raons» esgrimides estan relacionades amb propostes per millorar la societat humana i les vides individuals. Els mèrits de tals propostes s'haurien de considerar per separat sense confondre'ls amb els requisits de la lluita noviolenta i una política de defensa civil noviolenta.

Tanmateix, alguns intel·lectuals assenyalen encara que calen canvis fonamentals en els éssers humans o en el món abans que una política de defensa civil noviolenta esdevingui realista. De tant en tant, però molt menys sovint que en el passat, algú que no ha estudiat curosament la defensa civil noviolenta dirà de fet: «Bé, això està molt bé en un món ideal, i quan comenci a funcionar donaré suport a aquest tipus de defensa.»

Aquests analistes amistosos volen dir sovint que, abans que una defensa civil noviolenta sigui realista, s'ha d'haver donat un dels tres canvis fonamentals: (1) la «naturalesa humana» ha canviat de manera que la gent és més amable i servicial, (2) la situació internacional s'ha transformat tant que els sistemes militars han desaparegut, o (3) el sistema social ha sofert una transformació profunda que ha generat una justícia social i una igualtat més grans (presumiblement suprimint les «causes» de les guerres). Tot i que seria molt desitjable atènyer aquests canvis (per més improbables que siguin), cap d'ells no és un requisit previ per posar en pràctica la defensa civil noviolenta. Al contrari, sabem que la lluita noviolenta ha funcionat en el «món real» durant segles, potser fins i tot mil·lennis. També sabem que aquesta tècnica ja s'ha improvisat per defensar-se d'atacs hostils. Tot i això, fixem-nos amb més atenció en tres dels arguments que sostenen que es necessita un canvi fonamental en la gent o en la societat per tal que una defensa civil noviolenta esdevingui realista.

Cal un canvi de «naturalesa humana»?

Sociòlegs, antropòlegs, psicòlegs, filòsofs i teòlegs –com també tots els altres– no estem d'acord sobre el que és la «naturalesa humana» i el que preferiríem que fos. Tanmateix, tots aquests debats fascinadors (o avorrits) són irrelevants. No es necessita cap canvi en la naturalesa dels éssers humans perquè masses de gent facin servir la lluita noviolenta.

La veritat és que, contràriament a les idees errònies de la gent, la lluita noviolenta s'ha donat molt extensament al llarg de la història humana i l'han protagonitzat éssers humans almenys tan imperfectes com ho som ara nosaltres. La capacitat de resistir sense violència no resideix necessàriament en l'altruisme, en la fe en l'amor, en parar l'altra galta o en el desig d'«abnegació» per erradicar el mal.

La lluita noviolenta rau en una tendència humana –manifestada també en molts animals domesticats (que inclouen no solament el mul sinó també els gossos i gats que tenim a casa)– a ser tossuts, a persistir a fer allò que és prohibit i a negar-se a fer allò que s'ha manat. Aquesta vena obstinada es pot observar fàcilment en els infants d'avui dia. (També podríem recordar que nosaltres vam fer molts d'aquests actes quan érem joves... o que potser encara els fem!) Sortosament, també som capaços de treballar junts i, fins i tot, de ser altruistes; però la tossuderia humana està molt estesa i és sovint un component valuós de la nostra personalitat. És la base psicològica més essencial de la resistència noviolenta. La lluita noviolenta és simplement l'aplicació col·lectiva de la tossuderia humana amb fins socials, econòmics o polítics.

Cal un canvi en el sistema internacional?

Passar de la defensa militar a la defensa amb mitjans civils no requereix tampoc cap transformació prèvia del sistema internacional, la desaparició d'amenaques militars ni l'adopció universal d'aquesta política. És probable que les amenaces a la seguretat de nombroses nacions continuïn en el futur. Els conflictes al voltant dels recursos naturals, la influència política regional, ideologies, geografia, models socioeconòmics de des-

envolupament i similars no desapareixeran de l'escena internacional. Aquesta realitat és una de les raons per a l'elaboració i la consideració d'una política de defensa civil noviolenta. Totes les societats haurien de tenir la capacitat de contenir, dissuadir i vèncer els atacs en un món ple de conflictes amb mitjans que, per si mateixos, no amenacin la població amb anys de contesa paramilitar o amb una anihilació massiva i ràpida.

La defensa civil noviolenta pretén abordar aquesta realitat: està concebuda per enfortir la capacitat de dissuasió i defensa real de la societat. Per tant, no hi ha motius per esperar a adoptar-la fins que ho hagin fet els enemics potencials, no més dels que els governs han esperat a adoptar armes militars noves i més potents fins que els seus enemics les han aconseguit primer. Un canvi bàsic del «sistema d'armes» militar a l'arsenal de la defensa civil noviolenta només succeirà quan s'entengui que les noves armes noviolentes són almenys tan potents com les antigues.

Cal un canvi en el sistema social?

Determinats defensors, com també crítics, de la defensa civil noviolenta han argumentat que l'adopció i aplicació efectiva d'aquesta política requeririen la transformació prèvia del sistema social cap a una democràcia, igualtat i descentralització de poder notablement més grans. Han sostingut –generalment des de determinats principis ètics o plantejaments ideològics (com ara socialistes, anarquistes o pacifistes)– que només una «societat justa» o una «societat noviolenta» es pot defensar amb mitjans noviolents. Aquests crítics no esmenten gairebé mai indicis històrics que sostinguin els seus arguments.

Com demostren els exemples del capítol 1, la lluita noviolenta improvisada s'ha utilitzat amb un èxit moderat per defensar societats «imperfectes» d'atacs interns i externs. Aquestes societats de vegades contenien injustícies socials, domini de classe, heterogeneïtat ètnica o lingüística i, fins i tot, conflictes interns extrems. Això es va demostrar a Alemanya durant la dècada de 1920. No es pot dir que la República de Weimar fos una societat socialment harmoniosa, però oficialment va uti-

litzar la no-cooperació improvisada i el desafiament noviolent tant contra el *putsch* de Kapp del 1920 com contra la invasió i ocupació franco-belgues del 1923. La reiterada incidència de la lluita noviolenta a moltes parts del món en unes circumstàncies molt adverses, i de vegades contra agressors externs, camarilles militars i dictadures internes, evidencia que l'ús intencionat d'aquest tipus de defensa és possible en el futur.

Si bé l'harmonia social, una major justícia social i una democràcia dinàmica afavoririen més l'ús i l'èxit d'una política de defensa civil noviolenta, aquestes condicions no són requisits previs. La defensa civil noviolenta no requereix unes condicions socials ideals per a la seva adopció i pràctica.

Alguns radicals socials estan disposats a acceptar que la defensa civil noviolenta és possible, però sostenen que defensar l'ordre social existent per qualsevol mitjà és poc desitjable. Aquesta gent i aquests grups poden estar tan insatisfets amb la societat existent, la seva transgressió de determinats ideals, les seves injustícies i els diversos tipus d'opressió, que s'irritarien amb la idea d'haver de defensar el govern i el sistema que han censurat prèviament. El seu propòsit no ha estat preservar aquell sistema, sinó transformar-lo o substituir-lo, per tal d'assolir una major llibertat política, una democràcia més vigorosa o un sistema social i econòmic més just. Hi ha, però, bons motius perquè fins i tot aquests crítics radicals donin suport a una política de defensa civil noviolenta.

Quan la societat és atacada per aquells qui volen imposar una dictadura nacional o estrangera, és la responsabilitat i l'oportunitat de fins i tot els partidaris més radicals del canvi social cridar a la defensa de la societat imperfecta atacada. Un requisit previ per fer que una societat sigui millor és evitar que l'empitjorin.

Després d'una defensa civil noviolenta reeixida, hi haurà oportunitats perquè els partidaris del canvi guanyin suport a les seves propostes. La població d'aquell país, després d'experimentar el seu propi poder, estarà en una situació més forta per aconseguir el canvi social intern d'una manera noviolenta. També els grups radicals poden haver adquirit una major credibilitat gràcies a la seva participació vigorosa en la lluita

civil contra els atacants, al contrari que si haguessin intentat aprofitar la situació només per fomentar els propis avantatges partidistes, com determinats grups polítics han fet en el passat.

Si bé algunes societats molt imperfectes han estat defensades per una lluita noviolenta improvisada, això no implica que les condicions socials i polítiques no tinguin res a veure amb l'eficàcia de la defensa civil noviolenta. Hi ha una relació entre la naturalesa de la societat que es vol defensar i la capacitat de la defensa civil noviolenta per fer-ho. Això obeeix a dos motius. En primer lloc, la intensitat de la voluntat popular de defensar la societat i el nombre de col·laboradors potencials poden ser determinats en gran manera pel grau en què la gent està satisfeta amb l'ordre social existent. En segon lloc, la distribució del poder a través de les institucions de la societat (els nodes de poder) augmentaria la resiliència de la societat i la seva capacitat de defensa. Per consegüent, una part important de la preparació a llarg termini per a la defensa amb mitjans civils consistiria a millorar la qualitat de la democràcia i la justícia dins la societat.

Alguns especialistes militars (com el difunt historiador militar d'Oxford, el professor Norman Gibbs i el difunt Honorable Alastair Buchan, que va fundar l'Institut d'Estudis Estratègics de Londres) eren de l'opinió que els preparatius per a la defensa civil noviolenta exigirien que la societat adoptés mesures per descentralitzar el poder dins la societat normal en temps de pau. No posaven objeccions a això, i entenien que tals mesures tenien un mèrit independent, però adduïen que s'havia de reconèixer tals corol·laris polítics i socials per a l'adopció de la política.

Fins i tot quan no es prenen mesures per eliminar les injustícies i repartir el poder dins la societat, encara pot ser possible una lluita noviolenta eficaç. Això pot succeir si la població atacada experimenta una efusió de patriotisme i una convicció generalitzada que cal derrotar els atacants per tal d'abordar els problemes nacionals en una data posterior. De fet, la lluita de defensa amb mitjans civils pot ajudar la població a adquirir l'autoconfiança i autosuficiència necessàries per accelerar la democratització de la societat després de la crisi de defensa.

Això no implica, però, que tots els sistemes polítics puguin ser defensats amb èxit per la lluita noviolenta. El cas negatiu més clar és el de dictadures extremes. Es tracta de règims que han suscitat un odi intens entre la població i que han restringit severament o abolit les institucions independents d'una societat, que podrien servir de nodes de poder per mobilitzar i dirigir la defensa civil noviolenta. És improbable que aquests règims trobin entre la seva gent la voluntat o la capacitat d'aquest tipus de lluita de defensa.

No obstant això, fins i tot la gent que viu sota règims fortament opressius podria improvisar una lluita noviolenta contra atacants externs. Si la població tingués prou aversió als agressors, la gent podria mobilitzar-se per defensar el seu dret a l'autodeterminació. Així, una invasió d'una societat dominada per un sistema autoritari podria provocar una lluita de defensa noviolenta improvisada, entusiasta i efectiva, en benefici del país en comptes del govern. En el procés de lluita es podrien fundar noves institucions independents, les quals serien al mateix temps òrgans per defensar i reorganitzar el sistema polític anterior. Llavors aquesta mobilització popular podria portar a una major participació en la vida política, la construcció d'institucions autònomes addicionals, i una modificació important o la substitució del sistema precedent.

D'altra banda, les autoritats d'una societat fortament centralitzada podrien avançar intencionadament cap a la descentralització i la democràcia (tal com ho demostren els esdeveniments a la Unió Soviètica sota el poder de Gorbaxov i a Espanya). Aquest règim reformat, si es comprometés de debò amb el canvi fonamental, fins i tot podria preveure la introducció d'elements d'una política de defensa civil noviolenta. Aleshores aquell govern podria actuar per iniciativa pròpia, potser amb l'estímul o el suport d'un públic insatisfet, per resoldre greuges populars, descentralitzar institucions, incrementar la participació política del poble en la presa de decisions, i desenvolupar un desig i una capacitat populars de defensar la societat i les seves llibertats creixents a través de la lluita civil. Això podria ser especialment important per impedir un possible

cop d'estat per partidaris de la línia dura entre el partit governant, la policia política i les forces armades.

Excepte allí on s'especifiqui clarament, s'entén en la resta d'aquest volum que parlem de la consideració de la defensa civil noviolenta dins d'un sistema polític que té pretensions raonables de ser qualificat de democràcia.

Un plantejament multipartidista de la consideració de la política

Si el sentit d'una possible política de defensa amb mitjans civils es presenta partint de la seva utilitat potencial –sense bagatge ideològic–, aquesta política podria rebre el suport generalitzat de tot l'espectre polític d'una societat democràtica. Per fer una consideració justa de la política sobre els seus possibles mèrits, és molt important que la presentació i l'avaluació de les propostes de defensa civil noviolenta es facin d'una manera «multipartidista». Aquesta política no s'ha de vincular a cap grup o punt de vista polític o ideològic concret. Ara bé, malgrat que països, grups polítics i similars puguin sostenir raonablement que aquesta política és del tot compatible amb els seus propis ideals o ideologia, i fins i tot és requerida per ells, no haurien de pretendre tenir-ne l'exclusivitat. En línies generals, una defensa civil noviolenta s'acceptarà millor si la fa encertada i atractiva per a grups i individus que tinguin una gran diversitat d'opinions polítiques i d'actituds diverses sobre la defensa i les guerres.

És molt important que cap moviment pacifista ni cap organització política radical s'identifiqui com el principal defensor de la defensa civil noviolenta. Ni tampoc s'hauria de presentar aquesta nova política de manera que puguin allunyar els conservadors i els membres del sector de defensa existent o dels grups i les institucions que assumeixin la responsabilitat d'executar aquesta política en el futur.

Tots els sectors de la societat haurien de tenir papers importants no solament en l'estudi i l'avaluació de la defensa civil noviolenta, sinó també en la preparació d'aquesta política i la seva aplicació. De fet, és imprescindible que nombrosos sectors de la societat participin en l'adopció d'aquesta política. Una defensa civil noviolenta ha de basar-se sobre un ampli consens nacional perquè ha de ser aplicada per la població general i les institucions de la societat, no només per unes forces especials. Un consens i solidaritat d'aquest tipus no es poden bastir sobre plantejaments purament partidistes. Els crítics acèrrims de la política de defensa present d'una societat han d'unir-se amb els seus partidaris fervents per obrir una recerca i un debat rigorosos sobre les noves propostes de defensa civil noviolenta.

Un plantejament no partidista i constructiu, que no esborri ni passi per alt les diferències polítiques importants dins la societat, voldrà incorporar les diverses perspectives en l'elaboració i adopció de la defensa civil noviolenta. Suposem, per exemple, que la proposta de política immediata consisteix a integrar només un petit component de mitjans civils als preparatius de defensa, predominantment militars, existents en la societat. Grups partidaris de l'adopció plena de la defensa civil noviolenta donarien suport a aquest component limitat amb l'excusa que, com més s'apregui, la confiança pública en la defensa civil noviolenta probablement creixerà, amb la qual cosa la transició total a aquesta política esdevindrà en algun moment una possibilitat política seriosa. D'altra banda, els partidaris actuals de les polítiques militars existents podrien donar un suport sincer a la incorporació del petit component de mitjans civils, ja que afegiria una capa addicional de dissuasió i defensa a la posició militar existent. Algunes d'aquestes persones també podrien confiar, i esperar, que l'acceptació d'aquell petit component de mitjans civils tancarà el debat!

Una decisió futura sobre si ampliar l'inicialment petit component de defensa civil noviolenta, o avançar amb el temps cap a l'adopció completa, podria basar-se aleshores en part en els mèrits revelats per un compo-

nent existent de defensa civil noviolenta i per la investigació posterior i els estudis polítics de les seves capacitats. Llavors, l'ampliació del component de defensa civil noviolenta podria esdevenir més raonable en la mentalitat de la majoria de la gent: l'opció en un altre temps impensable es pot convertir gradualment en l'opció òbvia i realista.

La decisió final sobre rebutjar, conservar o adoptar del tot aquesta política vindrà determinada pel grau en què la defensa civil noviolenta es consideri adequada per dissuadir i defensar-se contra cops interns i agressions externes. Aquest llibre es basa en l'assumpció que cap país no renunciarà permanentment a les seves opcions militars a no ser que tinguï una confiança merescuda en una política de defensa civil noviolenta avançada i viable.

En la majoria de situacions, difícilment es podria arribar a l'adopció d'una postura de defensa nova sense la participació del sector de defensa existent en la societat. L'evidència preliminar de l'addició de components de resistència noviolenta a les polítiques de defensa de Suècia, Àustria, Suïssa i Iugoslàvia indica que la participació dels ministeris de defensa en la consideració i elaboració d'una defensa civil noviolenta és possible i alhora constructiva. Personal i institucions militars s'han implicat també en estudis seriosos d'aquesta política a Noruega, Finlàndia i alguns altres països.

Podria haver-hi excepcions a la implicació de l'exèrcit en la consideració i adopció de la defensa civil noviolenta: un país acabat d'independitzar-se pot mancar de forces armades, un país pot haver estat permanentment desmilitaritzat per tractat internacional, o la situació geopolítica i les realitats militars podrien excloure la construcció d'una capacitat militar efectiva. Es pot donar una altra excepció en els casos en què les forces armades han actuat principalment com a agents per imposar dictadures sobre la població. En determinades situacions revolucionàries, aquestes organitzacions militars poden haver estat derrotades del tot i haver-se dissolt. En pràcticament totes les altres situacions, però, cal un plantejament «multipartidista». Aquest plantejament ha de travessar

obstacles partidistes i alineacions polítiques tradicionals. També ha d'implicar els diversos partits polítics de la societat, institucions tradicionals de defensa militar i organitzacions no governamentals; en resum, totes les institucions estatals i no estatals de la societat i la població en general.

El procés de transarmament

El procés de passar de la defensa amb mitjans militars a la defensa civil no violenta s'anomena «transarmament». I això no és el mateix que «desarmament», si s'entén aquest terme com la reducció o l'abandó de la capacitat defensiva. En comptes d'això, el transarmament és el procés de canviar el tipus d'«armament» d'un que confia en les forces i les armes militars a un altre que depèn del fet que tota la població utilitzi les armes psicològiques, socials, econòmiques i polítiques que s'han esbossat en el capítol 3.

Aquest debat suposa que el transarmament procedirà d'acord amb decisions preses democràticament en les quals el govern tingui un paper fonamental tant en l'opció de defensa civil no violenta com en els seus preparatius. Ara bé, això no ha de ser un patró universal, i és improbable que els plans governamentals fets sense el suport i la participació de la societat siguin sòlids o s'executin eficaçment.

En alguns casos, sobretot quan les qualitats democràtiques del govern són limitades, grups i institucions socials poden iniciar els preparatius per a la defensa civil no violenta abans o en paral·lel amb l'avaluació i la presa de decisions del govern. Les recomanacions d'institucions no estatals, entre les quals hi ha grups professionals, es podrien estudiar per determinar si es podien integrar en un pla general que servís de base per a una política adoptada pel govern. En la majoria de casos, però, és més probable que les iniciatives governamentals precedeixin la iniciativa de les institucions no estatals i forneixin el marc general per desenvolupar plans més específics.

Òbviament, el procés, l'ocasió, l'abast i el moment oportú del transarmament variaran molt d'una situació a una altra. Dependran de manera notable de les circumstàncies i les capacitats de les polítiques actuals. Però encara més importants seran el grau de coneixement de la defensa civil no violenta i la valoració de la seva capacitat per dissuadir i defensar-se amb èxit contra atacants potencials.

En la majoria de casos, la defensa civil no violenta no es podrà adoptar ràpidament per substituir del tot la defensa militar. Atesa la complexitat de transformar un sistema de defensa de nacions senceres i la naturalesa relativament no provada d'una política de defensa civil no violenta, la ràpida substitució de defenses militars és pràcticament impossible. Alguns dels arguments segons els quals és possible un abandó brusc dels sistemes militars s'han extret de premisses falses. Entre elles, s'hi inclou la idea que un canvi com aquest es podria aconseguir amb una conversió en massa al pacifisme, o que el canvi es produiria de manera «natural» arran de l'ús de resistència no violenta amb altres finalitats, o que una revolució social eliminaria la necessitat de l'exèrcit. Tanmateix, no hi ha indicis històrics que la transició a la lluita no violenta en defensa tingui cap probabilitat d'esdevenir-se a partir de conversions individuals en massa a la no violència religiosa. Ni es donarà tampoc un canvi a la defensa civil no violenta com la conseqüència natural de l'ús de la resistència no violenta per assolir l'alliberament del domini extern o d'una dictadura interna, com demostra l'experiència de l'Índia, l'Iran i altres llocs. Tampoc no començarà a existir una política de defensa civil no violenta simplement com a resultat d'una revolució que pretén establir un ordre social nou en què l'opressió i l'explotació de classe —presumptes causes de sistemes militars— no existeixin, tal com ho demostra l'evidència de Rússia, la Xina, Cuba, el Vietnam i Nicaragua.

Les transicions ràpides són poc desitjables en la majoria de situacions, perquè els canvis sobtats a una defensa civil no violenta no es poden planificar bé; de fet, podrien ser fatals. Sense una preparació adequada, global i competent, la política de defensa civil no violenta, quan es posés a prova, segurament seria poc més eficaç que la resistència no violenta

improvisada. Els consegüents esforços defensius mal preparats estarien especialment subjectes a punts febles i una possible derrota. Una resistència mal preparada, incompetent i ineficaç, practicada sota el nom de defensa civil noviolenta, podria desacreditar la política sencera.

És probable que la defensa civil noviolenta s'adopti, més o menys, sobre la mateixa base segons la qual s'accepten les innovacions en polítiques militars. Els nous conceptes i sistemes d'armes s'han d'entendre com a millores respecte a assumpcions, plans i armes de defensa del passat. La majoria de països interessats en aquesta política adoptaran un enfocament progressiu, incorporant i provant lentament components de defensa civil noviolenta en les seves posicions defensives globals predominantment militars. Aquests components poden pretendre fornir opcions polítiques per a contingències especials o proporcionar una capacitat defensiva complementària per a tasques que no es cobreixen de cap altra manera.

En aquest enfocament progressiu del transarmament, la preparació i la formació començaran sobre una base relativament modesta, mentre la política militar existent continua en vigor. Llavors es podria ampliar el component de mitjans civils per etapes. Al començament no es rebaixarà ni eliminarà la capacitat militar. Hi ha dues raons per fer això. En primer lloc, la població no estaria disposada a reduir els seus preparatius militars fins que hi hagués en vigor opcions de defensa civil noviolenta substitutes que fossin viables. En segon lloc, fins i tot amb la voluntat de canvi, la transició d'una política militar a una de civil exigiria un temps considerable, com s'ha indicat abans. Caldria elaborar i posar en pràctica preparatius, formació de la població i altres arranjaments (que en alguns casos inclourien la reconversió econòmica).

L'èmfasi en el transarmament es posa principalment en l'augment de la capacitat de defensa efectiva a partir de l'elaboració de la nova política de base civil, i no en la reducció o l'abandó de les armes militars. Això vindria després del desenvolupament d'una confiança merescuda en el nou sistema de dissuasió i defensa noviolentes. De mica en mica, si la confiança en les capacitats de dissuasió i defensa de la nova política en

expansió creix, probablement l'arsenal militar existent es veurà cada cop menys necessari. Això succeirà sobretot cap al final del procés de transarmament. En aquell moment, el material militar es podrà anar reduint i abandonant com a armes antiquades, com si fossin arcs i fletxes.

En tots els països no subjectes a un atac imminent, hi ha temps disponible per a una avaluació i una decisió raonades sobre si convé un canvi de política de defensa. Aquest capítol es basa en l'assumpció que hi ha temps per considerar la defensa civil noviolenta, per estudiar-ne les capacitats, les dinàmiques, els requisits i els principis estratègics.

Els passos de l'adopció progressiva de la defensa civil noviolenta seran de durada i contingut diversos. No hi ha cap model de passos ni cap escala de temps que es puguin aplicar a tots els països i totes les situacions. Per a cadascun es necessitarà una planificació rigorosa i única. Però, en general, dins del procés de consideració i adopció s'inclouran els elements següents:

- investigació
- educació pública
- estudis de política i viabilitat
- avaluació pel públic, organitzacions privades, institucions oficials, departaments i ministeris de defensa, i cossos legislatius
- introducció d'un component modest de base civil (potser amb fins concrets)
- preparació i formació de la població
- consideració d'afegir altres objectius per a l'ús de la defensa civil noviolenta
- consideració de l'atractiu i la viabilitat de conservar components tant de base militar com civil o passar-se més, o del tot, a la defensa civil noviolenta
- acció legislativa i administrativa sobre aquestes decisions
- reforçament de les capacitats de defensa civil noviolenta
- unificació de la política de defensa

Cal prestar molta atenció a les anàlisis comparatives dels avantatges i desavantatges, de les capacitats i incapacitats, de les defenses amb mitjans militars i mitjans civils de tal manera que cobreixin les necessitats per al present i per al futur previsible. Això valdrà tant en la fase inicial, quan la societat decideixi per primer cop emprendre els preparatius de defensa civil noviolenta, com també en la fase posterior, quan determini si la política nova serà adequada per si mateixa. En una valoració de la pertinència de la defensa civil noviolenta a les necessitats de seguretat d'un país concret, esdevenen crucials els factors següents:

- La naturalesa i les circumstàncies de la situació externa i les amenaces a la seguretat del país.
- La naturalesa i les circumstàncies de la situació interna i el perill d'usurpacions del país.
- Les opcions percebudes per dissuadir i defensar el país.
- La valoració i la percepció de la viabilitat de la defensa civil noviolenta per complir aquestes necessitats defensives.

Mètode per avaluar i adoptar la política del transarmament

No es pot crear ni un sol model de consideració de la política i el transarmament parcial o total que es pugui aplicar a tots els països i situacions. Però sí que és possible concebre diversos models genèrics en virtut dels quals la defensa civil noviolenta podria esdevenir l'element principal de la política defensiva d'un país o un component important dins d'una política més àmplia predominantment militar. Hi ha almenys quatre models genèrics:

1. Adopció plena i relativament ràpida d'una defensa civil noviolenta com la política defensiva nacional per països petits que no tenen cap alternativa militar o aliança viable per causa d'alguna situació o condició especial.

2. L'addició d'un component de mitjans civils a una política de defensa predominantment militar que serveixi un o més fins concrets sense la intenció d'ampliar aquest component perquè exerceixi funcions més extenses dins de la política global.
3. La introducció per etapes i l'ampliació progressiva d'elements de defensa civil noviolenta amb l'objectiu d'un transarmament finalment total.
4. El transarmament multilateral gradual i negociat de diversos països veïns, que introdueixin al mateix temps components de defensa civil noviolenta, potser seguit d'una reducció esglaonada de l'arsenal militar.

Ara fixem-nos breument amb més atenció en aquests possibles models.

Adopció plena i ràpida d'una defensa civil noviolenta

El transarmament ràpid i total és més probable en aquells països que manquen d'opcions militars notables, o aquells per als quals l'ús de les seves opcions militars només comportaria una devastació segura. L'adopció d'aquesta política seria possible en països petits que no tenen forces armades, com ara Costa Rica o Islàndia. Actualment, depenen d'una força policial interna molt forta i la possibilitat d'ajuda exterior (Costa Rica) o de la participació en una aliança militar externa (Islàndia). Aquests dos acords presenten desavantatges si la independència d'acció real és un objectiu important.

L'adopció ràpida de la política també podria ser possible per part de futurs països recentment independitzats o que puguin acabar fent-ho (com ara Palestina, Estònia, Letònia, Lituània, Armènia, Hong Kong o el Tibet). Possiblement aquests països continuarien sentint-se amenaçats pel seu veí militarment més poderós (és a dir, el seu dominador anterior); tanmateix, no tindrien cap manera de desenvolupar una capacitat de defensa militar adequada i autosuficient. Si el país petit s'aliés amb una potència militar estrangera, el govern dominant anterior podria sentir-se

amenaçat o, fins i tot, provocat a envair-lo. Per als països en aquestes situacions, uns estudis curosos de viabilitat i una reflexió detinguda poden fer que la defensa civil noviolenta es vegi com una alternativa realista i més completa a les polítiques de defensa militars. Ja no caldria escollir entre fer gestos violents, però impotents, o sotmetre's passivament a l'agressió o la usurpació.

Els mètodes en què la defensa civil noviolenta seria adoptada per aquests països acabats d'independitzar-se podrien ser més flexibles que si disposessin d'estructures d'estat més consolidades. En alguns casos, les iniciatives governamentals en l'estudi de la defensa civil noviolenta podrien precedir la seva acceptació per part de les institucions no estatals. Aquestes iniciatives podrien proporcionar llavors el marc genèric per elaborar plans més específics. Aleshores la població i les institucions de la societat podrien avaluar la política de defensa proposada i preparar-se per a les seves funcions dins del seu marc.

En altres casos, la iniciativa d'adoptar una defensa civil noviolenta podria emanar de la població i les organitzacions independents de la societat. Aquesta iniciativa, i fins i tot els primers preparatius –potencialment elaborats sobre l'experiència d'una lluita per la independència–, podrien avançar abans de l'avaluació i la presa de decisions del govern, o en paral·lel. En aquests casos, les recomanacions de les organitzacions independents i els grups professionals podrien integrar-se llavors en un pla nacional global per a una política adoptada pel govern.

Per tal com la defensa civil noviolenta és una política que projecta la defensa potencial sobre la base de la preparació i la formació més enllà de l'experiència històrica –com ho fan les innovacions en la major part de l'armament militar modern–, no hi ha exemples de l'adopció de defensa civil noviolenta que segueixi justament aquest model. Tanmateix, la situació d'Alemanya després de la Primera Guerra Mundial és d'alguna manera comparable. El país encara tenia forces militars, però per causa del que estipulava el Tractat de Versalles eren massa febles per ser un factor internacional important. L'exèrcit alemany, per diverses

raons, fins i tot estava poc disposat a actuar contra els exèrcits privats del Freikorps que van intentar enderrocar la República de Weimar en el *putsch* de Kapp del 1920. El 1923 les forces armades alemanyes eren massa dèbils, fins i tot per entrar en combat contra les forces belgues i franceses que havien envaït el Ruhr. En ambdós casos el govern i els líders polítics van iniciar una lluita noviolenta improvisada per la defensa com l'única opció realista.

En el futur, els països acabats d'independitzar-se haurien de tenir avantatges considerables sobre la situació d'Alemanya a la dècada de 1920 per diverses raons: hi ha molta més experiència històrica, la naturalesa de la lluita noviolenta i de la defensa civil noviolenta es coneix molt millor, i hi ha temps per fer preparatius i formar la població perquè dugui a terme la lluita de defensa.

Addició de components de mitjans civils per a fins concrets

El model genèric que acostumen a presentar els teòrics de la defensa civil noviolenta és per a un transarmament total a la política durant un període d'uns quants anys. Aquests teòrics han propugnat el transarmament total en comptes d'una combinació permanent de defensa amb mitjans militars i civils partint de l'eficàcia defensiva. És clar, però, que l'interès per la defensa civil noviolenta no es limita als pocs països que inicialment preveuen una transició completa. Hi ha hagut molt més interès per l'addició de components de base civil a polítiques predominantment militars.

Quan s'afegeix un component de caràcter civil a una política predominantment militar, no hi ha cap compromís permanent per la societat o el govern de mantenir aquell element en el primer nivell de funcionament i per al fi específic original. Més endavant aquell component es podria augmentar, reduir o eliminar, depenent de valoracions futures de la seva capacitat de dissuasió i defensa. Els països que tenen opcions militars amb possibilitats raonables de rebutjar invasors sense acumular baixes i destrucció inacceptables podran continuar confiant durant un temps

considerable en mitjans militars en cas d'atac. Tot i així, també poden en algun moment afegir un component de defensa civil a la seva política defensiva predominantment militar, com Suècia, Suïssa, Iugoslàvia i Àustria ja han fet. En aquests casos també pot haver-hi altres components no militars i paramilitars.

Per exemple, l'abril del 1982 el ministre de Defensa austríac Otto Rösch va escriure:

La part militar del pla de defensa nacional considera la resistència civil i amb ella les formes de defensa social com a complements necessaris a la defensa nacional militar. En aquest context, aquests elements s'integren sistemàticament en les àrees ideològica, civil i econòmica de la *Umfassende Landesverteidigung* [Defensa Nacional General] i hi ocupen un lloc permanent.

El *Landesverteidigungsplan* austríac (Pla de Defensa Nacional), publicat el 1985, reitera que «la resistència civil és un complement necessari a la defensa nacional militar». Afirmar, així mateix, que en el cas d'una ocupació temporal de parts del territori austríac, «una resistència civil organitzada», totalment d'acord amb les lleis internacionals de guerra, podria ser també «eficaç» per prestar suport a les forces de combat militars austríaques a la zona afectada.

Suècia va afegir un component de mitjans civils a la seva política de «defensa total» l'abril del 1986 per aprovació unànime del Parlament. Aquest va ser el resultat de quasi vint anys de debats i investigacions amb la implicació del Parlament i el Ministeri de Defensa a més de partits polítics, investigadors acadèmics, organismes religiosos i altres. Durant els anys 1981-1983, una comissió –establerta per decisió del govern– va treballar dins del Ministeri de Defensa per preparar un pla per a l'ús de «resistència civil» formant part de la política defensiva del país. Aquesta comissió va recomanar que les autoritats de la «defensa total» ampliessin la seva planificació per incloure la «resistència no militar» en els ter-

ritoris que poguessin ser ocupats en cas de guerra. També recomanava l'establiment d'una comissió permanent que emprengués la planificació per etapes, començant per un dels sis «alts comandaments regionals» que ja coordinava altres components civils de la política de defensa total. Es va aconsellar igualment l'estudi i la investigació de les relacions entre defensa militar i no militar. L'1 de juny del 1987 es va constituir una Comissió de Resistència No Militar amb les funcions següents: (1) promoure les condicions per a la resistència no militar a través de consells i recomanacions a les autoritats i la ciutadania; (2) abordar qüestions de dret internacional i les condicions psicològiques i altres de la resistència no militar, i (3) fomentar la recerca en aquest camp. El cap de la comissió, Gunnar Gustafsson, ha escrit que els preparatius en temps de pau per a la resistència civil «assoliran una preparació mental valuosa» que hauria de contribuir a fer que un agressor potencial «reflexionés curosament i potser abandonés els plans originals».

Aquests casos, i altres que s'esmenten més endavant, il·lustren que la lluita no violenta per la defensa nacional és acceptada en alguns països com un component important dels plans de defensa nacional global.

Els components de defensa civil no violenta podrien orientar-se a fins especials o a cobrir contingències particulars, mentre que els mitjans militars es farien servir en altres situacions. Aquestes combinacions de defensa militar i civil pretenen ser permanents; no són vistes com a passos transitoris cap al transarmament total. Aquestes polítiques mixtes només tindrien probabilitats de canviar amb una condició: si la societat adquirís la confiança que la defensa civil no violenta, tindria un potencial molt més gran de dissuasió i defensa del que s'havia calculat al principi.

A causa de les dinàmiques i els requisits per a l'èxit tan diferents de l'acció militar i de la lluita no violenta, cal tenir clar el paper limitat de la defensa civil no violenta dins d'una política defensiva predominantment militar. La identificació d'aquells fins específics és crucial en la decisió d'adoptar un component amb mitjans civils. S'han identificat tres objectius d'un component especial amb mitjans civils:

1. La primera línia de defensa en situacions en què la resistència militar als invasors és òbviament vana i suïcida.
2. Una línia defensiva de reserva allà on s'ha utilitzat la resistència militar i no ha aconseguit rebutjar els invasors.
3. La defensa principal contra usurpacions internes, com ara cops d'estat.

1. *Allà on la resistència militar és vana o suïcida.* Alguns països podrien basar la seva valoració de la conveniència d'adoptar resistència amb mitjans parcialment civils en el poder militar relatiu dels atacants potencials. Si és relativament feble, la resistència podria ser militar. Ara bé, si la capacitat militar dels assaltants és aclaparadora, és evident que els esforços de defensa militar seran vana i suïcides. Aleshores es pot emprar el component de defensa civil com la primera línia de defensa.

Aquesta va ser la situació en els dos casos de resistència noviolenta improvisada que s'han descrit en el capítol 1: la Ruhrkampf alemanya contra els invasors francesos i belgues el 1932 i la resistència txecoslovaca contra els invasors del Pacte de Varsòvia el 1968. Amb un coneixement més gran, estudis de viabilitat i temps per preparar-se i formar-se, l'eficàcia d'aquesta defensa augmentaria notablement; per tant, es podria incorporar un component civil a la política global de defensa, en part per abordar aquesta contingència específica.

2. *Allà on la resistència militar ha fracassat.* També es podria fer servir un component civil allà on les forces armades d'un país han intentat rebutjar els invasors però s'han vist desbordades. Aquest va ser el cas a Noruega durant l'ocupació alemanya de 1940-1945. Un altre exemple important és la resistència holandesa contra els nazis.

El 1967, un estudi encarregat pel govern noruec i preparat per l'Institut Noruec de Recerca en Defensa preveia l'ús d'una resistència noviolenta preparada en cas que la defensa militar fracassés. «D'acord amb això, es podria entendre la defensa noviolenta com un tipus de defensa en profunditat, si la protecció de la integritat territorial [a través de la defensa

militar] fracassés.» L'informe deia: «Suposant que es pugui treballar en una defensa noviolenta d'una manera o altra com una addició a la defensa total [predominantment militar], hi ha motius raonables per creure que això servirà per reforçar el poder de resistència i la dissuasió de Noruega contra un atac enemic.»

L'1 de març del 1989, el Comitè Atlàntic noruec va patrocinar una conferència sobre «formes complementàries de defensa». L'exposició introductòria sobre les qüestions vinculades a una incorporació de la resistència civil dins de la política de «defensa total» de Noruega va ser presentada pel ministre de Defensa noruec, Johan Jørgen Holst, que era coautor de l'informe del 1967.

Aquest component forma part de la política de defensa suïssa des de fa ja un cert temps. En la política de «defensa general» suïssa, en cas d'un fracàs de les forces militars a l'hora de rebutjar atacants externs, es farien servir tant «resistència armada» (lluïta de guerrilles i paramilitar) com «resistència passiva» a les zones ocupades del país.

Ara bé, la majoria de la població no participaria en la resistència violenta. En comptes d'això, es demana als ciutadans que neguin tota col·laboració al mateix temps que acaten el dret internacional. Encara que no resisteix violentament ni contribueix a aquesta violència, aquest sector de la població «no fa ni les concessions més petites a la força ocupant i desaprova qualsevol intent d'apropament». La negació de col·laboració, «girar l'esquena» al personal d'ocupació, i la negació de cooperació amb tots els intents d'adoctrinar la gent en la ideologia dels atacants, són responsabilitats importants de la població civil en aquesta situació, tal com s'identifica en el *Llibre de Defensa Civil* que es va distribuir el 1969 a totes les llars del país.

Finlàndia no figura entre els països que ja han incorporat un component de resistència noviolenta a la seva política de defensa global. Tanmateix, el 1971 la Comissió de Planificació de Defensa Psicològica finlandesa, supervisada pel president, va publicar el primer estudi oficial de defensa civil noviolenta. La Comissió va rebutjar la substitució total de

la capacitat militar per la política nova. Tot i això, va acceptar la utilitat d'afegir un component de resistència no violenta a la política predominantment militar del país.

L'informe deia:

Tanmateix, en determinades situacions de crisi, els mètodes de resistència no armada poden ser pràctics com a complement a la resistència armada: es podrien emprar en una zona que hagi caigut sota el control d'un invasor. Els exemples recollits de l'experiència de diversos països demostren que aquests mètodes, en combinació amb la resistència armada, poden resultar adequats durant l'ocupació en l'afany d'assegurar la llibertat d'acció de les institucions socials i, finalment, assolir l'alliberament de l'ocupació.

Després d'examinar els possibles usos beneficiosos de la defensa civil no violenta, la comissió del 1971 proposava que, al costat dels preparatius militars, Finlàndia hauria de fer plans i preparar-se per a la resistència no violenta en situacions en què fos entesa com una alternativa raonable, i que aquesta feina comencés quan abans millor. Però no es va fer.

Iugoslàvia va incloure un component no militar en la seva política de Defensa Nacional Total. El general Nikola Ljubicic escriu que, si bé el poder militar és fonamental en un sistema estratègic racional, «per obtenir la victòria en una guerra defensiva de tot el poble cal combinar tot tipus de resistència de manera harmoniosa i funcional, mentre que la lluita armada constitueix el puntal». La política iugoslava permet clarament la utilització de resistència no violenta a les parts ocupades del país. I continua dient:

Naturalment, de vegades les unitats de l'exèrcit operatiu i la defensa territorial poden trobar-se en la situació de veure's obligades temporalment a abandonar la resistència i evacuar algun poble o assentament. Però han de deixar darrere seu una organització politicomilitar capaç de continuar la lluita a través de formes d'acció polítiques, de distracció i altres.

Com ha esbossat Adam Roberts, entre aquestes altres formes de resistència iugoslaves s'inclouen: (1) resistència moral, política i psicològica: no reconeixement de rendició ni ocupació, mantenir les estructures de govern autòctones, dirigir agitació i propaganda, i similars; (2) resistència econòmica: producció i subministrament per a les forces de resistència, protecció de béns, negativa a fer treballs avantatjosos per a l'atacant, etc.; (3) resistència en la cultura i l'educació, i (4) resistència passiva: boicots socials, negativa a cooperar, i actitud general de no obediència i hostilitat. El sistema de defensa iugoslau «crida a la implicació total de les organitzacions polítiques, econòmiques i socials. Estan implicades no solament en l'execució de plans, sinó també en la seva formulació.»

Allà on s'ha incorporat un component civil a la posició de defensa predominantment militar d'un país, poden sorgir alguns problemes. Persones i grups amb responsabilitats importants de defensa hauran d'avaluar com funciona la combinació de components militars i no violents. Per exemple, els resistents poden voler treure partit del caràcter no violent d'una lluita de defensa per tal de minar la moral, la fiabilitat i l'obediència de les tropes dels atacants (com va succeir a Txecoslovàquia el 1968). Ara bé, aquests esforços esdevindran extraordinàriament difícils o impossibles si les mateixes tropes han estat atacades militarment, si alguns dels seus amics han resultat morts o ferits o si, actualment, temen per la seva pròpia vida.

Els problemes de combinar tècniques violentes i no violentes són especialment aguts en propostes que farien servir tant la guerra de guerrilles com la lluita no violenta dins de la mateixa estratègia global de defensa. Diversos models recents de «defensa defensiva» o «defensa no ofensiva», com s'ha esmentat en el capítol 1, encarrilen aquest problema. Si la resistència no violenta i la guerra de guerrilles són utilitzades simultàniament pels resistents a la mateixa zona geogràfica, poden sorgir problemes molts greus, que no solament provocaran nombroses baixes sinó que, a més, minaran del tot l'eficàcia de la lluita no violenta. Per aquestes raons, l'addició d'un component de defensa civil a una

política de defensa militar no s'hauria d'acompanyar amb elements de guerra de guerrilles o de determinats components militars de «defensa defensiva».

Una política de defensa mixta, amb components tant militars com civils, és un progrés evident des d'una política exclusivament militar. Tanmateix, es necessitarà una atenció contínua a les incoherències que poden sorgir i a les seves conseqüències a mesura que s'elabora la política global. Si els estudis de la política de defensa civil noviolenta i l'experiència en el seu desenvolupament i la seva pràctica demostren una capacitat defensiva superior a la que hi havia hagut o s'havia percebut al principi, aquests problemes es poden resoldre potencialment amb un moviment progressiu cap al transarmament total. Altrament, caldrà parar molt de compte per impedir que el component militar perjudiqui els mateixos factors que contribueixen a l'èxit dels components civils. En general, els problemes seran menys aguts si és possible separar o isolar les operacions dels sistemes de defensa amb mitjans militars i amb mitjans civils.

3. *Contra usurpacions internes.* Un altre possible model de transarmament parcial és l'addició d'un component de defensa civil noviolenta específicament per evitar i derrotar cops d'estat, usurpacions de l'executiu o altres temptatives inconstitucionals de prendre el control de l'aparell de l'estat. Els atacs interns constitueixen un seriós problema de defensa. Durant les últimes dècades dotzenes de societats han vist els seus governs democràtics constitucionals –i altres sistemes– foragitats del poder, els seus dirigents polítics assassinats i un nou govern dictatorial imposat per l'amenaça o l'ús de la força militar.

En alguns països, com Tailàndia, els esforços per assolir més democràcia i justícia social han estat repetidament desbaratats per cops militars o polítics al llarg d'unes quantes dècades. En alguns països llatinoamericans, com ara l'Argentina, el Perú, Xile, Guatemala i el Brasil, els cops han ocasionat problemes greus en les últimes dècades. Als països

africans, on els òrgans militars estan clarament més ben organitzats i són més poderosos que la major part de la societat civil, els cops d'estat han constituït un factor primordial en la configuració dels sistemes polítics del continent des de la seva independència. També Europa ha tingut la seva part de cops d'estat en les darreres dècades. Així doncs, països molt diversos podrien necessitar adoptar ràpidament la defensa civil noviolenta, ni que només fos per evitar usurpacions internes, al mateix temps que conservessin les opcions militars per abordar els perills internacionals.

Tot sovint, la majoria de cops d'estat són, en gran part o purament, operacions militars. Altres cops són temptatives d'apoderar-se de l'estat per part de partits polítics dictatorials o cossos d'«intel·ligència»; de vegades els cops són dirigits o sostinguts per combinacions de grups civils i militars.

Declarar que aquestes usurpacions són il·legals o inconstitucionals no és una solució a aquest problema: els seus perpetradors estan ben disposats a infringir les prohibicions constitucionals i legals vigents. Hi ha poca gent disposada a recórrer a la guerra civil per aturar aquestes temptatives. A més, quan les mateixes forces armades dirigeixen o sostenen el cop, les possibilitats de victòria militar pels civils que volen defensar la Constitució són molt minses. Excepte en aquells casos en què els colpistes són només un grup reduït sense gaire suport i les forces armades són aclaparadorament lleials al govern constitucional, no hi ha cap resposta militar a aquest problema, com no hi ha tampoc cap solució constitucional.

La defensa civil noviolenta és potencialment l'única política per impedir la instauració d'una dictadura que no vol arriscar-se a una guerra civil. Els dos casos descrits en el capítol 1 –Alemanya el 1920 i França el 1961– van tenir èxit. Això suggereix que la resposta bàsica al problema d'aturar les usurpacions internes pot raure en una política elaborada i ajustada que es basa en les característiques fonamentals d'aquests casos.

El patró bàsic de la defensa civil noviolenta contra aquestes usurpacions s'aproximaria a les operacions que s'han descrit en el capítol 4: negar legitimitat als atacants; intentar impedir que estableixin un govern

i una administració efectiva; mantenir el control del funcionariat, la policia i les forces armades fora de l'abast dels atacants; mobilitzar les institucions i el públic de la societat civil perquè es neguin a acceptar les ordres dels usurpadors; intentar subvertir les tropes i els partidaris dels usurpadors, i intentar guanyar el màxim suport noviolent internacional al restabliment del govern constitucional.

Es poden fer preparatius –de la societat, de l'aparell governamental i de la ciutadania– per desenvolupar la capacitat de derrotar aquests atacs a través de la no-cooperació i el desafiament. Els països que han experimentat aquestes usurpacions en el passat haurien d'estar especialment atents a aquesta possibilitat. Això no implica que altres països sense aquests antecedents restin indiferents. Als Estats Units, el 1987, les investigacions de l'Irangate van revelar l'existència d'un grup reduït –que incloïa el llavors director de la CIA– que pretenia establir un «govern secret», poderós i autosuficient per fer allò que cregués desitjable i necessari, al marge dels procediments i les institucions constitucionals de l'executiu nord-americà. Això hauria de ser una advertència seriosa en el sentit que ben pocs governs, o cap, són immunes a temptatives de presa de poder i subversió internes.

En la majoria de casos, els règims i les societats que se senten vulnerables a aquestes usurpacions poden posar en marxa els mateixos tipus de recerca, deliberació pública, consideració de la política i presa de decisions com els que s'usarien per a l'adopció d'una defensa civil noviolenta amb altres fins. La legislació específica i l'educació pública haurien d'establir la responsabilitat moral i legal de tothom de negar-se a donar suport i a obeir a cap grup que es proposés abolir el sistema constitucional i imposar-se com els nous governants.

Tanmateix, en determinades condicions polítiques, si la consideració del govern i els preparatius per a la defensa contra usurpacions internes no es fan pels canals habituals, hi ha un altre model. La política contra usurpacions pot ser debatuda pel públic a través d'un programa ampli d'educació pública usant, per exemple, diaris, revistes, manuals, ràdio i

televisió, i per les institucions de la societat (nodes de poder). Aquestes organitzacions no es limitarien a elements educatius, socials, religiosos, sindicals, empresarials, culturals i similars de la societat. Haurien d'incloure, també, autoritats del govern, funcionaris, policies, soldats, membres de partits polítics, i altres grups. Això podria generar una situació en què la naturalesa de la defensa civil noviolenta seria molt coneguda arreu de la societat, i les responsabilitats fonamentals i les respostes de defensa específiques serien ben enteses. En aquestes condicions seria possible evitar una presa de poder inconstitucional.

L'adopció d'una defensa civil noviolenta només amb la finalitat de mantenir el govern constitucional contra una usurpació interna pot tenir un paper importantíssim. Aquest aspecte de la política hauria de ser d'interès per a la majoria de governs del món. Independentment de les maneres com molts d'ells van accedir al poder, sovint aprenen que per conservar el poder necessiten legitimitat i acceptació popular, i no tenen cap desig de veure's sumàriament enderrocats per un cop d'estat.

Planificació d'un transarmament total per etapes

Hi ha una sèrie de països la capacitat militar dels quals, si es compara amb la dels atacants potencials, és tan limitada que són incapaços d'oposar una defensa militar seriosa. L'exèrcit pot tenir un paper sobretot simbòlic en alguns països, o en altres té només la capacitat d'acció repressiva en temps de crisis nacionals agudes. La capacitat militar limitada pot succeir per diverses raons, entre les quals recursos nacionals escassos, limitacions econòmiques, població reduïda i similars. En alguns països, com a Àustria, les consideracions nacionals poden complicar-se per les limitacions de tractats internacionals.

D'altra banda, Polònia podria ser capaç de mantenir un sistema militar més gran, si resolgués els problemes econòmics, però no seria mai adequat contra les forces de la Unió Soviètica o l'OTAN. (De fet, l'ús principal de les forces armades poloneses la dècada de 1980 va ser per repressió interna.) Una situació semblant es podria donar en el nombre

creixent de països independents i democràtics de l'Europa de l'Est, com ara Txecoslovàquia, l'Alemanya de l'Est* i de Bulgària.

Uns països com aquests podrien considerar molt seriosament el transarmament total a llarg termini. Una acceptació indispensable de l'objectiu de transarmament total es podria fer, o si més no aprovar àmpliament, en una etapa primerenca, però molt probablement la transició es programaria de manera esglaonada perquè és fes durant cert temps, com ara un període de deu o quinze anys.

El més probable és que el transarmament comencés per aquests països amb la incorporació de components limitats de mitjans civils en polítiques exclusivament o predominantment militars. Això implicaria la preparació, la formació i la mobilització de la capacitat de defensa per totes les institucions de la societat. Començant amb components limitats de mitjans civils, la societat i el govern adquiririen experiència en la manera de preparar, formar i dirigir aquest tipus de defensa. Aleshores, es podrien ampliar gradualment els components inicials i afegir-ne de nous, suposant que els preparatius i l'experiència indiquessin una viabilitat suficient per a la política de defensa. A mesura que aquesta capacitat i la confiança augmentessin, seria possible reduir gradualment la dependència dels components militars fins que s'aconegués el transarmament total.

El transarmament total tindria uns quants avantatges per a aquests països. En primer lloc, no constituïrien amenaces militars per als seus veïns. Segon, haurien incrementat la capacitat de dissuasió i defensa. I tercer, pràcticament haurien eliminat la possibilitat d'un cop d'estat intern o d'usurpació de l'executiu amb mitjans militars, al mateix temps que haurien mobilitzat la capacitat de derrotar qualsevol d'aquests atacs. Les necessitats de defensa i la situació nacional de determinats països són prou serioses, i el desenvolupament de la lluita noviolenta per a la defensa i l'alliberament és suficientment prometedor, perquè no ens sorprenguem quan es prenguin mesures polítiques importants en aquesta direcció.

* Recordem que el llibre va ser escrit abans de 1990 (n. de l'ed).

Transarmament multilateral

La defensa civil noviolenta s'ha proposat sempre com una política que es podria adoptar per decisió unilateral aproximadament de la mateixa manera que els governs han afegit armes militars noves, o s'han passat a sistemes d'armament nous. Per tal com s'entenia que les armes noves augmentaven la capacitat de combat de les forces militars, no hi havia cap necessitat, ni cap avantatge, a negociar acords amb règims veïns o governs hostils, la qual cosa els exigiria també a ells adoptar les armes noves. Això ha succeït amb tots els canvis d'armament militar que s'han adoptat. D'altra banda, hi ha hagut molts intents de reduir la quantitat o el tipus d'armes militars a través de tractats i acords negociats. A la llarga, aquests intents no han resultat especialment reeixits.

Si la defensa civil noviolenta és realment una política potent per contenir atacs i defensar-se'n, aleshores no hi ha motius perquè cap país esperi a transarmar-se —en part o del tot— fins que els seus veïns i atacants potencials estiguin disposats a fer-ho, també. Però és possible que algun tipus de transarmament multilateral i esglaonat, parcial o total, sigui una opció viable en determinades situacions. Aquesta opció es podria aplicar sense negociacions ni tractats formals, mentre que en altres casos aquestes mesures serien un important canvi de les capacitats defensives i militars.

La introducció multilateral de components civils, i el seu augment progressiu, podria donar-se en determinades regions, com ara els països nòrdics, l'Amèrica Central o l'Europa Central. Ja s'han posat els fonaments per a algunes investigacions i estudis polítics seriosos sobre el potencial dels components civils en les polítiques defensives de quatre dels cinc països nòrdics: Suècia, Noruega, Dinamarca i Finlàndia. En canvi, poc, o no res, s'ha fet a Islàndia.

L'Amèrica Central és una regió on hi ha hagut poc interès governamental seriós per la defensa civil noviolenta. També és una regió on les forces armades han encoratjat o fundat dictadures militars i polítiques, i on els governs veïns de vegades han amenaçat o llançat atacs. La probabi-

litat de tensions internacionals i dictadures internes es podria reduir a través de la introducció gradual de components de defensa civil noviolenta, potser seguida de reduccions de diversos tipus d'armes i forces militars. El reforçament de les institucions civils seria un element essencial a l'hora d'introduir la nova política de defensa en aquesta regió.

El transarmament per negociació internacional es podria acordar a l'Europa Central, sobretot en vista dels grans canvis que han tingut lloc a l'Europa de l'Est i les revisions generalitzades de les polítiques de defensa i seguretat entre els països de l'Europa Occidental. La defensa civil noviolenta podria aportar la baula perduda que facilitaria, si més no, importants reduccions militars o, fins i tot, la desmilitarització total d'un ampli corredor del nord fins al sud d'Europa. Els components civils es podrien introduir gradualment segons els calendaris acordats, seguits de reduccions en la tipologia i la quantitat d'armaments militars. Quan es pot conservar la capacitat de defensa al mateix temps que es produeix un procés acordat de desmilitarització, s'eliminen alguns dels obstacles en les negociacions sobre reducció d'armes i desarmament.

La defensa civil noviolenta i les superpotències

Molta menys atenció s'ha prestat a l'aplicabilitat de la defensa civil noviolenta a les superpotències actuals i potencials que als problemes de defensa de països petits i mitjans. Entre les superpotències d'avui dia s'inclouen, òbviament, els Estats Units i la Unió Soviètica.* Aquest rang no es basa fonamentalment en la seva possessió d'armes nuclears, sinó que prové de l'amplitud dels seus territoris i poblacions, i del volum de les seves estructures d'estat. En aquest context, la Xina i l'Índia també entren en aquesta categoria. I una Europa unida també seria una superpotència, però bastant diferent de totes les altres. A més de l'extensió i la

* Recordem que el llibre va ser escrit abans de 1990 (n. de l'ed.).

població, el grau de control centralitzat i l'abast de la capacitat militar són criteris importants addicionals.

L'aplicabilitat de la defensa civil noviolenta en el cas de les superpotències depèn en un grau considerable de la valoració de la naturalesa d'aquests règims i dels seus objectius. Molta gent consideraria, amb proves i fonaments, que un o més d'aquests estats enormes són, sobretot, agressius o opressius, perquè pretenen dominar els seus veïns, mantenir un control central rígid sobre la seva població, o dirigir les polítiques diplomàtiques, econòmiques i militars de països llunyans. En aquest cas, una superpotència així es veuria com un probable agressor contra el qual s'ha de recórrer a la defensa civil noviolenta i a altres expressions de lluita noviolenta.

D'altra banda, en cas que l'activitat exterior agressiva i la repressió interna d'una superpotència s'entenguin com una reacció defensiva a amenaces internacionals percebudes, la defensa civil noviolenta esdevindria una contribució positiva al desenvolupament d'aquelles societats i a una disminució de les característiques més ofensives d'aquella superpotència. Segons Ióssif Stalin, la necessitat d'abordar les amenaces externes feia que l'ideal de democràcia obrera fos «impossible». Stalin va emprar arguments de seguretat nacional contra les peticions de llibertat d'expressió dins del Partit Comunista. Va argüir, també, que «per alliberar l'estat dels elements burocràtics», és necessària «una situació completament segura i pacífica al voltant perquè no ens calgui un gran nombre de comandaments militars [...] que deixarien la seva empremta en les altres institucions governamentals».

Hi ha diverses maneres en què la defensa civil noviolenta pot ser útil a les superpotències. Se suposa que, per causa de la seva dependència absoluta de recursos militars enormes, aquests estats són incapaços a hores d'ara d'efectuar un transarmament total, segons la transició ràpida o segons el model a llarg termini. En un principi, doncs, els aspectes d'importància pràctica d'aquesta política per a les superpotències seran probablement els components suplementaris de polítiques predominant-

ment militars, entesos com un mitjà per aturar cops d'estat o com a polítiques per als seus aliats anteriorment dependents.

Centrem el debat breument en el potencial de la defensa civil noviolenta per a superpotències als Estats Units i a la Unió Soviètica. Les seves situacions presenten semblances i també diferències notables.

Si els aliats dependents actuals dels Estats Units –sobretot els països europeus occidentals i el Japó– poden assumir la responsabilitat plena, o almenys primordial, de la seva pròpia defensa mitjançant aquesta nova política, això reduiria en gran manera les despeses militars dels EUA, potser fins a la meitat! A aquest efecte, els Estats Units podrien animar els seus aliats a estudiar la defensa civil noviolenta i potser ajudar-los tot compartint resultats de recerca, estudis de viabilitat, i altres coneixements sobre aquesta política. A més, el transarmament europeu i japonès simplificaria enormement els problemes de seguretat dels Estats Units.

Un cop suprimida la necessitat de defensar aquests aliats dependents, les principals amenaces a la seguretat dels Estats Units quedarien teòricament reduïdes a tres: guerra nuclear, invasió i usurpació interna. Els problemes tècnics i logístics d'una invasió i ocupació militars dels Estats Units continentals són tan grans, que pràcticament no són un problema. Fins i tot uns preparatius mínims de defensa civil noviolenta augmentarien prou els maldecaps d'una ocupació externa per eliminar aquesta amenaça. Caldrien preparatius de defensa civil noviolenta per contenir i defensar-se contra preses de poder internes a través d'un cop d'estat, la usurpació de l'executiu o el «govern secret», com ja hem vist. Això deixaria només el problema continu i molt greu d'un possible atac amb armes nuclears i de destrucció massiva. Ja s'han pres mesures importants en la direcció de reduir aquesta amenaça per combinacions d'acords multilaterals i accions unilaterals. La disminució dels motius per a aquests atacs també seria important. En resum, la defensa civil noviolenta no eliminaria ni resoldria tots els problemes de seguretat dels Estats Units, però té el potencial de simplificar-los enormement i d'abordar amb eficàcia alguns dels més greus.

I què es pot dir de la Unió Soviètica?* Si els pobles i els dirigents polítics de la Unió Soviètica desitgessin de veritat democratitzar-se i descentralitzar-se, aleshores la defensa civil noviolenta podria esdevenir molt rellevant per satisfer les seves necessitats de seguretat. Suposant que continuïn les tendències democratitzadores a la Unió Soviètica i a l'Europa de l'Est, la defensa civil noviolenta constitueix una via per tal que els països europeus de l'Est es tornin més independents dels controls soviètics sense esdevenir una amenaça militar per a la Unió Soviètica. A més, el transarmament dels països de l'Europa de l'Est podria allisar el camí per tal que la Unió Soviètica reduís el gran pes de les seves despeses militars a mesura que els seus veïns assumissin una major responsabilitat de la seva pròpia defensa.

El mateix es pot dir del problema de les nacionalitats dins de la Unió Soviètica. Per exemple, suposem que unes quantes nacions actualment incorporades a la Unió Soviètica, com ara Estònia, Letònia, Lituània, Armènia i Geòrgia, esdevenen independents. Per reduir les amenaces militars per a la Unió Soviètica, es podria exigir als països recentment independents, com una condició de la independència, que romanguessin desmilitaritzats i se'ls podria prohibir que s'unissin a aliances militars. La defensa civil noviolenta seria una política potencialment raonable per a ells.

Pel que fa a l'agressió potencial contra la Unió Soviètica, els problemes d'una invasió i ocupació militars reeixides ja són tan enormes, que una política de defensa civil noviolenta ben preparada podria constituir una dissuasió potent i una defensa eficaç contra aquests atacs. Aquesta política seria compatible amb els progressos en la democratització interna, la descentralització, i el canvi de recursos econòmics i humans per introduir millores importants i de primera necessitat en les condicions materials de la població.

*Recordem, una vegada més, que el llibre és anterior a 1990 (n. de l'ed).

La Unió Soviètica, com la majoria d'estats, és vulnerable a usurpacions internes, sobretot per causa del grau elevat de centralització del sistema actual. Aquest tipus d'atac podria ser llançat per neostalinistes oposats a la *glasnost* i la *perestroika*, decidits a restaurar controls centrals forts, o per grups polítics o militars que desitgessin reimposar un sistema autoritari d'algun altre tipus. En cas de cop, una capacitat de defensa civil noviolenta podria ser l'única dissuasió i defensa eficaces que tindria una Unió Soviètica descentralitzada.

Les situacions d'altres superpotències i països grans, com la Xina, l'Índia, una Europa unida i similars, són ben diferents. Calen urgentment revisions de l'aplicabilitat de la defensa civil noviolenta a les seves necessitats de seguretat.

Beneficis potencials d'una política de defensa civil noviolenta

A llarg termini, la defensa civil noviolenta té el potencial de generar diversos beneficis que no són possibles amb polítiques defensives militars. Aquests avantatges s'exposen tot seguit.

1. La defensa civil noviolenta augmentaria la capacitat d'autosuficiència en qüestions de defensa i seguretat, fins i tot en països petits i mitjans, en traslladar el factor decisiu de la força militar a la força social. Aleshores ja no seria necessari dependre de països estrangers per obtenir armes i provisions militars, ni tampoc establir aliances amb estats militarment més poderosos. Els costos financers i polítics d'aquesta dependència quedarien suprimits.

Encara més important, l'autodefensa, si és possible, és sempre més fiable que la dependència dels aliats, que en una crisi pot ser que no vinguin a auxiliar com van prometre. N'és testimoni Txecoslovàquia, abandonada pels seus aliats el 1939 i envaïda pels seus aliats el 1968! La defensa civil noviolenta proporciona l'autosuficiència més

completa possible en dissuasió i defensa, alhora que redueix el risc de guerra.

2. Per la seva naturalesa no militar, la defensa civil noviolenta ofereix capacitats de dissuasió i defensa però no pot ser utilitzada, sense els sistemes militars, per atacs externs, amb la qual cosa redueix les amenaces i els perills internacionals.

A escala internacional, moltes de les armes militars que es poden haver aconseguit, o justificat, per tal de dissuadir i defensar-se contra atacs es poden utilitzar també per atacar altres països. Sovint aquesta realitat, amb justificació o sense, ha augmentat les tensions internacionals, ha exacerbat les curses d'armament i ha incrementat les possibilitats de guerra. En canvi, la defensa civil noviolenta pot proporcionar dissuasió i defensa sense la capacitat de llançar atacs militars contra altres països.

3. A mesura que la defensa civil noviolenta esdevé més adoptada, reeixida i reconeguda per la seva potència, és probable que la incidència d'agressió militar internacional minvi. I també és probable que els atacants potencials desisteixin d'agredir altres països.

La perspectiva d'haver de tractar amb països que s'han tornat políticament indigestos, capaços de negar als atacants els seus objectius i de sembrar la desafecció entre les forces assaltants, pot fer que els agressors s'hi repensin i que, almenys en alguns casos, provoqui desistir de l'agressió. És probable que aquest efecte s'intensifiqui amb l'augment del nombre de països que adoptin la defensa civil noviolenta, i l'acumulació de proves a partir de lluites reals de defensa civil noviolenta a favor de la tesi que serà difícil o impossible derrotar els països ben preparats.

4. La defensa civil noviolenta pot reduir la proliferació nuclear proporcionant una via alternativa a l'autosuficiència en polítiques de seguretat en què s'entengui que els mitjans militars convencionals són inadequats o impracticables.

Una raó –però no l'única– per la qual alguns estats estan interessats a desenvolupar la capacitat de fabricar armes nuclears és que consideren que els seus mitjans militars convencionals són insuficients i volen evitar la dependència de l'armament i les polítiques de les superpotències militars. La defensa civil noviolenta proveeix una via alternativa, una marrada al voltant de les armes nuclears per assolir la independència en dissuasió i defensa. Si s'entén això, l'adopció creixent d'aquesta política pot reduir la proliferació nuclear.

5. És probable que la defensa civil noviolenta disminueixi la incidència d'usurpacions i repressió internes per les forces armades. Una de les grans ironies per als partidaris de governs democràtics ha estat que a nombrosos països, i en condicions molt diverses, les forces militars que s'han fundat per «defensar» aquella societat i aquell govern s'han girat per atacar-los. A dotzenes de països les forces armades han enderrocat el govern constitucional i han instal·lat un govern militar, o bé les forces «de defensa» militars s'han utilitzat per impulsar dictadures i per sufocar moviments nacionals a favor d'una llibertat i justícia social més grans i, fins i tot, per perpetrar matances (com les dels britànics a Amritsar el 1919 i les dels xinesos a la plaça Tian'anmen el 1989).

Aquest no és el cas de la defensa civil noviolenta. En primer lloc, a diferència dels sistemes militars, la defensa civil noviolenta no desenvolupa una capacitat violenta interna per dur a terme un cop d'estat contra un govern constitucional legítim. En segon lloc, els preparatius de no-cooperació i desafiament exigits per una política de defensa civil noviolenta generen una capacitat de dissuasió i defensa constitucional contra usurpacions internes. A més, per causa

del seu caràcter noviolent, en general les armes de la defensa civil noviolenta no es poden utilitzar amb fins repressius. Si es fa servir la lluita noviolenta en conflictes internacionals, pot ser disruptiva, però generalment els resultats són compatibles amb la pau i l'ordre interns, i s'eviten les conseqüències de la violència interna.

Tal com han demostrat els debats dels capítols 1 i 4, la defensa civil noviolenta està concebuda per defensar-se contra aquests atacs interns i també contra l'agressió externa. Això és una cosa que habitualment els mitjans militars no poden fer sense arriscar-se a una guerra civil, llevat que els colpistes en potència siguin una minoria reduïda i desacreditada. Malauradament, en molts més casos les forces armades, la policia i la burocràcia acostumen a ajudar o, si més no, estan d'acord amb el cop, tant si és per motius de suport autèntic, el desig d'evitar una guerra civil, o la manca de coneixement d'altres opcions. La defensa civil noviolenta proporciona un mitjà potent per combatre les usurpacions internes sense iniciar una violència interna generalitzada.

6. L'adopció i la preparació d'una política de defensa civil noviolenta poden, si més no en determinades condicions, contribuir a una disminució de la violència interna a càrrec de col·lectius que pateixen greuges i animar-los indirectament a expressar les seves reivindicacions a través de formes d'acció noviolenta.

La violència interna pot emanar de diferències d'ideologia profundes i de les frustracions de patir injustícies, opressió i pobresa. Aquesta violència pot adoptar la forma d'avalots, assassinats, terrorisme o guerra de guerrilles. Els practicants de la violència poden justificar-se esgrimint la gravetat de les qüestions en joc i la convenció que la violència és el mètode d'acció més potent que hi ha. Pot donar credibilitat a aquest darrer argument el compromís de la societat amb l'acció militar per abordar crisis internacionals i nacionals extremes. Així, aquesta avaluació i legitimació de la violència

per a causes «justes», com la defensa nacional, poden tenir influències imprevistes i desconegudes sobre la manera de dirimir alguns conflictes nacionals aguts. La gent amb reivindicacions de pes pot creure's justificada a emprar la violència perquè sembla que altres mitjans han fracassat i perquè la seva societat ha donat el vistiplau a utilitzar la violència organitzada per resoldre conflictes greus.

Com a conseqüència del transarmament, la violència ja no és aprovada per la societat com el tipus d'acció més contundent que es pot emprar. En canvi, s'entén la lluita noviolenta com una línia d'acció més eficaç. La legitimitat que s'ha conferit a la violència per causes justes es retira i es confereix el seu lloc a la lluita noviolenta.

7. La defensa civil noviolenta té més probabilitats que el seu equivalent militar de mantenir l'atenció centrada en els objectius originals del conflicte en comptes del dany infligit a l'enemic.

Una de les tragèdies de la guerra armada ha estat que opera fonamentalment sobre la base d'infligir el màxim de destrucció i de morts a les forces, la població i la pàtria de l'enemic. Habitualment les qüestions originals del conflicte passen a un segon pla darrere dels mètodes d'acció que es creu necessaris per fer la guerra. Tot sovint, s'obté la victòria militar mentre que els objectius més profunds del conflicte queden oblidats.

En la lluita noviolenta funciona una dinàmica ben diferent. Els actes de protesta i resistència noviolentes acostumen a ser més efectius si són pròpiament expressions dels problemes en joc. La resistència a la censura sovint pot aplicar-se millor, per exemple, a través de l'exercici desafiador de la llibertat d'expressió que matant membres del govern que va decretar la censura.

8. La defensa civil noviolenta, tal com genèricament la lluita noviolenta, tendeix a provocar menys baixes i menys destrucció que els conflictes militars comparables. Això té avantatges importants.

Si bé no tenim estudis estadístics detallats, tots els indicis disponibles demostren que les xifres de morts i ferits, per no parlar del volum de danys físics, durant les guerres convencionals, i sobretot les guerres de guerrilles, són immensament superiors a les de lluites noviolentes comparables. Això té en compte la gravetat de les qüestions en joc, la quantitat d'habitants i altres factors.

9. Prescindint de les capacitats d'atac convencional i nuclear, els països amb una defensa civil noviolenta tenen moltes menys probabilitats de ser amenaçats o atacats amb armes de destrucció massiva.

Irònicament, els mitjans actuals de dissuasió nuclear –que pretenen impedir els atacs– fan l'efecte d'induir altres potències nuclears a apuntar països dotats d'aquestes armes o, en crisis extremes, i fins i tot llançar atacs preventius contra ells, precisament perquè aquests països són atacants potencials.

10. La probabilitat d'un atac extern es pot reduir també amb el desenvolupament d'una política exterior més «positiva», la qual pot enfortir una defensa civil noviolenta si disminueix les hostilitats internacionals i augmenta la bona voluntat envers el país que ostenta la política no militar.

Una política de defensa civil noviolenta té més probabilitats de facilitar aquests canvis que una política militar. La transició també proporcionaria més recursos econòmics disponibles per a l'economia civil nacional i per proveir ajuda internacional. Els recursos financers, materials i de personal ja no estarien lligats a satisfer requisits militars i, per tant, podrien estar més disponibles per ajudar a cobrir les necessitats humanes al propi país i en altres. També es podrien alliberar més recursos per contribuir a resoldre problemes internacionals sense conflicte violent.

Si bé caldria emprendre aquesta ajuda per al propi bé, és avantatjós per als països dotats de polítiques de defensa civil noviolenta

guanyar una més bona acollida internacional a través d'aquests mitjans, una acollida que pot dissuadir d'atacs i aportar suport internacional en cas d'agressió. És probable que les polítiques de suport mutu que acompanyen el transarmament contribueixin a incrementar la pròpia seguretat nacional i a millorar internacionalment la condició humana.

11. Una política de defensa civil noviolenta també reduiria el volum del govern i les despeses de dissuasió i defensa. De la mateixa manera que les guerres i els sistemes militars han estat factors principals en l'enorme creixement de l'estat, la transició a un sistema de defensa no militar ajudaria a invertir la tendència general a augmentar el volum i els costos, tant del govern com de les institucions de defensa.

Si bé una política de defensa amb mitjans civils tindria uns costos econòmics notables, sortiria molt menys cara que una política amb mitjans militars. Això s'explica fonamentalment perquè la defensa civil noviolenta no requereix material militar. A més a més, les responsabilitats de defensa passen de grans sistemes militars professionals a la població en general i les organitzacions independents de la societat. Això no exclouria, per exemple, l'existència de centres de recerca de defensa civil noviolenta professional, equips de planificació estratègica i òrgans que treballessin en aspectes de preparació i formació, però serien molt més petits de com acostumen a ser els de les forces armades. També hi hauria una forta tendència a dirigir una gran part de la defensa civil noviolenta a través de les organitzacions independents de la societat, en comptes d'enormes comandaments especials.

12. La defensa civil noviolenta eliminaria les influències centralitzadores endèmiques dels sistemes militars i, al seu lloc, introduiria influències descentralitzadores relacionades amb característiques noviolentes. Entre aquestes influències s'inclouria sobretot el desenvolupament

d'una major autosuficiència, que contribuiria al d'una estructura social i política menys centralista i més plural, amb una participació popular més gran, que promoguéss la distribució del poder i la responsabilitat entre tota la societat. Tot això, naturalment, és compatible amb els ideals dels sistemes democràtics.

13. Un altre benefici d'una política de defensa civil noviolenta seria estimular la ciutadania a avaluar els principis als quals s'ha adherit la seva societat i jutjar com defensa aquests valors. Posant la responsabilitat de la defensa en la mateixa gent, aquesta política animaria la ciutadania a identificar les qualitats de la societat dignes de ser defensades i a considerar com es podria millorar la seva societat.
14. Proporcionant dissuasió i defensa a través de formes civils de lluita, la nova política ofereix un mitjà pel qual la guerra es pot anar substituint per una opció menys perillosa. Quan es consideri que aquesta opció és adequada, països sencers podran, llavors, abandonar els mitjans militars perquè ja no seran necessaris. Una reducció gradual de la dependència dels recursos militars esdevé realista en el grau en què la nova política de defensa civil noviolenta demostrï ser capaç de proporcionar una veritable capacitat de dissuasió i defensa. Països, sols o en grup, poden adoptar mesures importants per abandonar la guerra clàssica amb la seva substitució progressiva per aquest equivalent polític.

Consideracions addicionals sobre aquesta opció

El potencial d'una política de defensa civil noviolenta s'ha d'estudiar i debatre extensament entre la població i les institucions de totes les societats que tinguin un problema de defensa intern o extern. Això implica, de fet, pràcticament tots els països. Mentre que en alguns casos la iniciativa pot

venir del govern o, fins i tot, de les forces armades, és molt més probable que els debats comencin entre la gent, al si de diverses organitzacions independents, i entre investigadors acadèmics i analistes polítics.

Es poden fer diversos passos per divulgar els coneixements sobre la naturalesa i el potencial d'aquesta opció per tota la societat i per promoure una valoració oficial i no governamental més extensa d'aquesta política. L'objectiu d'aquestes activitats hauria de ser difondre coneixements, estimular el pensament i fomentar una avaluació contínua del potencial pràctic d'aquesta política. L'afany no hauria de ser guanyar conversos o «creients».

Un primer pas essencial és l'autoeducació a través d'individus i grups d'estudi reduïts per adquirir o ampliar coneixements sobre la defensa civil noviolenta i ajudar-los a valorar els criteris sobre la necessitat d'una exploració i un desenvolupament addicionals d'aquesta política. Els individus poden desitjar augmentar les seves pròpies aptituds —com ara en l'expressió en públic i l'escriptura— per millorar la seva eficiència en les feines educatives, o continuar la seva educació superior per tal de preparar-se per a la recerca i l'anàlisi política en aquest camp.

La lluita noviolenta i la defensa civil noviolenta s'haurien d'incloure en l'àrea temàtica de cursos més amplis dins dels nostres sistemes educatius, i cal introduir o ampliar cursos especials sobre aquests temes. El seu objectiu hauria de ser divulgar coneixements i estimular els alumnes a pensar per si mateixos, no a arribar a una opinió concreta.

Es necessiten urgentment recursos financers per ajudar la recerca, els estudis polítics, la tasca educativa i la difusió pública sobre la naturalesa i el potencial de la lluita noviolenta en general i la defensa civil noviolenta en particular. Organitzacions locals, estatals, regionals, nacionals i internacionals podrien establir comissions especials per estudiar la defensa civil noviolenta amb vista a recomanar si aquesta política mereix més atenció o acció a càrrec de l'òrgan controlador.

En els aspectes clau quan el treball preliminar públic hagi avançat prou, comitès d'òrgans legislatius, parlaments, assemblees nacionals i similars poden dirigir recerques públiques i privades sobre aquesta opció,

i altres investigacions semblants poden i haurien de ser empreses per departaments i ministeris de defensa i altres organitzacions militars.

Els perills actuals d'agressió internacional i usurpació interna, d'una banda, i de respostes militars que provoquen, de l'altra, són greus. Tal com se suggereix en aquest llibre, hi ha indicis notables que el potencial de la defensa civil noviolenta és considerable. L'argument és que podria dissuadir aquells atacs i permetre defensar-se'n amb èxit sense ocasionar els costos i els perills de la guerra civil o internacional.

Tanmateix, aquesta política alternativa es troba en un estat incipient, i es necessiten un coneixement i una comprensió més grans dels seus problemes i potencials. Així doncs, s'hauria d'investigar a consciència. Caldria emprendre estudis de viabilitat per a amenaces i països concrets, ja que les necessitats, les potencialitats i els problemes de defensa varien a bastament d'un país a l'altre.

És probable que la consideració i l'adopció gradual de components de defensa civil noviolenta continuïn augmentant, en part a causa de les limitacions cada vegada més òbvies de la utilitat real de les opcions militars de defensa a nombrosos països. També és probable que s'incrementi l'atenció a la defensa civil noviolenta gràcies a l'ús summament creixent de la lluita noviolenta arreu del món.

És l'hora d'accelerar i ampliar enormement aquests esforços. En el pitjor dels casos, revelarien que aquesta és una idea sense futur, en la qual no paga la pena invertir més atenció ni recursos. Un resultat moderat d'aquests esforços seria la demostració que, encara que actualment la defensa civil noviolenta no pugui abordar amb eficàcia determinades contingències, podria, si més no, fer contribucions importants a la dissuasió i la defensa en lloc de les opcions militars. En el millor dels casos, les investigacions revelarien que la defensa civil noviolenta té un potencial molt superior al que s'ha reconegut i que, mínimament, pot tenir un paper fonamental en polítiques defensives futures. Pot ser que, finalment, el poder de la gent resulti ser el sistema de defensa més fort i més segur: una defensa postmilitar.

NOTES

Per a un debat relacionat amb el transarmament, vegeu: Gene Sharp, *Making Europe Unconquerable* (Londres: Taylor & Francis, 1985, i Cambridge, Mass.: Ballinger Publishers, 1985; segona edició americana, amb un pròleg de George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger Publishers, 1986), capítol 3.

La citació del ministre de Defensa austríac, Otto Rösch, figura en una carta que va enviar al doctor Andreas Maislinger el 30 d'abril del 1982. Dono les gràcies al doctor Maislinger per aquesta informació.

Per a més informació sobre el paper de la resistència civil en la política de defensa austríaca, vegeu: *Landesverteidigungsplan* [Pla de Defensa Nacional] (Viena: Cancelleria Federal, març de 1985), p. 49 i 55. Dono les gràcies al doctor Heinz Vetschera per facilitar-me documentació abundant sobre la política de defensa d'Àustria i la consideració d'un component de defensa civil no violenta.

Les tasques de la Comissió de Resistència No Militar sueca s'esbossen en el decret del govern suec: «SPS 1987:199 Förordning med instruktion för delegationen för icke-militärt motstånd», 23 d'abril de 1987. Voldria donar les gràcies a Lennart Bergfeldt per aquesta i altres informacions sobre la resistència no militar a Suècia. A més, expresso el meu agraïment al Ministeri de Defensa suec i al seu agregat militar a Washington, D.C., per l'abundant documentació.

La citació de Gunnar Gustafsson s'ha tret de la seva introducció a: Håkan Wall, *Motstånd utan våld* [Resistència sense violència] (Estocolm: Sveriges Utbildningsradio AB [Companyia de Radiodifusió Educativa Sueca], 1988), p. 2 i 3.

Per a més informació sobre la resistència noruega a l'ocupació nazi, vegeu: Gene Sharp, *Tyranny Could Not Quell Them* (Londres: Peace News, 1958, i edicions posteriors), opuscle. Sobre la resistència holandesa als alemanys, vegeu: Werner Warmbrunn, *The Dutch Under German Occupation 1940-1945* (Palo Alto, Ca.: Stanford University Press i Londres: Oxford University Press, 1963).

Per a l'estudi noruec del 1967, vegeu: Johan Jørgen Holst, Eystein Fjærli, i Harald Rønning, «Ikke-Militært Forsvar og Norsk Sikkerhetspolitikk» [Defensa no militar i política de seguretat noruega] (Kjeller, Noruega: Forsvarets Korskning-institut [Institut de Recerca sobre Defensa], 1967), p. 44 i 46.

Les citacions sobre les accions civils suïsses en cas d'una ocupació són d'Alfred Bachmann i Georges Grosjean: *Zivilverteidigung* [Defensa civil] (Miles-

Verlag, Aarau: Eidg. Justiz- und Polizeidepartment im Auftrag des Bundesrates [Departaments Confederals de Justícia i Policia per ordre del Consell Federal], 1969), p. 273-300.

La informació sobre Finlàndia s'ha tret de l'estudi: «Aseeton Vastarinta» [Resistència sense armes] (Hèlsinki: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, 1971), document mimeografiat, p. 27-28. El 1975, es va publicar un segon informe finlandès que acceptava la utilitat de la «resistència sense armes» com un suplement de la resistència armada. Vegeu: «Aseeton Vastarinta ja sen toteuttamisedellytykset Suomessa» (Hèlsinki: Henkisen maanpuolustuksen suunnittelukunta, 1975), document mimeografiat, p. 29. Dono les gràcies a Steven Huxley per la recerca i la traducció dels documents finlandesos esmentats.

La citació del general Nikola Ljubicik s'ha tret del seu llibre: *Total National Defense. Strategy of Peace* (Belgrad: Socialist Thought and Practice, 1977), p. 151.

La citació sobre la continuació de la resistència després del cessament de la defensa armada en cas d'una ocupació de parts de Iugoslàvia és del tinent coronel Milojica Pantelic: «Territorial Defense», a Vukotic *et al.*, *The Yugoslav Concept of General People's Defense* (Belgrad: Medunarodna Politika), p. 280, i s'esmenta a: Adam Roberts, *Nations in Arms*, segona edició (Nova York: St. Martin's Press, 1986), p. 210.

L'explicació general sobre les formes de resistència a Iugoslàvia s'ha tret de l'article: «Forms of Resistance in Nationwide Defense», *Svenarodna Odbrana* (Zagreb: agost-setembre del 1972), esmentat a Roberts, *Nations in Arms*, p. 210-211.

Vegeu: Roberts, *Nations in Arms*, p. 179, per a la citació sobre el paper de les organitzacions polítiques, socials i econòmiques en la planificació i la posada en pràctica de la defensa iugoslava.

Sobre les investigacions de l'«Irangate» i la revelació d'un «govern secret», vegeu: *Report of the Congressional Committees Investigating the Iran-Contra Affair*, edició abreujada (Nova York: Random House, 1988).

Sobre les opinions de Stalin al voltant de la repercussió de les amenaces militars sobre la dictadura interna, vegeu: Isaac Deutscher, *Stalin: A Political Biography* (Londres: Oxford University Press, 1959), p. 226, 258, 263 i 285.

Sobre el potencial de la defensa civil no violenta per fer que els membres europeus de l'OTAN siguin més autosuficients i per reduir el paper militar dels Estats Units, vegeu: Sharp, *Making Europe Unconquerable*.

Lectures complementàries sobre defensa civil noviolenta

ATKESON, Brigadier General Edward B. «The Relevance of Civilian-based Defense to U.S. Security Interests». A: *Military Review*, Fort Leavenworth, Kansas, vol. 56, núm. 5 (maig del 1976), p. 24-32, i núm. 6 (juny del 1976), p. 45-55.

ROBERTS, Adam. «Civil Resistance to Military Coups». A: *Journal of Peace Research* (Oslo), vol. XII, núm. 1 (1975), p. 19-36.

——— (editor). *Civilian Resistance as a National Defense: Nonviolent Action Against Aggression*. Harrisburg, Pa.: Stackpole Books, 1968. Reimpresió de *The Strategy of Civilian Defence*. Londres: Faber & Faber, 1967. Edició en rústica amb una introducció nova, *Civilian Resistance as a National Defense: Nonviolent Action Against Aggression*. Harmondsworth, Anglaterra, i Baltimore, Md.: Penguin Books, 1969. Tot descatalogat.

SHARP, Gene. «Making the Abolition of War a Realistic Goal», opuscle. Premi d'Assaig Ira D. i Miriam G. Wallach. Nova York: World Policy Institute, 1980.

———. *Making Europe Unconquerable*. Londres: Taylor and Francis, 1985, i Cambridge, Mass.: Ballinger, 1985. Segona edició americana, amb pròleg de George Kennan, Cambridge, Mass.: Ballinger, 1986.

———. *National Security Through Civilian-Based Defense*, opuscle. Omaha: Civilian-based Defense Association, antigament Association for Transarmament Studies, 1985.

———. «The Political Equivalent of War. Civilian-based Defense». A: Gene Sharp, *Social Power and Political Freedom*. Introducció del senador Mark O. Hatfield. Boston, Mass.: Porter Sargent, 1980.

Per a una bibliografia multilingüe selecta de literatura sobre defensa civil noviolenta fins al 1985, vegeu: Sharp, *Making Europe Unconquerable*, p. 165-171, en la segona edició americana.

També d'interès

SHARP, Gene. *Gandhi as a Political Strategist, with Essays on Ethics and Politics*. Introducció de Coretta Scott King. Cambridge, Mass.: Porter Sargent, 1979.

———. *The Politics of Nonviolent Action*. Introducció de Thomas C. Schelling, tres volums. Cambridge, Mass.: Porter Sargent, 1973. Els tres volums en rústica de la mateixa editorial són: *Power and Struggle*, *The Methods of Nonviolent Action* i *The Dynamics of Nonviolent Action*.

Per a més informació sobre altres llibres (entre els quals diverses traduccions estrangeres) referents a la lluita noviolenta i la defensa civil noviolenta, i per a més informació sobre l'Albert Einstein Institution, de la qual Gene Sharp és president, escriuiu a: Publications, The Albert Einstein Institution, 1430 Massachusetts Avenue, Cambridge, Massachusetts 02138.